

Marja Kajava

OPETTAJAOPISKELIJOIDEN KÄSITYKSIÄ
ULKONÄÖSTÄ

ITÄ-SUOMEN YLIOPISTO
Filosofinen tiedekunta
Soveltavan kasvatustieteen ja opettajankoulutuksen osasto,
Savonlinna
Kotitalousopettajakoulutus
Kotitaloustieteen pro gradu -tutkielma
Tammikuu 2018

TIIVISTELMÄ

Tiedekunta Filosofinen tiedekunta	Osasto Soveltavan kasvatustieteen ja opettajankoulutuslaitoksen osasto, Savonlinna		
Tekijät Marja Helena Kajava			
Työn nimi Opettajaopiskelijoiden käsityksiä ulkonäöstä			
Pääaine	Työn laji	Päivämäärä	Sivumäärä
Kotitaloustiede	Pro gradu -tutkielma	x	24.01.2018
	Sivuainetutkielma		
	Kandidaatin tutkielma		
	Aineopintojen tutkielma		
Tiivistelmä			
<p>Tämän tutkimuksen tarkoituksena oli tutkia opettajaopiskelijoiden käsityksiä ulkonäköön liittyen. Tavoitteena oli selvittää, millaisia käsityksiä opettajaopiskelijoilla oli ulkonäköön vaikuttavista syistä, ulkonäön merkityksestä erilaisissa tilanteissa ja paikoissa, poikkeavaan ulkonäköön suhtautumisesta, tasa-arvoisesta ajattelusta ulkonäköön liittyen sekä ihanteellisesta ulkonäöstä. Tutkimuksessa haluttiin myös pohtia, millaisia arvokasvattajia opettajaopiskelijat ovat. Tutkimuksen teoreettinen viitekehys muodostui ulkonäköön ja arvokasvatukseen liittyvistä aiemmista tutkimuksista ja kirjallisuusviitteistä.</p> <p>Tutkimus toteutettiin kvalitatiivisena temahaastatteluna Itä-Suomen yliopiston seitsemällä luokanopettaja- ja kotitalousopettajaopiskelijalla keväällä 2017. Tutkimuksen teon kaikissa vaiheissa hyödynnettiin fenomenografista tutkimusotetta. Haastatteluista saatiin noin 80 sivua litteroitua aineistoa, jota analysoitiin aineistolähtöisesti. Analyysin lopputulokseksi saatiin kuvauskategoriat, jotka kuvasivat haastateltavien käsityksiä ulkonäöstä.</p> <p>Opettajaopiskelijoiden käsitykset ulkonäöstä jakautuivat haastatteluteemojen mukaisesti ulkonäön takana oleviin syihin, ulkonäön merkitykseen erilaisissa tilanteissa ja paikoissa, poikkeavaan ulkonäköön suhtautumiseen, tasa-arvoiseen suhtautumiseen ulkonäköön liittyen ja ihanteelliseen ulkonäköön. Teoreettisen viitekehysten valossa päätuloksiksi nousivat ulkonäön merkityksellisyys erityisesti työelämän kannalta, kielteinen suhtautuminen ja erityisesti ennakkoluuloinen asenne poikkeavaa ulkonäköä kohtaan sekä naisten ulkonäön korostuminen.</p> <p>Tämän tutkimuksen perusteella voitiin todeta, että ulkonäöllä on suuri merkitys ihmisen elämässä. Poikkeavan näköisillä elämä voi olla hankalaa, sillä he kohtaavat paljon ennakkoluuloja ja saavat kielteistä suhtautumista osakseen. Tämän tutkimuksen opettajaopiskelijat olivat kuitenkin suvaitsevaisia erilaisia ihmisiä kohtaan, vaikka heiltäkin löytyi ennakkoluuloja tiettyjä ihmisryhmiä kohtaan. Opettajaopiskelijat korostivat ihanteenaan hyvinvointia ja iloista ulkonäköä sekä toivat esille ulkonäön merkityksettömyyttä. Voitiin todeta, että opettajaopiskelijat ovat hyviä arvokasvattajia. Ulkonäköön suhtautumista ja arvojaan olisi hyvä opettajaksi opiskelevien, kuten muidenkin ihmisten, pohtia, jotta ulkonäön merkitystä saataisiin vähennettyä.</p> <p>Tässä tutkimuksessa luotettavuutta lisäsi haastateltavien sitoutuneisuus tutkimukseen sekä tutkijan teoreettinen perehtyneisyys, tarkka kuvaus tutkimuksen teon vaiheista, riittävä aika tutkimuksen teolle ja tiivis yhteistyö ohjaajien kanssa.</p>			
Avainsanat Opettajaopiskelija, ulkonäkö, käsitykset, fenomenografia, arvokasvattaja, ennakkoluulot, poikkeava ulkonäkö.			

ABSTRACT

Faculty Philosophical Faculty		School School of Applied Educational Science and Teacher education, Savonlinna		
Author Marja Helena Kajava				
Title Teacher students' perceptions of appearance				
Main subject		Level		Date
Home Economics		Master's thesis		x 24.01.2018
		Minor thesis		
		Bachelor's thesis		
		Intermediate studies thesis		
Abstract				
<p>The aim of this study was to study the perceptions of teachers in terms of appearance. The aim was to find out what the teachers were thinking about the reasons for their appearance, the importance of appearance in different situations and places, their abnormal appearance, their equal thinking in appearance and their ideal appearance. The study also wanted to reflect on what kind of value educators are teachers. The theoretical reference framework of the study was formed from previous studies and literature references related to appearance and value education.</p> <p>The research was conducted as a qualitative theme interview with seven class teacher and household teacher students from the University of Eastern Finland in spring 2017. At all stages of the research, phenomenographic research was utilized. Approximately 80 pages of data were generated from the interviews, which were analyzed on a material basis. The result of the analysis was the description categories that described the interviewees' perceptions of appearance.</p> <p>Teacher students' perceptions of appearance were divided according to the interview ideas for the reasons behind the appearance, the importance of appearance in different situations and places, abnormal appearance, equal attitudes to appearance and ideal appearance. In the light of the theoretical framework, the significance of appearance, especially in terms of working life, negative attitudes and especially the prejudiced attitude towards abnormal appearance and the emphasis on women's appearance increased.</p> <p>Based on this study, it was found that appearance is of great importance in human life. With a different looking life, it can be awkward because they face many prejudices and get a negative attitude towards them. Teachers in this study, however, were tolerant of different people, even though they also found prejudices against certain groups of people. Teacher students emphasized their ideal of a prosperous and joyful appearance and highlighted the insignificance of appearance. It was found that teacher teachers are good value educators. Appearance and values would be a good teacher for studying, like other people, to reduce the significance of appearance.</p> <p>In this study, reliability was increased by the interviewees' commitment to the research, as well as the theoretical familiarity of the examiner, an accurate description of the stages of the study, sufficient time for research and close co-operation with the tutors.</p>				
Keywords Teacher students, appearance, perceptions, phenomenography, value educator, prejudices, abnormal appearance.				

SISÄLLYS

TIIVISTELMÄ.....	2
ABSTRACT	3
1 JOHDANTO	7
2 ULKONÄKÖ JA SEN MERKITYS	10
2.1 Ulkonäköstigma.....	11
2.2 Ulkonäköpaineista	12
2.3 Ulkonäkö mediassa.....	16
2.4 Ulkonäkö työelämässä	18
2.5 Yhteenvetoa	20
3 OPETTAJA ARVOKASVATTAJANA.....	21
3.1 Mitä arvot ovat?.....	22
3.2 Arvot ohjaavat ihmisen toimintaa.....	25
3.3 Arvot kasvatustavoitteiden takana.....	26
3.4 Opettajan valta ja vastuu kasvattajana	28
3.5 Yhteenvetoa	30
4 TUTKIELMAN TARKOITUS JA TUTKIMUSONGELMAT	32
5 TUTKIMUSMENETELMÄT	33
5.1 Kvalitatiivinen tutkimus fenomenografisella.....	33
5.2 Aineiston hankinta	35
5.2.1 Kohderyhmän esittely	35
5.2.2 Teemahaastattelu	37
5.2.3 Aineiston kerääminen.....	39
5.3 Tutkimusaineiston analyysi	41
5.4 Tutkijan esioletusten sulkeistaminen.....	44
6 TUTKIMUSTULOKSET	46
6.1 Yleistä tutkimustuloksista.....	46
6.2 Ulkonäköön vaikuttavat tekijät.....	46
6.2.1 Valittavissa olevat ulkonäköön vaikuttavat tekijät.....	47
6.2.2 Ei valittavissa olevat ulkonäköön vaikuttavat tekijät.....	51

6.3	Ulkonäön merkitys eri tilanteissa ja paikoissa	53
6.3.1	Ulkonäön merkityksellisyys	54
6.3.2	Ulkonäön merkityksettömyys	58
6.4	Poikkeavan näköiseen suhtautuminen	59
6.4.1	Myönteinen suhtautuminen poikkeavan näköiseen.....	61
6.4.2	Kielteinen suhtautuminen poikkeavan näköiseen	63
6.5	Tasa-arvoinen suhtautuminen ihmisten ulkonäköön	66
6.6	Ihanteellinen ulkonäkö	68
6.7	Yhteenveto.....	69
7	POHDINTA	71
	LÄHTEET	78
	LIITTEET (4).....	84

1 JOHDANTO

Tämän tutkimuksen tavoite on selvittää opettajaopiskelijoiden ulkonäkökäsityksiä laadullisesti. Tutkimuksen aihe sai alkunsa, kun tutkija alkoi pohtia, ovatko opettajat ja opettajaopiskelijat niin suvaitsevaisia, kuin perusopetuksen opetussuunnitelma (Opetushallitus 2014, esim. 27 - 28) sekä opettajankoulutus edellyttävät ja olettavat. Opettajien pitäisi olla tiukasti sitoutunut opetussuunnitelmaan, mutta mm. opettajan persoonallisuus, tausta, kokemukset ja tavat vaikuttavat opettajan toimintaan (Värri 2000, 150). Tutkijan oman kokemuksen, ja muiden kertoman mukaan opettajat eivät kohtele kaikkia tasavertaisesti ja opettajan mieltymys tiettyyn tai tiettyihin oppilaisiin välittyy opettajan toiminnasta. Puhutaan paljon myös siitä, kuinka opettajat arvioivat oppilaita ulkonäön perusteella, eli ns. ”pärstäkertoimen” mukaan.

Ulkonäöllä voi olla iso merkitys opettajan suhtautumisessa oppilaaseen, sillä ulkonäkö on tärkeä osa ihmistä ja ihmisten välistä kanssakäymistä (Sarpila 2017, 86). Koulussa ulkoiselta ominaisuudeltaan, esimerkiksi painoltaan, poikkeavaa saatetaan alkaa kiusata (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2017). Ulkonäkö on ollut myös paljon esillä mediassa viime aikoina. Erityisesti on nostettu esiin ulkonäköpaineet (Kulmala 2004, 13; Sarpila 2010, 8; Halonen 2005, 16), joita on lähes jokaisella, sekä ulkonäön merkitys työelämän kannalta (ks. esim. Taloussanomien 2011; Me Naiset 2013; Nyman 2010; Laari 2013; Masalin 2011). Media on lisännyt mainonnan kautta ulkonäön merkityksen korostumista (Sarpila 2010, 7), eikä kukaan tänä päivänä voi sanoa olevansa ulkonäköpaineista vapaa.

Tutkija kiinnostaa myös, minkälaisia arvoja opettajilla on ja miten ne välittyvät opetuksen lomasta. Opettaja tekee aina myös arvokasvatusta koulussa työskennellessään, sillä arvokasvattajan rooli tulee automaattisesti kasvattajan roolin ohessa (Solasaari 2011, 33). Opettajan opetuksen ohessa tekemä kasvatustyö on aina jollain tapaa arvoihin perustuvaa (Hytönen 2011, 172, 174) ja opettajan työtä ohjaavat tietyt arvot (Värri 2000, 150 – 151; ks. myös Opetushallitus 2014). Opettaja välittää kuitenkin myös omia arvojaan opetuksen lomassa (Hytönen 2011, 175 – 176), halusi hän sitä tai ei. Opettajalla on tärkeä rooli olla lisäämässä

suvaitsevaisuutta ja vähentämässä eriarvoisuutta ja kiusaamista oppilaiden kanssa työskennellessään.

Arvoihin vaikuttaa suurelta osin tänä päivänä media ja erityisesti sosiaalinen media (Solasaari 2011, 40 – 41), joka on keskittynyt kuviin ja erityisesti ulkonäkökuviin. Onko tämä lisännyt ulkonäkökeskeisyyden lisääntymistä? Sosiaalinen media on ainakin mahdollistanut ulkonäköön keskittymisen aiempaa enemmän kuvien ja helpon kommentoinnin kautta (ks. esim. MTV3 2015: Sosiaalinen media koettelee tyttöjen itsetuntoa). Ulkonäköön panostaminen on normaalia ihmisen henkisten arvojen täyttymisen hakemista (ks. Solasaari 2011), mutta missä menee raja? Millainen on riittävä ulkonäkö? Jos työpaikoille halutaan vain hyvännäköisiä ja nuoria, mistä ei niin edustavan näköiset ja vanhemmat ihmiset saavat töitä? Onko oikein, että ulkonäöllä voit saada paremman työpaikan ja jopa parempaa palkkaa? Näitä mm. tutkija pohtii tutkimuksen lopuksi.

Tutkimusaihe liittyy kotitaloustieteen pedagogiikkaan, sillä myös kotitalousopettaja on arvokasvattaja, joka välittää joko tiedostaen tai tiedostamattaan arvojaan ja asenteitaan oppilaille. Tutkielman aihe juontaa juurensa psykologiaan, tarkemmin sosiaalipsykologiaan. Tutkielman aihetta pohtiessa, tutkijan kiinnostus ulottui kotitalousopettajuutta laajemmin opettajuuteen, koska tutkijalla on sivuaineina terveystiedon aineopinnot ja luokanopettajan monialaiset opinnot. Tutkielmassa on mukana kotitalousopettajia, joten tutkimus tuo tietoa myös heidän ajattelustaan. Tutkielmassa on myös esillä kotitaloustieteeseen kuuluvia termejä, kuten kehonpaino, ylipaino, ihmissuhteet ja terveys.

Kotitalouden tavoitteena perusopetuksen opetussuunnitelman perusteiden (2014, 437 - 438) mukaan on mm. lisätä oppilaiden tietoa, taitoja ja asennetta heidän hyvinvointiaan tukevaksi. Tavoitteena on myös auttaa oppilaita kehittymään toisista välittäviksi ja vuorovaikutustaidoiltaan riittävän hyväksi, jotta he voisivat asua ja elää yhdessä toisten ihmisten kanssa. Tavoitteena on myös kehittää taitoja, jotka auttavat toimimaan perheessä, kodissa ja yhteiskunnassamme. Vuorovaikutus- ja ihmissuhdetaidot ovat erittäin tärkeässä roolissa sekä koulumaailmassa, että tulevaisuuden työpaikoilla.

Kotitaloustiede kohdistaa katseensa kotitalouteen, kotitalouden toimintaan, sekä kotitalouden ja perheen vuorovaikutukseen suhteessa yksilöön ja yhteiskuntaan. Kotitaloustiede on

kiinnostunut kotitalouden niin taloudellisesta, kulttuurisesta kuin sosiaalisestakin toiminnasta, johon kuuluu mm. perheen asuminen, ruokataloudenhoito ja kotitalouden jäsenten toisista huolehtiminen. Kotitaloustieteellä on kolme eri tehtävää, joista kolmas tehtävä, jonka tarkoituksena on tuoda esille materiaalisten ja henkisten resurssien käyttöä ja parempaa hyödyntämistä yksilön, perheen ja yhteiskunnan hyvinvoinnin edistämiseksi on myös tämän pro gradu –tutkielman takana. (Rauma 2003.) Itsensä ja toisen hyväksyminen ulkonäköön tai erilaisuuteen katsomatta on henkinen voimavara, joka edistää niin yksilön, perheen, kuin koko yhteiskunnankin hyvinvointia. Tähän voimavaraan pitäisi panostaa vielä enemmän koulumaailmassa ja keksiä keinoja lisätä sitä, sillä se lisäisi myös tulevaisuuden työpaikkojen yhteistyö- ja vuorovaikutustaitoja.

Tämän pro gradu –tutkielman tavoitteena on tuoda uutta näkökulmaa kotitalous- ja muiden aineiden opettajille. Tutkielmani antaa tärkeää pohdittavaa tuleville ja nykyisille opettajille. Kotitalousopettajillakin, kuten muillakin ihmisillä, on paljon stereotypioita toisia ihmisiä kohtaan. Kotitalousopettaja saattaa esimerkiksi ajatella, että pojat eivät ole niin kiinnostuneita kotitaloudesta, kuin tytöt (Vuorikoski, Törmä & Viskari 2003, 117). Pohtimalla näitä, opettaja voi pyrkiä lisäämään suvaitsevaisuutta ja erilaisuuden hyväksymistä omassa toiminnassaan ja suhtautumisessa muihin, ja näin ammentaa hyviä arvoja kokonaisvaltaisesti omaan opettajuuteensa ja opetukseen. Tutkielmani antaa opettajille parhaimmillaan eväitä hyvään elämään.

2 ULKONÄKÖ JA SEN MERKITYS

Ihmisen *ulkonäkö* on erottamaton osa ihmistä ja tärkeä osa vuorovaikutustilanteita (Sarpila 2017, 86). Sanakirja liittää ulkonäköön sanat *ulkomuoto*, ulkoiset piirteet ja kasvonpiirteet (Sanakirja 2017). Tässä tutkimuksessa käytetään ulkonäköä, *ulkoista olemusta* ja ulkomuotoa rinnakkain tarkoittaen samaa asiaa. Peda.net -sivuston Biologian 5 – 6. luokkalaisille tarkoitettun e-materiaalin mukaan ulkonäköä määrittää osaltaan geenit, jotka vaikuttavat siihen, minkä väriset hiukset tai muotoiset kasvot ovat sekä vartalon fyysiset mitat. Sarpila (2017, 86) kirjoittaa tekstissään ulkonäön sisältävän kasvojen piirteet, vartalon koon ja muodon, kehollisen olemisen tavan sekä näkyvän tyylin. Ulkonäköä halutaan tarkoituksella muokata tietynlaiseksi *pukeutumisella*, johon kuuluvat housut, paidat sekä asusteet, eli silmälasit, korut, huivit, päähineet, laukut, kengät jne. (Sarpila 2017, 28). Ulkonäköön vaikuttavat myös muut omat valinnat, kuten hiustyyli (Peda.net 2017). Tyyli yleisenä terminä on laajempi, kuin ulkonäkö ja käsittää ulkoisen olemuksen lisäksi myös ilmeet ja eleet (Sarpila 2017, 31).

Ulkonäön avulla ihmiset voivat tuoda esille persoonallisuuttaan ja haluaan kuulua tiettyyn ryhmittymään (Sarpila 2017, 86). Ulkonäkö on non-verbaalia viestintää (Kamila 2012, 13) ja sillä on merkitystä vuorovaikutustilanteissa. Ihmiset tarkkailevat toisten pukeutumista ja ulkoista olemusta ja tekevät sen perusteella joko tietoisesti tai tiedostamattaan päätelmiä, minkälainen ihminen on kyseessä (Sarpila 2017, 86; Kamila 2012, 14). Pukeutumisesta löytyvien vihjeiden perusteella ihmisestä luodaan yleensä tietynlainen kuva, joka määrittää suhtautumista ihmiseen. Toisen ulkoista olemusta saatetaan myös muuten vain ihmetellä ja kummastella. (Kamila 2012, 14.) Ulkonäkö voi vaikuttaa myös kohteluun esimerkiksi palvelutilanteissa; yleensä parempaa palvelua ja kohtelua saa huolitellun näköisenä (Sarpila 2017, 31).

2.1 Ulkonäköstigma

Sosiaalipsykologista ilmiötä, joka keskittää huomionsa yksittäiseen ihmiseen tai ryhmittymään, joka on selkeästi erilainen, kuin muu yhteisö, kutsutaan stigmasoinniksi (Kauppinen 2004, 27). Stigma on tarkoittanut alkujaan ihmisessä olevaa merkkiä, joka on tullut jonkin epätavallisen, pahan tai häpeällisen moraalisen aseman, kuten orjuuden, rikollisuuden tai petturuuden, takia. Merkki saattoi olla leikattuna tai poltettuna kehoon, jolloin muut ihmiset näkivät, millainen henkilö oli kyseessä, ja pystyivät välttelemään tätä. Myöhemmin stigma –sanaa on käytetty kuvaamaan myös uskonnollisessa yhteydessä pyhää merkkiä sekä psyykkisistä häiriöistä kielivää leimaa ihmisessä. Stigma –sana kuvaa edelleen häpeää, mutta enemmän tunteena, kuin ihmisessä olevana merkinä. (Goffman 1963, 1 – 2.) Mielenterveystalo.fi -sivuston mukaan stigma kuvaa negatiivista leimaa, jonka ihminen saa esimerkiksi sairastaessaan mielenterveysongelmia (Helsingin ja Uudenmaan sairaanhoitopiiri 2017), ollessaan reilusti ylipainoinen (Kauppinen 2004, 27) tai puhuessaan tiettyä murretta (Tieteen termipankki 2017). Stigma voi aiheuttaa ihmisessä häpeäntunteita, tuskaa ja arvottomuutta itseään kohtaan (Helsingin ja Uudenmaan sairaanhoitopiiri 2017), koska hänet leimataan huonommaksi, kuin muut ihmiset (Tieteen termipankki 2017).

Ihmisillä on ennakkoluuloja toisia kohtaan. Ennakkoluuloinen suhtautuminen toisia kohtaan on nykyajattelun valossa yleensä aina negatiivista, ja se voi ilmetä kielteisinä asenteina, tunteita tai käyttäytymisenä jollain tavalla erilaisia ryhmiä tai ihmisiä kohtaan. Ennakkoluuloja aiheuttavat yleensä toisen ihmisen eri kansalaisuus tai etnisyys, kulttuuri, uskonto tai seksuaalinen suuntautuminen. Toisia ryhmiä kohtaan voidaan tuntea negatiivisia tunteita, kuten kateutta, pelkoa, sääliä, vihaa, vahingoniloa, häpeää, mutta myös positiivisia tunteita, kuten ihailua. (Helkama ym. 2015, 14. luku). Tietoisuutta poikkeavista, esimerkiksi mielenterveyspotilaista, on lisätty, mikä on osaltaan lieventänyt ennakkoluuloja, mutta ei kokonaan. (Kauppinen 2004, 27; Helsingin ja Uudenmaan sairaanhoitopiiri 2017.)

Ihmiselle on luontaista arvioida toisia ihmisiä ja jakaa heitä lokeroihin (Goffman 1963, 2). Ennakkoluuloinen asenne on aina ihmisten luokittelun ja stereotyyppien muodostamisen taustalla ja voi aiheuttaa myös negatiivisia tunteita ja vääränlaista käytöstä (Helkama ym. 2015, 14. luku). Ihmisyhteisöissä muodostuu yleensä sosiaalisia luokkia, joihin ihmiset jakavat toisiaan tiedostamattaankin. Muille ihmisille muodostetaan sosiaalinen identiteetti, yleensä ulkoisen olemuksen tai käytöksen perusteella, joka voi kuvastaa esimerkiksi hänen

ominaisuuksiaan, kuten rehellisyyttään, tai toimenkuvaa eli ammattia. (Goffman 1963, 2.) Stereotypiat ovat oletuksia siitä, minkälaisia tietyt ihmisjoukot tai ryhmät, esimerkiksi ammattiryhmät, ovat. Stereotypiat eivät ota ryhmän jäsenten yksilöllisyyttä huomioon, vaan olettavat, että kaikki ryhmäläiset ovat sellaisia, kuin ryhmiin liitettävät ominaisuudet ovat. Stereotypia – sanaan liittyy negatiivinen kaiku, eikä suotta: kohteena olevan ryhmän jäsenet eivät yleensä pidä heitä kohtaan tehdyistä oletuksista. (Helkama ym. 2015, 8.luku). Ihmiset ajattelevat ensisijaisesti, että oletukset ovat paikkansa pitäviä ja tosia, vaikka näin ei todellakaan aina ole (Goffman 1963, 2).

Ennakkoluulot voivat aiheuttaa ei -sallittua käytöstä, kuten syrjintää (Helkama ym. 2015, 14. luku; Helsingin ja Uudenmaan sairaanhoitopiiri 2017), vastustusta tai vahingoittamista joka on aina väärin, ja aiheuttaa itsetunnon alenemista toiminnan kohteessa (Helkama ym. 2015, 14. luku). Opettajillakin on todennäköisesti ennakkoluuloja tai -oletuksia oppilaitaan kohtaan. Kotitalousopettaja saattaa pohtia, ovatko pojat yhtä kiinnostuneita kotitaloudesta, kuin tytöt. Saatetaan myös ajatella, että pojat ovat parempia teknisessä työssä, kuin tytöt. (Vuorikoski, Törmä & Viskari 2003, 117 – 118). On myös ollut, ja on ehkä edelleen, yleistä, että tyttöjen oletetaan olevan kiltimpiä ja käyttäytyvän paremmin, kuin poikien (Helkama ym. 2015, 14. luku).

2.2 Ulkonäköpaineista

Terveydellisestä näkökulmasta normaaliksi kehoksi kutsutaan kehoa, joka on normaalipainoinen. Normaalipainon rajat määrittelee painoindeksi eli pituuden ja painon suhde (Mustajoki 2017). Ihmisten vuorovaikutuksessa ja kulttuurisesti määritellään kuitenkin yleensä se, millainen on hyväksyttävä keho. (Harjunen 2004, 413 mukaan.) Ihmisellä on myös kautta aikojen ollut taipumus olla tyytymätön omaan kehoonsa. Kehoa on vuosien saatossa yritetty mm. venyttää, korostaa, pienentää ja värjätä. Kehon muokkaaminen on voinut olla kivuliasta ja jopa hengenvaarallista. (Utrio 2001, 34.) ”Kauneuden takia täytyy kärsiä” on vanha sanonta, joka on valitettavasti pitänyt paikkansa, ja voi pitää edelleen, monen ihmisen, erityisesti naisen kohdalla. Naisen keholle on erityisesti asetettu aina paljon vaatimuksia siitä, minkälainen on hyväksyttävää. Naisen hyväksyttävän kehon määritelmät ovat vaihdelleet eri vuosikymmeninä: eri aikoina on pidetty hyväksyttävänä ja tavoiteltavana pienikokoista, hoikkaa, muodokasta, rotevaa tai pyöreää vartaloa, kuten kuvassa 1. voi nähdä. Kuvassa (1.) ensimmäisenä on nainen

1500 – luvulta, jolloin ihailtiin tervettä naisvartaloa, jossa oli rehevyyttä. Tuolloin ajateltiin, että kauniissa naisessa sekä ruumis että sielu ovat kauniita ja sopuossuussa keskenään. Keskiajalla, kuten myös 1500 -luvullakin naisihanteeseen kuului myös mittojen tasapaino: kasvojen ja raajojen mittasuhteiden täytyi sopia toisiinsa. (Utrio 2001, 12 – 14.) 1880 – luvulla (kuva 1.) ihailtiin pientä ylävartaloa ja runsasta alavartaloa, jota korostettiin runsailla ja täytteitä sisältävällä hameilla ja mekoilla. Pituutta koitettiin saada lisää myös hiustyylillä ja -asusteilla. Naisessa arvostettiin tuolloin myös kasvojen kauneutta, ryhdikästä olemusta ja hyvää käytöstä. (Utrio 2001, 46 – 48, 92, 103.)

KUVA 1. Naisvartaloihanteita 1500 –, 1880 –, 1990 – ja 2000 – luvulla (Utrio 2001, 12, 17, 47, 95)

1990 – luvulla kauneuskilpailut ja muut kauneuteen liittyvät bisnekset yleistyivät ja ihailtiin ryhdikästä ja hyvin laitettua naista, joka oli tyylikäs ja hoikka. Samalla naisesta alkoi tulla aktiivinen työssäkäyvä nainen, jonka pukeutuminen ja tyyli alkoi lähestyä miehen tyyliä: ihailtiin poikamaisuutta ja asiallisuutta. Myös naisen ja miehen roolit yhteiskunnassa tulivat tasavertaisimmiksi. Pukeutumisella pyrittiin peittämään vartalon virheitä, mikä alkoi käydä vaikeaksi vaatteiden kevennettyä keventymistään. Kauneuteen alettiin panostaa sisäisesti, eli liikkumalla, nukkumalla hyvin ja syömällä terveellisesti. Myös kauneudenhoitomarkkinat kasvoivat räjähdysmäisesti. (Utrio 2001, 49 – 50, 58 - 63, 82 – 84, 92, 95, 111.)

Nykyiset ulkonäköpaineet Suomessa ovat myös lähteneet varsinaisesti kehittymään 1990 – luvun keskivaiheilta, kun yhteiskuntamme alkoi vaurastua. Ruokaa alettiin saada yllin kyllin, kun taas fyysinen aktiivisuus väheni, minkä seurauksena ihmiset alkoivat lihoa. (Utrio 2001, 8, 109 – 111; Sarlio-Lähteenkorva 2004, 30). Kauneusihanne päinvastoin alkoi korostaa yhä enemmän erittäin hoikkaa vartaloa, jolloin ihmiset alkoivat laihduttaa. Laihdutukseen käytettiin monenlaisia, jopa äärimmäisiä keinoja, kuten huumeita, tupakkaa, erilaisia pillereitä, laihdutusvöitä ja laihdutusryhmiä. Kauneusihanteeseen pyrkiminen ja laihdutuskuurit laukaisivat myös syömishäiriöt, joita esiintyi monella, erityisesti naisella. (Utrio 2001, 8, 109 – 111.). Monet muistavat vanhempien tai muiden perheenjäsenten, sukulaisten tai tuttavien puheet laihduttamisesta ja tyytymättömydestä omaan kehoon. Monet ovat saattaneet myös kuulla omaan painoonsa tai ulkonäköönsä liittyen ikäviä kommentteja, jotka muistetaan aina.

2000 – luvun naiset voivat paremmin, kuin koskaan aiemmin, mutta ovat myös tuhdimmassa kunnossa yltäkylläisyyden ansiosta. Nykyään on aiemmista vuosikymmenistä ja -tuhansista poiketen noussut trendikkääksi yksilöllisyys, joka on saanut naiset erottumaan toisistaan, ja myös vanhempien naisten rohkeutta olla sellainen, kuin on, on alettu arvostaa. 2000 -luvun nainen on persoonallinen ja aito, mutta edelleen ovat pintansa pitäneet myös tietyt kauneusihanteet: ihailaan sopusointuista vartaloa, jossa vartalon eri osat ovat tasapainossa keskenään. Nykyään, aiemmasta poiketen, on mahdollista tehdä kauneusleikkauksia, joilla voidaan saada haluttuja ominaisuuksia kehoonsa. Vartaloa voidaan muokata myös tehokkaammin kuin ennen ruokavaliolla ja treenillä. Nykyään vallalla on pinnallisuus ja ulkonäkökeskeisyys, ja ihmiset ovat tyytymättömämpiä itseensä ja omaan kehoonsa kuin koskaan ennen. (Utrio 2001, 6, 7, 24, 29, 84, 111.) Kärkkäisen, Mustelinin, Raevuoren, Kaprion ja Keski-Rahkosen tekemän tutkimuksen (2016, 759–977) mukaan ihmisillä on painonsa suhteen ihanteita, jotka eivät vastaa todellisuutta. Molemmat sukupuolet, mutta erityisesti naiset, toivovat olevansa useita kiloja hoikempia, mutta eivät pysty pääsemään tavoitteeseensa. Tutkimuksessa samoille tutkimushenkilöille mittaukset sekä 24 – että 34 – vuotiaina.

Kirurgisesti voidaan korjata julkisessa terveydenhuollossa mm. kaukonäköä, eri pituisia jalkoja ja jäykkiä niveliä, mutta ei (vielä) esimerkiksi liian pieniä rintoja, roikkuvaa vatsaa tai perunanenää (Hemminki 2004, 10). Monet keski-ikäiset naiset erityisesti haluavat käyttää kirurgisia palveluja parantaakseen ulkonäköään, koska näin he voivat hallita ikääntymisen tuomia muutoksia kehossaan (Julkunen 2003, 43). Vaikka ulkonäköön panostetaan yhä enemmän, kasvaa ylipainoisten määrä koko ajan: suomalaisista aikuisista jopa viidennes on jo

ylipainoinen (Sarlio-Lähteenkorva 2004, 30; Santaharju 2015). Suomalaisissa on erotettavissa kaksi eri ääripäätä: toiset panostavat entistä enemmän ulkonäköönsä ja kehoonsa, kun taas toiset lihovat. Suurin osa ihmisistä ovat kuitenkin tyytymättömiä ulkonäköönsä. Vuonna 2009 Ylen teettämän tutkimuksen mukaan naisista jopa 80 % ja miehistäkin 57 % koki ulkonäköpaineita. Vuonna 2017 Ylen teettämän tutkimuksen mukaan taas naisista noin 84 % ja miehistä 78 % oli tyytymättömiä omaan kehoonsa. TNS -gallupin vuonna 2015 toteuttaman tutkimuksen mukaan 12 – 19 -vuotiaista tytöistä jopa 93 % koki tyytymättömyyttä omaan ulkonäköönsä.

Tytöt alkavat huolehtia ulkonäöstään varhaisemmin ja kokevat enemmän ulkonäköpaineita, kuin pojat. Tyttöillä huolet liittyvät ensisijaisesti painoon, eli ei haluta lihoa, vaan pysyä hoikkina (Kauppinen 2004, 23 – 24; Lähde 2009, 40). Tytöt pitävät myös kauneutta tavoiteltavana asiana (Lähde 2009, 40). Sarpilan (2017, 16 – 17) mukaan korkeakouluopiskelijoiden keskuudessa ei havaita merkittävää eroa sukupuolten välillä ulkonäköön keskittymisessä, mutta naiset halusivat miehiä enemmän olla edustavan näköisiä myös myöhemmällä iällään. Naiset kokevat myös enemmän odotuksia ulkonäköään kohtaan, kuin miehet. Ulkonäkö on ollut tärkeä kuitenkin aina myös poikien ja miesten keskuudessa (Tiihonen 2004). Staffierin vanha, mutta aiheeltaan edelleen hämmästyttävän ajankohtainen, tutkimus (1967, 101 - 103) selvitti 6 – 10 -vuotiaiden poikien sosiaalisia stereotyyppiä kehonkuviin liittyen ja sai selville, että nuoret pojat ihailevat lihaksikkaita ja atleettisen mallisia poikia ja miehiä ja liittyvät heihin miellyttäviä ominaisuuksia. Ylipainoisiin, pyöreisiin tai hoikkiin ja hinteliin he taas liittyivät negatiivisia ominaisuuksia, kuten aggressiivisuus, alistuvuus, epämiellyttävä jne. Pojat eivät kuitenkaan halua olla liian erottuvia ulkonäön suhteen, vaan heille riittää siistit vaatteet ja vähän laitetut hiukset. Tyttöihin verrattuna pojat arvostavat ulkonäköä enemmän luonnetta ja tekemistä. (Lähde 2009, 40.)

Ulkonäköpaineet ovat iskostettu ihmisten alitajuntaan niin hyvin, että sekä miehet että naiset asettavat paineita myös toisilleen. Gray (2012, 631, 635, 638 - 644) tutki, mikä naisia ja miehiä miellyttää vastakkaisessa sukupuolella ja millaisia vartaloita he ihailevat. Tutkimuksessa selvisi, että naiset halusivat olla hoikempia ja olivat tyytymättömiä rintojensa kokoon; suuririntaiset halusivat olla pienemmät rinnat, kun taas pienirintaiset halusivat suuremmat rinnat. Miehet halusivat olla lihaksikkaampia ja rasvaprosentiltaan pienempiä. Miehiä viehätti naisissa hoikkuus ja isorintaisuus, ja naisia viehätti miesten hoikkuus ja lihaksikkuus.

Myös opettajilla on ulkonäköpaineita. Kamila (2012, 335) on tutkimuksessaan Katsojana ja katsottuna - opettajan kontrolloitu ulkoasu tutkinut opettajien kokemia ulkonäköpaineita ja saanut selville, että ne ovat yleisiä opettajien keskuudessa. Opettajat tarkkailevat toisten opettajien (erityisesti naispuolisten) ulkonäköä sekä muokkaavat omaa ulkonäköään mm. muiden kommenttien ja katseitten perusteella. Kamila on jakanut opettajat aineistonsa perusteella kahdeksaan eri pukeutujatyyliin, joita ovat peruspukeutajat, konservatiiviset ja viralliset, nuorekkaat ja trendikkäät, rennot urheilulliset, esteetit, näyttävät ja epäsovinnaiset, naisellisen seksikkäät sekä rennot lökäpöksyt. Näistä eniten löytyi peruspukeutujia, joiden ulkonäkö ei erotu massasta, eikä herätä mitään suuria tunteita. (Kamila 2012, 124 – 126.)

Kielteisiä ajatuksia herättivät eniten naisellisen seksikkäät, jotka pukeutuivat opettajaksi turhan naisellisia muotojaan korostaen. Myös esteettien liian huoliteltu ulkonäkö aiheutti negatiivisia ajatuksia, kun taas näyttävästi ja epäsovinnaisesti pukeutuneet herättivät erimielisiä ajatuksia ja rennot lökäpöksyt paheksuvia ajatuksia. Loppujen ryhmien pukeutumistyyliä ei pidetty myöskään täysin sopivina: konservatiivisesti pukeutuvien ajateltiin olevan turhan virallisia ja siksi etäisiä, nuorekkaiden pukeutumisen muistuttavan liaksi oppilaiden tyyliä, ja rentojen urheilullisten tyyliä taas muilla kuin liikunnan opettajilla pidettiin liian huolettomana. Ainoastaan peruspukeutujien joukkoon suhtauduttiin neutraalisti tai myönteisesti. Sama opettaja saattaa kuulua useampaan ryhmään pukeutuessaan eri lailla eri päivinä. Opettajan tyyli on saattanut myös muuttua iän karttuessa; nuorena opettajana ei ole ehkä uskaltanut pukeutua niin kuin haluaisi, tai on pukeutunut rennommin. Iäkkäämmät opettajat pukeutuvat tutkimuksen mukaan joko vapaammin ja persoonallisemmin tai toisaalta nuoria arvokkaammin. (emt.) Opettajat voivat jopa ajatella, että opettaja on epäpätevä tehtävänsä, koska ei pukeudu opettajan rooliin sopivasti. (Kamila 2012, 335.)

2.3 Ulkonäkö mediassa

Ulkonäön merkitys on kasvanut länsimaisessa yhteiskunnassa kuluttamisen myötä (Sarpila 2017, 86). Media vaikuttaa joka paikassa, missä on ihmisiä. Mediaksi kutsutaan joukkoviestimiä, kuten lehdistöä, radiota ja televisiota, sekä näiden verkkoympäristöjä (Finto). Sarpila (2010, 7) toteaa artikkelissaan, että media ja mainonta ovat vaikuttaneet ulkonäkökeskeisyyden lisääntymiseen yhteiskunnassamme. Mainonta välittää kuvaa ulkonäköön panostamisen tärkeydestä, jotta ihmiset olisivat mahdollisimman edustavan

näköisiä (Sarpila 2017, 86). Median välittämä mainonta ja viesti on suunnattu erityisesti naisille: nuorempien naisten olisi hyvä näyttää ikäistään vanhemmalta, kun taas vanhempien naisten pitäisi näyttää nuoremmilta (Laiho & Ruoho 2005, 10). Missourin yliopistossa vuonna 2012 tehdyn tutkimuksen mukaan nuoret aikuiset ihannoivat median välittämää kuvaa täydellisestä vartalosta, vaikka he tiedostivatkin kuvien olevan todennäköisesti digitaalisesti muokattu (Len-Ríos & Burgoyne 2012). Mainoksissa nähtävät mallit ovatkin lähes poikkeuksetta hyvännäköisiä, nuoria ja hoikkia, (Sarpila 2010, 8.) mikä voi saada ns. tavalliset ihmiset tuntemaan itsensä huonoiksi ja viallisiksi (Halonen 2005, 16) ja erityisesti nuoret tytöt kokemaan tyytymättömyyttä omaa kehoa kohtaan (Clay, Vignoles & Dittmar 2005, 451). Myös itsetunto voi nuorilla alentua median välittämille mallikuville altistumisen seurauksena (emt.). Missourin yliopiston tutkimuksen mukaan nuorille aikuisille oma ulkonäkö on jopa tärkeämpää kuin heidän terveytensä (Len-Ríos & Burgoyne 2012). Ulkonäön merkitys on korostunut myös Sarpilan vuonna 2017 tekemän tutkimuksen, jossa tutkittiin suomalaisia 18 – 74 -vuotiaiden arvoja ja asenteita, mukaan. Vuosien 2009 – 2014 aikana ulkonäön merkitys oli kasvanut vain hieman, mutta merkittävimmin verrattuna muihin arvoihin. Tutkimuksen mukaan naiset ja alle 31 – vuotiaat pitivät ulkonäköä tärkeämpänä kuin muut vastaajat. (Sarpila 2017, 89 – 90.) Ulkonäköön panostetaan yhä enemmän, mikä näkyy mm. ulkonäköön käytetyn rahamäärän kasvuna. Esimerkiksi vaatteisiin ja jalkineisiin käytetty rahamäärä oli kasvanut yli 30 % vuosien 2001 – 2006 aikana (Tilastokeskus 2008).

Sosiaalinen media on suosittu median käytön muoto kaikenikäisten keskuudessa. Sosiaalinen media on median alakäsite, ja siihen katsotaan kuuluvaksi mm. yhteisöpalvelimet, kuten Facebook, Instagram, Twitter, sekä blogit, keskustelupalstat, verkkoyhteisöt, wikit, You Tube (Finto 2017). Yhteisöpalvelimia, kuten Facebookia, seurasi Tilastokeskuksen vuoden 2016 lopussa tekemässä tutkimuksessa jo 56% 19 – 89 -vuotiaista suomalaisista (Suomen virallinen tilasto 2016). Edellä mainitun TNS -gallupin teettämän tutkimuksen (2015) mukaan sosiaalinen media on suurin syy nuorten ulkonäköpaineiden aiheuttajana. Noin 75% 12 – 19 -tytöistä laittaa itsestään kuvia sosiaalisen median kanaviin ja odottaa, että niistä tykättäisiin. Noin 60% haluaa olla kuvassaan mahdollisimman edustavan näköinen ja 75% vastanneista kertoikin, että on saanut kehuja, tykkäyksiä ja muuta hyvää palautetta kuvistaan. Toisaalta vajaa puolet nuorista naisista koki, että sosiaalinen media on tuottanut heille pahaa mieltä ja noin 11% vastanneista kertoi, että ei pidä palautteen ansiosta itseään enää niin miellyttävän näköisenä. Sosiaalisella medialla on kääntöpuolensakin: sitä kautta voi saada hyvää vuorovaikutusta ja itsetuntoa nostattavaa palautetta. (Ks. esim. MTV3 2015.) Nuori voi tuntea kelpaavansa muille ja

tulevansa hyväksytyksi kuviensa kautta (Pölkki & Vähäsarja 2013). Internetistä löytyy runsaasti haastatteluja, artikkeleita tai tietoisuuksia, joiden mukaan sosiaalinen media on lisännyt ulkonäkökeskeisyyttä ja sitä kautta ulkonäköpaineita (ks. esim. Yle 2017: 25-vuotias nainen kertoo, miten ulkonäköpaineet somessa saivat menemään kauneusleikkaukseen: "Itsetuntoni oli rapistunut"; MTV3 Katsomo 2015: Sosiaalinen media koettelee tyttöjen itsetuntoa).

Media suhtautuu erilailla miehen ja naisen ulkonäköön (Laiho & Ruoho 2005, 7). Naisen ikääntymisestä johtuvia muutoksia tuodaan enemmän esille ja negatiivisemmassa sävyssä, kuin miesten (Laiho & Ruoho 2005, 10), vaikka naiset ovat muuten miehiä vähemmän mediassa esillä (Halonen 2005, 15). Naiset ovat enemmän esillä naistenlehdissä, kun taas miesten ajatuksia halutaan kuulla enemmän uutisissa ja asiapitoisissa lehtijutuissa (Halonen 2005, 15). Ikääntyvä mies on edelleen viehättävä ja kiinnostava, joka mm. saa elokuvissa hyviä rooleja, kun taas naisten ikäsyrjinnästä on puhuttu jo pidempään: ikääntyvillä naisilla on vaikea löytää töitä, kuten näyttelijöillä rooleja (Laiho & Ruoho 2005, 10). Ikä ei saisi kuitenkaan olla syynä syrjimiselle (Julkunen 2003, 44). Miehen ikääntymistä kuvataan älyllisemmäksi, kuin naisten. (Laiho & Ruoho 2005, 10.) Molempien kehoja määritellään ja arvostellaan tosin ankarammin, kuin ennen. Naisen ikääntymisen voidaan nykyään myös ajatella olevan naiselle vapautus seksikkyyden- ja ulkonäköpaineista. (Laiho & Ruoho 2005, 10.)

2.4 Ulkonäkö työelämässä

Ulkonäön merkityksellisyys työelämässä on ollut esillä mediassa jo pidempään, ja ulkonäköä arvostellaan myös yhä kriittisemmin (Kauppinen 2004, 21). Aiemmin ulkonäöllä on ollut merkitystä vain ammateissa, joissa ollaan esillä tai asiakaspalvelutyössä, kuten suurten yritysten vastaanotossa ja lentoemännän ammatissa ja myöhemmin myös mm. tv -lähetysissä. Edelleen ulkonäöllä on suurin merkitys asiakaspalvelutyössä, mutta myös muissa ammateissa ja tavallisten ihmisten keskuudessa. Yritykset haluavat ensisijaisesti työhön sopivan ja asiantuntevan henkilön, mutta ulkonäöllä on myös suuri merkitys työntekijää haettaessa, sillä työntekijät luovat yrityksen imagon. (Kauppinen 2004, 21 – 22). Taloussanomissa julkaistun (2011) kirjoituksen mukaan miellyttävä ulkonäkö vaikuttaa parempiin mahdollisuuksiin saada työpaikka ja parempaa palkkaa työsuhteessa ollessaan. Työnhakutilanteissa kahden saman tasoisen hakijan välillä valittaessa todennäköisesti edustavamman näköinen saa työpaikan (Sarpila 2017, 26), vaikka se ei saisi olla perusteluna valinnalle (Julkunen 2003, 44). Naisilla

ulkonäkö saattaa vaikuttaa työmahdollisuuksiin enempi, kuin miehillä, mutta myös miesten pituus voi vaikuttaa joko heikentävästi tai parantavasti työmahdollisuuksiin. (ks. esim. Masalin 2011).

Myös lehtien ja muiden instituutioiden sivustoilla on kirjoitettu, että ulkonäöllä on merkitystä työelämässä (ks. esim. Masalin 2011; Laari 2013). Paino on tärkeä osa ulkonäköä ja etenkin johtavassa asemassa olevilta odotetaan hoikkuutta, koska sen oletetaan viestivän hyvästä elämänhallinnasta ja itsekurista (Nyman 2010). Lihaviin taas liitetään yleensä kielteisiä ominaisuuksia, kuten itsekurin puute, välinpitämättömyys ja mukavuudenhalu (Kauppinen 2004, 27), vaikka näin ei todellakaan aina ole. Hoikat saattavat saada enemmän palkkaa, kuin ylipainoiset, jos palkka on neuvoteltavissa tapauskohtaisesti (ks. esim. Laari 2013; Masalin 2011). Työnantajat eivät saisi kuitenkaan painostaa tai vaatia työntekijöitään tietynlaiseen pukeutumiseen tai ulkonäköön, sillä se on vallankäyttöä (Sarpila 2017, 18) ja aina ehdottomasti väärin.

Ikääntymiseen, ulkonäköön ja ulkonäköihanteisiin liitetään helposti yleistyksiä ja ennakkooletuksia, jotka vaikuttavat negatiivisesti työmaailmassa (Kauppinen 2004, 26). Esimerkiksi hyvännäköisestä miehestä tai naisesta ajatellaan helpommin, että hän voi hyvin ja on menestynyt, kuin ei niin puoleensavetävän näköisestä (Kauppinen 2004, 22). Pitkän ja maskuliinisen miehen ajatellaan olevan omiaan johtajaksi, koska hänellä ajatellaan olevan luontaisesti osaamista ja valtaa, kun taas naisjohtajien täytyy olla samalla miehekäs ja naisellinen. Naisjohtajien yhteydessä *power dressing* (ks. Google kuvahaku) tarkoittaa naisellisia ominaisuuksia korostavaa, mutta maskuliinista pukeutumista, jolla voi saada halutun pätevyyden. (Julkunen 2003, 41.) Ikääntynyttä naista ei välttämättä pidetä niin kovin kiinnostavana yrityksen kannalta, kuin nuorempia (ks. esim. Laiho & Ruoho 2005, 10). Yleensä ikääntyminen ei kuitenkaan vaikuta työntekijän hyvinvointia heikentävästi, vaikkakin palautumista tarvitaan enemmän. Ihminen alkaa myös yleensä luontaisesti korvata heikompia toimintojaan, kuten tarkkavaisuutta ja muistia, työskentelemällä hitaammin ja kysymällä enemmän neuvoa muilta, jolloin hän ei saa niin nopeasti tehtyä asioita, kuin nuoremmat, mutta työn jälki on huolellista, jopa huolellisempaa, kuin nuoremmilla. (Julkunen 2003, 22 - 23.) Parhaiten toimii yleensä yritys, jossa on sekä miehiä että naisia, eri-ikäisiä, -taustaisia ja elämäntilanteeltaan olevia henkilöitä, sillä liian homogeeninen työyhteisö helpommin passiivoituu ja kangistuu kaavoihin. Moninaisuuden hyväksyminen ja kehittäminen, sekä suvaitsevaisuus ovat luovan yrityksen tunnuspiirteet. Tässä on yrityksen johdolla tärkeä rooli,

sillä sen on tärkeä olla lisäämässä erilaisuuden hyväksymistä ja lisäämässä toimivaa vuorovaikutusta. (Kauppinen 2004, 26).

2.5 Yhteenvetoa

Tähän kappaleeseen on koottuna tärkeimmät ulkonäköön liittyvät tekijät, jotka nousivat aiempien tutkimusten ja kirjallisuusviitteiden perusteella. Ulkonäköön vaikuttaa ensisijaisesti kulttuuri, jossa eletään sekä vallitsevat ulkonäköihanteet (ks. Utrio 2001; Harjunen 2004, 41; Kärkkäinen ym. 2016, 759–977). Media vaikuttaa ulkonäköihanteisiin ja –mieltymyksiin tiedostamattaankin mainonnallaan, jossa on nuoria, kauniita ja hoikkia malleja (Sarpila 2010, 8). Tämä aiheuttaa ulkonäköpaineita erityisesti naisissa, mutta myös miehissä. (Halonen 2005, 16; Clay, Vignoles & Dittmar 2005, 451). Naisten ulkonäköön on kuitenkin kohdistunut ja kohdistuu edelleen enemmän paineita ja odotuksia, kuin miesten (Utrio 2001; Laiho & Ruoho 2005, 10; Sarpila 2017, 89 – 90).

Ulkonäön avulla voi tuoda esiin persoonallisuuttaan ja välittää mieltymyksiään (Sarpila 2017, 86). Toisten ulkonäköä tarkkaillaan ja sen perusteella tehdään johtopäätöksiä ihmisestä (Sarpila 2017, 86; Kamila 2012, 14). Toisia ihmisiä kategorisoidaan herkästi lokeroihin ja tehdään oletuksia mm. ammatista ja luonteesta (Goffman 1963, 2). Jollain lailla poikkeavan näköistä kohtaan tunnetaan helposti ennakkoluuloja. Ennakkoluulot saavat aikaan yleensä negatiivista käytöstä, kuten syrjintää. (Helkama ym. 2015, 14. luku.) Suomessa ulkonäköön ja erityisesti pukeutumiseen vaikuttaa suomalainen kulttuuri, joka ei katso hyvältä peruspukeutumisesta poikkeavaa ja liian erilaista (Kamila 2012, 124).

Ulkonäöllä on tärkeä merkitys ihmisten välisessä kanssakäymisessä (Sarpila 2017, 86). Ulkonäkö vaikuttaa myös ihmisen tulevaisuuteen: työnsaanti ja uralla eteneminen voivat olla ulkonäöstä kiinni (Sarpila 2017, 26; ks. myös Taloussanommat 2011). Yritykset haluavat ensisijaisesti edustavan näköisiä töihinsä, koska työntekijä on myös yrityksen käyntikortti. (Kauppinen 2004, 21 – 22.) Myös johtavassa asemassa oleviin kohdistuu ulkonäköpaineita, koska esimerkiksi painon perusteella tehdään johtopäätöksiä ihmisen luonteesta (Julkunen 2003, 41). Hoikkia pidetään kurinalaisina (Nyman 2010)0, kun taas ylipainoisia laiskoina (Kauppinen 2004, 27).

3 OPETTAJA ARVOKASVATTAJANA

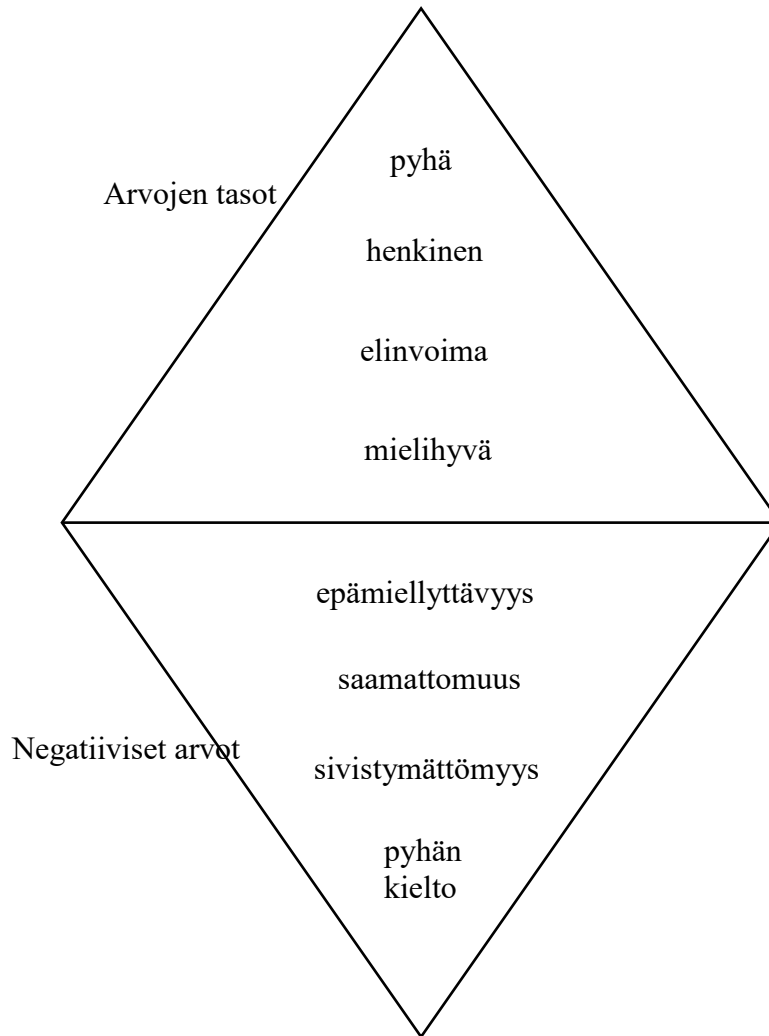
Tutkielman tarkoitus on herätellä opettajia pohtimaan omaa ajatteluaan, arvojaan, käsityksiään ja suhtautumistaan toisiin. Opetussuunnitelman (2014, 15) arvoperustan mukaan on tärkeää, että jokainen oppilas hyväksytään, ulkonäköön tai muuhun henkilökohtaiseen ominaisuuteen katsomatta, semmoisena, kuin hän on ja oppilaat olisivat yhdenvertaisia. Opettajat ovat tärkeässä roolissa lisäämässä suvaitsevaisuutta, toisen hyväksymistä ja eriarvoisuuden vähentämistä. Opetuksen lomassa opettaja välittää tietoisesti ja tiedostamattaan arvoja ja asenteita ja toimii roolimallina oppilaille. Opettaja voi myös omalla käyttäytymisellään näyttää, miten toisia kohdellaan, miten erilaisuuteen suhtaudutaan, miten yksilölliset tarpeet huomioidaan.

Opettajaksi kasvaminen on pitkä prosessi, joka lähtee liikkeelle jo varhaislapsuudesta ja kouluvuosista. Opettajankoulutus pyrkii antamaan mahdollisimman hyvät eväät opettajaksi kasvuun. Uuden opetussuunnitelman myötä halutaan mennä yhä enemmän lapsilähtöistä ja oppimispainotteista kasvatusnäkemystä kohti, minkä tarkoitus on jättää opettaja enemmän taka-alalle. Opettajalla on kuitenkin paikkansa ja tärkeä rooli aktiivisena toimijana opetus- ja oppimistilanteissa. (Hytönen 2011, 171 – 172.) Opettaja on kasvattaja, ja kasvattaja on aina myös arvokasvattaja, joten arvokasvattajan rooli tulee automaattisesti opettajana työskennellessä. Arvokasvatusta ei myöskään voida erottaa muusta kasvatuksesta, sillä arvot ovat kaiken kasvatukseen liittyvän toiminnan taustalla vaikuttavia tavoitteita ja ihanteita, joiden mukaan pyritään toimimaan (Solasaari 2011, 33). Kasvatus on aina arvoperustaista ja kasvatustapahtumat arvosidonnaisia (Hytönen 2011, 172, 174). Yksittäisestä ihmisestä tai yhteisöstä ei voida erottaa arvoja, vaan esimerkiksi kouluyhteisössä arvot ovat tiukasti sidottuna koulun toimintaan ja rakenteisiin (Solasaari 2011, 33). Opettajat ovat kuitenkin yksilöitä ja heidän omat arvonsa ja asenteensa vaikuttavat myös heidän toimintaansa. Opettajan ennakkoluulot ja stereotypiat sekä arvostukset näkyvät yleensä jollain lailla opettajan toiminnassa. (Hytönen 2011, 175 – 176.)

Tässä luvussa avataan arvo – käsitettä sekä tuodaan esille kasvatuksen taustalla olevia arvoja ja opettajan työhön liittyvää valtaa ja vastuuta.

3.1 Mitä arvot ovat?

Arvolle ei ole mitään selkeää määritelmää, eikä termiä voidakaan lokeroida tietynlaiseksi. Arvo –sanan merkitys vaihtelee ja sitä käytetään puhekielessä usein väärin. Voidaan sanoa, että arvostetaan esimerkiksi kulttuuria, jolloin kulttuuri nimetään yhdeksi arvoksi. Kulttuuri, kuten muutkin aineelliset arvot, ovat kuitenkin *välinearvoja*, eivät *itseisarvoja*, mutta välinearvojen kautta voidaan saavuttaa oikeita arvoja. (Ahlman 1967, 121.) Yleisesti, kun puhutaan *arvoista*, puhutaan jostakin, mitä halutaan tavoitella, jostakin, mitä pidetään arvokkaana. (Ojanen 2011, 7.) Arvot ovat usein toiminnan ja tekemisen taustalla olevia ihanteita tai hyveitä, joita pyritään tavoittelemaan ja joiden mukaan pyritään elämään. (Ojanen 2011, 7.) Varsinaiseksi eli platonisiksi arvoiksi on määritelty yleisesti hyvyys, totuus ja kauneus (Ojanen 2011, 11; Vanas 2014). Solasaari (2011, 35 – 38) kuvaa kirjassa ”Arvot kasvatuksessa” Schelerin ajattelua. Scheler on jakanut arvot negatiivisiin ja positiivisiin arvoihin, kuten kuviossa 1. on nähtävissä.

KUVIO 1. Arvojen tasot ja negatiiviset arvot Schelerin mukaan (Solasaari 2011, 36, mukailten)

Kuviossa 1. kolmion yläosassa ovat positiiviset arvot, joihin kuuluvat mielihyvän, elinvoiman, henkiset ja pyhät arvot, ja alaosassa negatiiviset, eli epämiellyttävyyden, saamattomuuden, sivistymättömyyden ja pyhän kiellon arvot. Tasot etenevät keskeltä ylös ja alaspäin niin, että parhain arvo on nähtävissä kolmion ylimpänä ja pahin alimpana. Positiivisista arvoista siis tärkeimpiä ovat pyhän arvot ja negatiivisista pahimpia pyhän kiellon arvot.

Mielihyvän ja elinvoiman arvot korostuvat erityisesti varhaislapsuudessa, kun ihminen toimii viettiensä ja tarpeidensa ohjauksessa. Ihminen kuitenkin eroaa eläimistä siinä, että hän pystyy laittamaan tarpeensa ja mielihalunsa toisinaan syrjään, koska ihmisellä on taipumus etsiä elämäänsä kauneutta, totuutta, oikeutta, tietoa ja taitoja. Näitä ihminen löytää mm. opiskelemalla ja kehittämällä itseään, tekemällä ja katselemalla taidetta, kaunistamalla itseään

ja koristelemalla asuinpaikkaansa. (Solasaari 2011, 37.) Tätä kutsutaan sivistykseksi, joka on henkistä kasvua ihmiseksi (Väyrynen 2015, 7). Niin kuin ihmisen perusarvoihin, myös sivistykseen kuuluu kauneuden etsiminen (Ojanen 2011, 11; Solasaari 2011, 37), mikä perustelee ulkonäön tärkeyttä ihmiselle. Opetussuunnitelman (2014, 15 – 16, 19) yleisten tavoitteiden mukaan sivistys on tärkeä osa lapsen ja nuoren kasvatusta. Sivistys näkyy mm. suhtautumisessa itseensä ja muihin ihmisiin, tietoon sekä ympäristöön, ja sivistyneellä ihmisellä on lisäksi tapoja ja tahtoa toimia oikein itseään, toisiaan ja ympäristöään kohtaan. Koulutus –käsitettä on alettu kasvattaa sivistykseksi, sillä pelkän koulutuksen tehtävä on muokata ajattelua ulkoapäin, kun taas sivistys -ajattelu koskee ihmisen kokonaisvaltaista, myös sisäistä, kasvua omaksi itsekseen ja yhteisönsä jäseneksi. Sivistysajattelussa halutaan kasvattaa ihmisyyttä herättelemällä yksilön ajattelua, mielikuvitusta, tunteiden tarkastelua, empatiaa, eettistä toimintaa ja omaa minuuden löytymistä. Sivistyksen tavoitteena on, että jokainen tavoittelisi omista lähtökohdistaan hyvää elämää. (Skinnari 2011, 17 – 20.) Kuvion 1. positiivisten arvojen ylimpänä olevan pyhän toteutuminen on vielä korkeammalla sivistystä. Kun pyhän arvot toteutuvat, ihminen osaa arvostaa itseään ja muita ihmisiä semmoisena, kuin he ovat, ilman meriittejä tai ulkoisia tekijöitä. Tämän omaksuminen johtaa aidon tasa-arvon toteutumiseen sekä itsekunnioitukseen. (Solasaari 2011, 38.)

Kuviossa 1. näkyvistä negatiivisista arvoista on löydettävissä myös ulkonäköön liittyviä tekijöitä. Ihminen kokee epämiellyttävyyttä, kun hänen perustarpeensa eivät tyydyty, kun hän esimerkiksi on nälkäinen, tai, kun hän tuntee kipua. Saamattomuuden arvot nousevat pintaan taas, kun ihmisen terveys rapistuu ikääntymisen tai muun tekijän myötä. Sivistymättömyyden arvojen toteutumisen voi nähdä esimerkiksi haluttomuutena tai vaikeutena huolehtia itsestään tai muista. Kun ihminen voi fyysisesti ja psyykkisesti huonosti, ei häntä jaksa enää kiinnostaa kulttuuri, moraaliset kysymykset, eikä edes oma ulkonäkö. Alimpana negatiivisissa arvoissa on pyhän kielto, jonka toteutuessa ihminen ei enää pysty näkemään itsensä ja elämän ainutlaatuisuutta, ja häneltä puuttuu myös omanarvontunto, eli hän ei välitä, miten toiset kohtelevat häntä. (Solasaari 2011, 38.)

Arvoja on käsitelty ja tuotu esille monesta eri näkökulmasta. Schwartz (2005, 217 – 218) on kuvannut aiempien tutkimustensa (1992) mukaisesti *kymmenen perusarvoa*, jotka voidaan tunnistaa globaalisti:

1. *valta*, esim. arvovalta ja varakkuus

2. *suoriutuminen*, esim. menestyminen ja kunnianhimo
3. *hedonismi*, esim. mielihyvä ja elämästä nauttiminen
4. *virikkeisyys*, esim. jännittävä ja vaihteleva elämä
5. *itseohjautuvuus*, esim. luovuus ja riippumattomuus
6. *universalismi*, esim. sosiaalinen oikeudenmukaisuus ja tasa-arvo
7. *hyväntahtoisuus*, esim. avuliaisuus ja uskollisuus
8. *perinteet*, esim. uskoon pitäytyminen ja nöyryys
9. *yhdenmukaisuus*, esim. tottelevaisuus ja vanhempien kunnioitus
10. *turvallisuus*, esim. kansallinen turvallisuus ja yhteiskunnan järjestyneisyys.

Perusarvoista valta ja suoriutuminen ovat arvoja, joissa ulkonäöllä on tärkeä merkitys. Hyvän ulkonäön omaava menestyy ja mm. saa helpommin töitä, kuin muut (Sarpila 2017, 26). Valtaapitäviltä taas odotetaan hoikkaa vartaloa, koska sen ajatellaan kertovan elämännäköisestä ja hyvästä itsekurista (ks. esim. Nyman 2010; Talouselämä 2008). Muissa arvoissa ulkonäkö vaikuttaa välillisesti, sillä ulkonäkö määrittää ihmistä ja sillä on tärkeä rooli sosiaalisissa tilanteissa (Sarpila 2017, 86; Kamila 2012, 14).

3.2 Arvot ohjaavat ihmisen toimintaa

Jokaisella ihmisellä ja yhteisöllä on *arvomaailma*, jonka kautta toimitaan tietyllä tavalla. Yksilön arvomaailman, josta käytetään myös nimitystä arvojärjestys, syntymiseen vaikuttavat ihmisen henkilökohtaiset tekijät, kuten temperamentti, aistit ja kehon ominaisuudet sekä ulkoa päin tulevat tekijät, kuten vanhemmilta perityt reagoitavat ja ympäristön arvomaailman kanssa tapahtuva vuorovaikutus. (Solasaari 2011, 33.) Ympäristön kanssa tapahtuva vuorovaikutus on ensisijaisesti läheisten aikuisten kanssa tapahtuvaa vuorovaikutusta, mutta myös ympäröivä yhteiskunta ja lähiympäristö vaikuttavat arvojen muodostumiseen (Solasaari 2011, 40). Vanhemmat ovat ensimmäinen lähde, josta lapsi imee arvopohjaansa (Hämäläinen 2011, 57), mutta myös isovanhemmat, naapurit, lasten hoitajat, opettajat, valmentajat, sukulaiset ym. vaikuttavat osaltaan lapsen elämään ja siihen, millaisten arvojen kanssa lapsi tulee olemaan tekemisissä. Ihmisten muodostamissa yhteisöissä on myös kirjoittamattomia sääntöjä, jotka voivat vaikuttaa yksilön arvoihin ja suhtautumiseen erilaisiin asioihin. Osaltaan arvoihin vaikuttaa tänä päivänä myös media ja erityisesti sosiaalinen media sekä televisio, jotka välittävät suhteellisen saman tyyppistä materiaalia joka puolelle maailmaa. (Solasaari 2011, 40)

– 41.) Media ja siinä oleva mainonta saa ihmiset pitämään ulkonäköä korkealla arvossa (Sarpila 2017, 86). Mainonta on erityisesti suunnattu naisille ja se korostaa nuorekkuuden tärkeyttä, mikä vaikuttaa todennäköisesti tiedostamattaankin ihmisen arvoihin (Laiho & Ruoho 2005, 10). Jokaisen ihmisen arvomaailman perusydin pysyy yleensä samana läpi elämän, vaikka samalla se on helposti muuttuva ja kehittyvä. Arvomaailma on kokonaisuus, jota ei voi tarkastella yksilöstä erillään, sillä se on vaikuttamassa lähes kaiken toiminnan, kuten erilaisten päätösten, kiinnostuksen kohteiden, ajanvietto- ja reagoititapojen, taustalla. (Solasaari 2011, 33.)

Arvoista on puhuttu jo pidempään ja puhutaan edelleen paljon mediassa. Niitä pidetään tärkeinä, ja puhutaan, mitkä arvot ovat meille tärkeitä. (Solasaari 2011, 31.) Toisten kulttuurien ja maiden ihmisten arvoista on myös stereotyyppioita ja mielikuvia, eli tiettyihin kansoihin liitetään tietynlaisia arvoja (Helkama 2015, 17). Suomalaisten tärkeimpiä arvoja ovat olleet jo noin viidenkymmenen vuoden ajan hyväntahtoisuus, turvallisuus, yhdenmukaisuus ja universalismi (Helkama 2015, 105; Pohjanheimo 2005, 245 – 246). Ihanne ja todellisuus eivät kuitenkaan aina kohtaa: joistakin arvoista puhutaan juhlallisesti, mutta todellisuus saattaa olla toista. Esimerkiksi universalismin arvoihin kuuluvaa tasa-arvoa pidetään tärkeänä, mutta miten se näkyy käytännössä? On hankalaa näyttää, miten tasa-arvo ilmenee käytännön tasolla eli arkielämässä tai yhden ihmisen tasolla. Arvojen toteutumista ei voida yleensä mitata järjellisesti, eikä vaatia järjellisin perustein. Tasa-arvon toteutumista yhteiskunnassamme takaa onneksi lainsäädäntö, joka velvoittaa esimerkiksi opettajia ja esimiehiä kohtelemaan kaikkia tasavertaisesti. (Solasaari 2011, 31 – 32.)

3.3 Arvot kasvatustavoitteiden takana

Kasvatuksen taustalla on joukko arvoja, jotka auttavat asettamaan päämääriä ja ohjaavat toimintaa. Arvot vaikuttavat siihen, mitä kasvatuksella tavoitellaan ja mitä siinä pidetään hyvänä. Välittäminen ja huolenpito ovat kasvatuksen kaksi perusarvoa, jotka eivät muutu koskaan. (Ojanen 2011, 8.) Sivistyksestä voidaan puhua yhtenä kasvatuksen arvona, mutta se on myös asenteista riippumaton, ei-valittavissa oleva tosiasia (Ojanen 2011, 12). Koulutuksen yksi tehtävä on auttaa lasta pärjäämään yhteiskunnassamme (Opetushallitus 2014, 15). Koulutuksemme kannustaa yksilöitä pyrkimään aina vaan parempiin suorituksiin ja olemaan tehokas. Tätä on tarvittu yhteiskunnassamme sotien jälkeen, mutta onko sen merkitys enää niin tärkeä? Koulussa menestystä ja pärjäämistä arvioidaan edelleen arvioinnilla. Arvioinnin tavoite

on hyvä, mutta se voi myös johtaa oppilaan väärille rateille. Hyvästä menestymisestä saa yleensä aina positiivista huomiota, kun taas heikosti menestyneitä pyritään auttamaan kaikin keinoin, jotta heidän arvosanansa nousisivat. Tämän takia on erittäin todennäköistä, että moni pyrkii hyviin arvosanoihin niistä saatavan myönteisen huomion takia, vaikka olennaista olisi oppimista edistävä ja antoisa toiminta. Oppilaat alkavat helposti vertailemaan suorituksiaan ja arvioimaan toisia niiden perusteella, mikä voi vaikuttaa negatiivisesti suhteisiin koulussa. (Skinnari 2011, 21.)

Jokainen ihminen on ainutlaatuinen yksilö, johon kasvattajilla on tärkeää suhtautua kunnioituksella. Kasvattajalla on tärkeä rooli olla auttamassa lasta ja nuorta löytämään itsensä, eli oppia olemaan se, joka on. (Skinnari 2011, 17 – 20.) Jokaisen ihmisen toivoisi pyrkivän kohti positiivisten arvojen huippua, eli pyhää, ja saavuttavan sen joskus. Aina ihminen ei kuitenkaan yllä edes positiivisiin arvoihin. Arvojen järjestyksellä voi olla suuri merkitys, etenkin negatiivisten arvojen kohdalla, kun kasvattaja kohtaa ongelmaisen oppilaan. Joskus kasvattajan työ voi olla sitä, että pyritään huonoista vaihtoehtoista vähiten huonoimpaan, eli nousemaan kuviossa edes pykälän ylöspäin. Kasvattajan työ ei aina ole todellakaan helppoa, kun vastassa on haastava oppilas. Jokainen kasvattaja varmasti haluaisi olla opastamassa lasta tai nuorta henkisten arvojen saavuttamiseen, jolloin voi olla vaikea hyväksyä pelkästään huonoissa vaihtoehtoissa pysymistä. Häiriköivän nuoren kohdalla on kuitenkin tärkeämpää saada ohjattua hänet neutraaliin ja passivoivaan toimintaan, kuin yrittää saada oppimaan jotakin. (Solasaari 2011, 38 - 39.) Kasvattajan on tärkeää lähteä liikkeellä jokaisen oppilaan kohdalla hänen omista lähtökohdistaan, eikä olettaa ja vaatia samaa kaikilta (Opetushallitus 2014, 15). Näin opettaja voi myös antaa positiivista palautetta ja kannustaa jokaista oppilasta edistysaskeleista ja alkaa tarjota pikkuhiljaa myös korkeimpia positiivisia arvoja. Tämä voi innostaa ns. heikommat oppilaat muuhunkin tekemiseen. (Solasaari 2011, 38 - 39.)

Miten arvot näkyvät opettajassa, oppilaassa tai muissa ihmisissä? Varmasti jokainen osaa kertoa joitakin tärkeimpiä arvojaan niitä kysyttäessä, mutta ne eivät välttämättä kerro oikeaa totuutta. Ihmisellä on taipumus tuoda itsestään parempi kuva, kuin oikeasti onkaan, joten miksi ei ihminen toisi esille hienompia arvoja, kuin hänellä todellisuudessa on. Ihmisen aitoja arvoja voi nähdä nonverbaalisesta viestinnästä, kuten katseista, eleistä, ilmeistä, äänensävyistä ja vartalon asennoista. Jos haluaa tietää paremmin, miten tietty arvo vaikuttaa jonkun ihmisen elämässä, pitäisi mennä seuraamaan hyvin läheltä tämän elämää, sillä todelliset arvot vaikuttavat toiminta- ja reagoititapoihin erilaisissa tilanteissa niin arjessa kuin juhlassakin.

Ihminen voi sanoa arvostavansa jotakin asiaa, mutta onko näin myös stressaantuneena ja paineen alla, isossa tai pienessä joukossa ollessa, tai elämän vaikeissa tilanteissa, jolloin ei ole hyvä olla ja saattaa olla puutetta eri asioista? Joskus arvot voivat näkyä parhaiten yksilön olemuksesta ja tavoista toimia ja tuoda esille asioita. (Solasaari 2011, 34.)

3.4 Opettajan valta ja vastuu kasvattajana

Päävastuu lasten kasvatuksesta on kodeilla, mutta opettajan roolikin on tärkeä. Opettajan on kohdeltava kaikkia oppilaita tasavertaisesti ja kunnioittaen (ks. Opetussuunnitelma 2014), mutta opettajakin on yksilöllinen oma persoonansa, jolla on omat taustat ja kokemuksensa. Opettajakaan ei välttämättä tunne aitoa läheisyyttä kaikkien oppilaidensa kanssa. Opettajan toimintaa kuitenkin ohjaa tietyt periaatteet, kuten pedagogisen kunnioituksen periaatteet, joiden mukaan hänen täytyy toimia ammatissaan. (Värri 2000, 150 – 151.) Perusopetuksen opetussuunnitelmassa (2014) on paljon tavoitteita ja ohjeita, miten edistää oppilaiden arvokasvatusta. Tavoitteet antavat opettajalla lähtökohtia toimia koulutyössä oppilaiden kanssa, ja ne olisi hyvä sisäistää jokaisella tulevilla opettajalla. Tavoitteissa on, että lähtökohtaisesti jokaista oppilasta on ajateltava arvokkaana, yksilöllisenä ja ainutlaatuisena yksilönä. Opettajalla on tärkeä rooli olla hyväksymässä kaikki oppilaat semmoisina, kuin he ovat (Opetushallitus 2014, 14 - 15), ulkonäköön katsomatta. Suomen perustuslaki ja yhdenvertaisuuslaki myös velvoittavat hyväksymään kaikki ihmiset tasavertaisina sukupuoleen, ikään, syntyperään, kansalaisuuteen, kieleen, uskontoon tai muuhun vakaumukseen, mielipiteisiin, seksuaaliseen taipumukseen, terveyteen, vammaisuuteen ja muuhun ihmiseen liittyvän syyhyn katsomatta. (Opetushallitus 2014, 14 - 15.)

Arvokasvatukselle on laadittu omat tavoitteet opetussuunnitelmassa. Opetussuunnitelman mukaan lasten ja nuorten arvokasvatukselle on tarvetta nykypäivän maailmassa, jossa on pitkälle kehittynyt tiedonvälitys, maailmanlaajuiset tietoverkot ja sosiaalinen media. Oppilaiden kanssa oli hyvä käydä arvokeskustelua, jolloin he oppivat tunnistamaan arvoja ja arvostuksia, pohtimaan ja rakentamaan omia arvojaan, sekä pohtimaan arvoja ja arvostuksia kriittisesti. (Opetushallitus 2014, 15.) Arvoja ei saa eikä kannatakaan tarjota valmiina, vaan enemmänkin kannustaa oppilasta pohtimaan arvojaan ja valitsemaan oikeat arvot, jolloin ne sisäistetään paremmin. Opettaja voi tuoda esille arvoja, joita pidetään tärkeinä yhteiskunnassamme, kuten esimerkiksi suvaitsevaisuutta erinäköisiä ihmisiä kohtaan ja

joustavuutta vuorovaikutustilanteissa. Näitäkin arvoja on hyvä tuoda keskusteluun pohdittavaksi, eikä niin, että nämä ovat hyvät arvot jokaiselle. Tärkeää on pohtia, miksi joku arvo on hyvä ja miksi toinen ei. (Atjonen 2011, 91.) Arvokasvatuksen olisi hyvä olla koulun ja kotien yhteistyössä tapahtuvaa, jolloin se lisäisi turvallisuutta ja hyvinvointia. Opettajien ja koko koulun henkilökunnan on tärkeää suhtautua arvostavasti kotien erilaisiin tapoihin elää, kuten uskontoihin, katsomuksiin, perinteisiin ja kasvatustapoihin, jotta vuorovaikutus sujuisi ja olisi rakentavaa. Näin oppilaille myös välittyy kuva koulun arvoista, joita ovat mm. suvaitsevaisuus ja toisen hyväksyminen (Opetushallitus 2014, 15) ulkonäköön katsomatta.

Opettajalla on aina valtasuhde oppilaisiin (Hytönen 2011, 175), vaikka uuden opetussuunnitelman (2014) myötä opettajan roolin merkitys on tarkoitus vähentyä, kun halutaan keskittyä enemmän oppilaiden osallisuuteen ja yhdessä toimimiseen ja tekemiseen (ks. Opetushallitus 2014, 24, 27 – 28; Hytönen 2011, 171). Opettaja on sitoutunut opetussuunnitelmaan ja pyrkii toimimaan sen kehottamalla tavalla. Opettajat ovat kuitenkin myös tavallisia ihmisiä, joilla on omat taustansa, arvonsa, tapansa ja ajatuksensa. Vaikka opettaja haluaakin olla noudattamassa opetussuunnitelman tavoitteita, välittää opettaja myös omia arvojaan usein tiedostamattaankin. Opettajan on tärkeää arvostaa opettamiaan opetussisältöjä, koska se välittyy oppilaille. Myös opettajan suhtautuminen erilaisiin asioihin ja ilmiöihin, kuten ulkonäköön, ja toisiin ihmisiin välittyy opettajan eläytymisestä, esiintymisestä sekä omasta esimerkistä, vaikka opettaja yrittäisi muuta sanoa (Hytönen 2011, 175 – 176). Arvojen ja asenteiden tiedostamatonta välittämistä kutsutaan piilo-opetussuunnitelmaksi. Kirjassa ”Opettajan vaiettu valta” (Vuorikoski ym. 2003, 126 – 127) pohditaan, kuka on vastuussa opettajan tiedostamattomasta toiminnasta. Yksittäistä opettajaa ei voi alkaa osoittelemaan sormella tuomitsevasti, vaan tärkeämpää on keskustella asioista työyhteisössä tai edes jonkun kollegan kanssa. On tärkeää pohtia omaa arvojaan, ajatteluaan, toimintaansa ja pystyä perustelemaan niitä toisille. Yleensä kasvattajien arvot tulevat esille yleensä moraalisisissa kysymyksissä tai ristiriitatilanteissa. Ristiriitojen ja ongelmien ratkaisussa olisi tärkeää keskustella ja perustella ajatuksiaan tietoisesti, jolloin opettajien eettinen ajattelu kehittyy.

Kasvattajan aito välittäminen lapsesta ja nuoresta vaikuttaa myös arvojen muodostumisessa. Kasvattajan olisi myös hyvä tiedostaa ja olla vahvana omissa arvoissaan, jotta hän pystyisi opastamaan ja ohjaamaan lasta tai nuorta mielestään oikeaan suuntaan. (Solasaari 2011, 41.) Opettaja, kuten ei muutkaan kasvattajat, ei voi taata, että hänelle tärkeä arvo tulisi osaksi oppilaiden arvomaailmaa (Solasaari 2011, 33.). Kotien arvojen siirtyminen tapahtuu pääasiassa

suunnittelemattomasti (Hämäläinen 2011, 63.) Opettajaan ei tee tietoista arvokasvatusta (Solasaari 2011, 33). Yksittäisen arvon omaksuminen osaksi arvomaailmaa riippuu kahdesta eri tekijästä: yksilön tavasta reagoida ympäristössä näkyviin arvon ilmenemismuotoihin sekä ympäristön tarjoamista tilaisuuksista kohdata arvon ilmenemismuotoja. Esimerkiksi isossa perheessä kasvaneelle, herkästi tasa-arvotilanteisiin reagoivalle, voi tasa-arvosta tulla erittäin tärkeä elämää ohjaava arvo, sillä sisarusten kesellä on tarjoutunut runsaasti tilaisuuksia kohdata tasa-arvokysymyksiä. Elämää ohjaava arvo voi vaikuttaa voimakkaastikin mm. hänen suhtautumiseen muihin ihmisiin ja itseensä, tekemiinsä ratkaisuihin ja tunnetilojen säätelyyn. (Solasaari 2011, 33 – 34.) Koulumaailmassa eettiseksi ajattelijaksi kasvaa helpommin silloin, kun arvot ovat sidoksissa kaikkeen toimintaan koulussa ja ideaalit tavat ja ratkaisut lähtevät oppilaiden omasta ajattelusta (Vuorikoski ym. 2003, 128). Yksilö käyttäytyy pääsääntöisesti omien arvojensa mukaisesti, mutta joskus tulee poikkeuksia, jotka aiheuttavat syyllisyyttä ja häpeääkin. Mitä voimakkaammin elämää ohjaava arvo on kyseessä, sitä voimakkaammin yksilö voi reagoida siitä poikkeavaan toimintaan. Pohjimmiltaan negatiivinen reagointi vahvistaa kuitenkin vahvistaa arvoa. (Solasaari 2011, 33 – 34.)

3.5 Yhteenvetoa

Tässä kappaleessa on koottuna tärkeimpiä arvokasvatukseen liittyviä tekijöitä. Opettajan on tärkeää ensisijaisesti hyväksyä jokainen oppilas ulkonäköön tai muuhunkaan henkilökohtaiseen ominaisuuteen katsomatta. Opettajan olisi hyvä olla edistämässä suvaitsevaisuutta ja eriarvoisuuden vähentämistä, jotta oppilaat myös keskenään hyväksyisivät toiset ja kaikilla olisi yhtäläiset mahdollisuudet edetä elämässä. (Opetushallitus 2014, 14 – 15.)

Huolehtiminen ja välittäminen ovat kasvatuksen kaksi perusarvoa (Ojanen 2011, 8.) ja myös sivistystä pidetään yhtenä kasvatuksen arvoina (Ojanen 2011, 12). Opettajan pitäisi olla edistämässä oppilaiden sivistystä, jotta heistä kasvaisi yhteiskuntaan sopeutuvia yksilöitä (Opetushallitus 2014, 15 – 16). Sivistys on myös henkistä kasvua (Väyrynen 2015, 7), joka näkyy ihmisessä mm. hyvänä ja oikeanlaisena suhtautumisena itseen ja toisiin ihmisiin (Skinnari 2011, 17 – 20). Kun ihminen osaa arvostaa itseään ja muita ihmisiä semmoisina, kuin he ovat, voi tasa-arvo vasta toteutua. (Solasaari 2011, 38.)

Elämän ja ihmisen toiminnan takana vaikuttaviksi varsinaisiksi arvoiksi on määritelty hyvyys, totuus ja kauneus (Ojanen 2011, 11; Vanas 2014) ja kauneuden etsimisen tarve kuuluu myös sivistykseen. Jokaisella ihmisellä on siis todennäköisesti tarve hakea kauneutta elämäänsä ulkonäön kautta, mutta myös katselemalla taidetta ja laittamalla kotiaan (Solasaari 2011, 37). On kuitenkin eri asia keskittyä pelkästään ulkonäköön ja sen edustavuuteen, kuin hakea siistiä ulkonäköä, joka kertoo, että välittää itsestään.

Opettaja on tärkeässä roolissa välittämässä tärkeitä ja oleellisia arvoja oppilaille. Suvaitsevaisuus toisia kohtaan (Opetushallitus 2014, 15; Atjonen 2011, 91), joustavuus vuorovaikutustilanteissa (Atjonen 2011, 91) ja toisen hyväksyminen (Opetushallitus 2014, 15) ulkonäköön katsomatta ovat erittäin tärkeitä arvoja, joita olisi hyvä sisäistää jo koulumaailmassa.

4 TUTKIELMAN TARKOITUS JA TUTKIMUSONGELMAT

Tutkielman tarkoituksena on selvittää, millaisia käsityksiä opettajaopiskelijoilla ulkonäköön liittyen. Tutkielman tavoitteena on kuvata opettajaopiskelijoiden käsityksiä ulkonäköön vaikuttavista tekijöistä, ulkonäön merkityksestä erilaisissa tilanteissa ja paikoissa, poikkeavaan ulkonäköön suhtautumisesta, tasa-arvoisesta suhtautumisesta ihmisten ulkonäköihin ja ihanteellisesta ulkonäöstä. Tutkimuksen lopuksi pohditaan myös, minkälaisia arvokasvattajia opettajaopiskelijat ovat.

Tutkielman pääongelma:

Millaisia käsityksiä opettajaopiskelijoilla on ulkonäköön liittyen?

Tutkielman alaongelmat:

- 1. Millaisia käsityksiä opettajaopiskelijoilla on ulkonäköön vaikuttavista tekijöistä?*
- 2. Millaisia käsityksiä opettajaopiskelijoilla on ulkonäön merkityksestä erilaisissa tilanteissa ja paikoissa?*
- 3. Millaisia käsityksiä opettajaopiskelijoilla on toisten ulkonäköön suhtautumisesta?*
- 4. Millaisia käsityksiä opettajaopiskelijoilla on siitä, kenen ulkonäköä katsotaan enemmän, kuin toisten?*
- 5. Millaisia käsityksiä opettajaopiskelijoilla on ulkonäköpaineista?*

5 TUTKIMUSMENETELMÄT

Tutkimus on laadullinen tutkimus, jossa aineisto hankitaan teemahaastattelulla. Tutkimuksen teon kaikissa vaiheissa hyödynnetään fenomenografista otetta, joka sopii tutkittaessa ihmisten erilaisia käsityksiä (Huusko & Paloniemi 2006, 163).

5.1 Kvalitatiivinen tutkimus fenomenografisella otteella

Tässä tutkielmassa halutaan tutkia syvemmin pienemmän joukon ajattelua ja käsityksiä ulkonäköön liittyen, joten tutkimusmenetelmäksi valikoitui kvalitatiivinen tutkimustyyppi (Ahonen 1994, 126). Kvalitatiivisen tutkimuksen voi toteuttaa monella eri tavalla, eikä siihen ole yhtä selkeää kaavaa tai tapaa. (Aaltola & Valli toim. 2001.) Eri menetelmien määrä on myös lisääntynyt runsaasti laadullisessa tutkimuksessa viimeisten vuosikymmenten aikana (Huusko & Paloniemi 2006, 162). Laadullisen tutkimuksen tutkijan täytyy valita omaa tutkimukseensa sopiva reitti toteuttaa tutkimus. (Aaltola & Valli toim. 2001.) Analyysitapoja on myös todella monia, joten tutkijan täytyy huolellisesti selvittää ja pohtia, mikä olisi juuri omalle tutkimukselle sopiva. (Eskola 2001, 133 – 134.) Tässä tutkimuksessa hyödynnetään fenomenografista tutkimusotetta ja analyysimenetelmää, koska halutaan tutkia ihmisten erilaisia käsityksiä tietystä ilmiöstä (Uljens 1989, 10; Huusko & Paloniemi 2006, 163).

Fenomenografia tulee sanoista *fenomeno* eli ilmiö ja *grafia* eli kuvata tai kirjoittaa (Ahonen 1994; 114, 117; Metsämuuronen 2006, 108). Fenomenografia tutkii ihmisten käsityksiä ympäröivästä todellisuudesta, eli arkiajattelua (Syrjälä ym. 1994; Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006; Metsämuuronen 2006, 108; Julkunen 1997, 66; Uljens 1989, 7), ja perusajatuksena on, että ihmisillä on ympäröivästä todellisuudesta toisistaan hyvinkin poikkeavia käsityksiä, jotka pitäisi löytää ja tuoda esille. (Syrjälä ym. 1994; Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006; Metsämuuronen 2006, 108.) Jokaisella ihmisellä on erilaisista ilmiöistä omat käsityksensä, jotka ovat rakentuneet hänen kokemuksiansa kautta. Ihmisten arkikäsityksiä kutsutaan *esikäsityksiksi* erotuksena tieteellisistä käsityksistä. (Ahonen 1994, 114; Metsämuuronen 2006, 108.) Peruskouluissa on edelleen vallalla konstruktivistinen oppimiskäsitys, jonka mukaan oppilas rakentaa tiedon uudelleen aiempien tietojensa,

käsitystensä ja opittavasta asiasta olevien kokemustensa avulla (Jyväskylän ammattikorkeakoulu 2017). Myös fenomenografiassa ajatellaan, että esikäsitukset vaikuttavat uuden asian ymmärtämiseen ja oppimiseen (Ahonen 1994, 114).

Fenomenografisessa tutkimuksessa ollaan kiinnostuneita toisen asteen näkökulmasta eli siitä, millaisia käsityksiä tietyllä ihmisryhmällä on tutkittavasta ilmiöstä yhdestä todellisuudesta (Uljens 1989, 17; Julkunen 1997, 66, 67; Valkonen 2006, 24). Ensimmäisen asteen näkökulmassa keskitytään pelkästään todellisuuden kuvaamiseen (Uljens 1989, 17). Todellisuus on jokaiselle ihmiselle erilainen, sillä se on muodostunut sen suhteen kautta, mikä jokaisella on maailmaan (Huusko & Paloniemi 2006, 165). Fenomenografiassa ei korosteta yksittäisen tutkittavan ajatuksia, eikä pohdita käsitysten syihin, vaan keskitytään käsitysten eroihin, sisällölliseen vaihtelevuuteen ja keskinäisiin yhteyksiin (Huusko & Paloniemi 2006, 165 - 166). Tässä tutkimuksessa halutaan tutkia opettajaopiskelijoiden erilaisia käsityksiä ulkonäköön liittyen. Käsitukset saavat koskea itseään ja nousta kokemustaustasta käsin, tai olla oletuksia valtaväestön tai muiden ihmisten käsityksistä. Fenomenografinen tutkija pohtii, mikä on haastateltavan ilmaisun merkitys ja mikä ajatus ja tarkoitus siihen sisältyy (Syrjälä ym. 1994, 123). Huomioon otetaan sekä tietoiset että tiedostamattomat käsitukset (Huusko & Paloniemi 2006, 165 – 166)..

Fenomenografia muistuttaa sanaltaan fenomenologiaa, joka on kiinnostunut ihmisen kokemuksista (Syrjälä 1996, 116). Fenomenologia on kiinnostunut ensisijaisesti ihmisten *kokemuksista*, kun taas fenomenografiassa keskitytään *käsityksiin*. Kokemus ja käsitys liittyvät läheisesti yhteen, vaikka ovatkin eri asioita; ihminen saa näkemistään tai kokemistaan asioista kokemuksia, joista hän muodostaa käsityksiä. (Ahonen 1994, 117.) Voidaan myös sanoa, että käsitys on kokemus, joka tuodaan esille sanallisesti (Valkonen 2006, 22). Ihmisen saamia kokemuksia kutsutaan *ilmiöiksi*. Fenomenografiassa ilmiötä ja käsitystä ei siis voi erottaa toisistaan, vaan ne kuuluvat läheisesti yhteen. Kokijan ja kokemuksen kohteen yhdistää kokemus, joten voidaan sanoa, että käsitys on näiden kahden kokonaisuus. Ihmisellä on yleensä runsaasti käsityksiä eri asioista. (Ahonen 1994, 117.) Kuten jo aiemmin tuli esille, käsitukset ovat syntyneet kokemustaustasta, jolloin ne ovat myös alttiita muutoksille (Ahonen 1994, 117; Metsämuuronen 2006, 108). Ihmisen käsitukset saattavat muuttua monta kertaa lyhyen ajan kuluessa. *Mielipide* ei tarkoita samaa asiaa, kuin käsitys, sillä käsitys on mielipidettä vankempi, perusteltu, kuva tietystä asiasta. Käsitystensä kautta ihminen ottaa vastaan ja rakentaa uutta tietoa. (Ahonen 1994, 117.)

Fenomenografisessa tutkimuksessa on omat vaiheensa, joita tutkijan kannattaa noudattaa. Fenomenografisessa, kuten muussakin, tutkimuksessa aloitetaan valitsemalla itseä kiinnostava ilmiö, josta tutkija on huomannut löytyvän paljon erilaisia käsityksiä. Tutkija haluaa tuoda nämä käsitykset muiden ihmisten tietoisuuteen, joten hän lähtee tutkimaan aihetta. Teoreettinen perehtyminen tutkittavaan aiheeseen on seuraava askel ja erittäin tärkeä osa tutkimusta. Huolellinen perehtyminen vaikuttaa tutkijan taitoihin löytää oikeat haastattelukysymykset sekä myös saada syvempää tietoa haastattelutilanteesta haastateltavilta. Teoreettisen viitekehyksen luominen ei kuitenkaan fenomenografiassa tarkoita hypoteesien luomista ja niiden testaamista analyysivaiheessa. Tutkimuksen teorianmuodostusvaiheessa on tärkeää ottaa muut teoriat huomioon ja käydä niiden kanssa dialogia. (Huusko & Paloniemi 2006, 166; Ahonen 1994, 123.) Teoreettisen perehtyneisyyden jälkeen on varsinaisen empiirisen osion suunnittelu ja toteutus.

5.2 Aineiston hankinta

5.2.1 Kohderyhmän esittely

Tutkimuskohteenani on opettajaopiskelijat, koska he ovat tulevaisuuden opettajia ja pohtivat jo opettajuuttaan. He ovat hyvä tutkimuskohde ulkonäkökäsityksiin, koska heillä ei ole vielä näkemystä opettajana toimimisesta ja erilaisten oppilaiden kohtaamisesta. Tämä tutkimus antaa heille tärkeää pohdittavaa omista arvoista ulkonäköön toisiin ihmisiin liittyen sekä vastuusta arvokasvattajana. Opettajien täytyy olla tiukasti sitoutuneita opetussuunnitelmaan, jossa on kirjattu arvoihin liittyviä tavoitteita. Perusopetuksen opetussuunnitelma (2014, 14 – 15, 19) velvoittaa opettajaa toimimaan oikeudenmukaisesti ja tasapuolisesti koulumaailmassa. Opettajan pitäisi myös hyväksyä kaikki oppilaat perustus- ja yhdenvertaisuuslain nojalla ikään, sukupuoleen, etniseen alkuperään, kieleen, uskontoon tai muuhun vakaumukseen, mielipiteisiin, terveyteen, vammaisuuteen, seksuaaliseen taipumukseen tai muuhunkaan henkilökohtaiseen syyhyyn katsomatta. Opettajaopiskelijat eivät kuitenkaan ole vielä opetussuunnitelman vaikutukselle niin alttiita, kuin opettajat, ja siksi mielenkiintoinen tutkimuskohde. Olen myös törmännyt ja kuullut, että opettajaopiskelijoiden keskuudessa

tapahtuu syrjintää, toisen arvioimista ja arvostelua ulkonäön perusteella, toisen erilaisuudelle naureskelua, selän takana pahan puhumista jne.

Haastateltavat päätettiin hankkia Itä-Suomen yliopistosta, koska se on tutkijan oma yliopisto, jolloin haastattelujen toteuttaminen olisi helpompaa. Tutkimukseen haluttiin myös saada kotitalousopettajia ja luokanopettajia, joten Itä-Suomen yliopisto oli siihen selkeä valinta. Yliopiston yleiseen postituslistaan laitettiin sähköposti-ilmoitus, jossa pyydettiin osallistumaan tutkimukseen (ks. liite 1). Kerrottiin, että vastanneiden kesken arvotaan S-ryhmän lahjakortti, johon oli saatu tukea ulkopuoliselta sponsorilta. Tämän ajateltiin lisäävän halukkuutta osallistua tutkimukseen, koska oli jo toukokuu ja suurin osa opiskelijoista teki viimeisiä koulutehtäviä tai oli jo lähdössä toiselle paikkakunnalle kesäksi. Sähköpostin kautta saatiin yhteensä kuusi vastausta, joista ensimmäisten kanssa sovittiin tapaamisajat. Yhden haastateltavan kanssa jouduttiin perumaan sovittu aika, eikä uutta tapaamista saatu enää sovittua kiireiden takia. Sähköpostin kautta ei saatu yhtään miespuolista vastaajaa, joten päätettiin lähettää Facebookin kautta uusi haastattelupyyntö. Sitä kautta saatiin yksi miespuolinen vastaaja, joka rekrytoi vielä toisen miespuolisen vastaajan. Nyt tutkimukseen oli tulossa viisi naispuolista ja kaksi miespuolista haastateltavaa. Se koettiin riittäväksi, koska tutkimukseen haluttiin saada molempia sukupuolia ja määrä haluttiin pitää kohtuullisena, jotta työmäärä ei kasvaisi liian suureksi. Taulukossa 1. on näkyvissä tutkimuksen haastateltavat taustatietoineen.

TAULUKKO 1. Haastateltavien opettajaopiskelijoiden taustatietoja

Haastateltava opiskelija	Ikä	Sukupuoli (N/M)	Paikkakunta
Luokanopettaja-opiskelija 1. (1. vsk.)	24	N	Kaupunki Keski-Suomessa
Luokanopettaja-opiskelija 2. (2. vsk.)	21	M	Kaupunki Lounais-Suomessa
Kotitalousopettajaopiskelija 1. (3. vsk.)	21	N	Kunta Pohjois-Suomessa
Luokanopettajaopiskelija 3. (2. vsk.)	30	M	Kaupunki Itä-Suomessa
Kotitalousopettajaopiskelija 2. (4. vsk)	28	N	Kaupunki Lounais-Suomessa
Luokanopettajaopiskelija 4. (2. vsk.)	21	N	Kaupunki Kaakkois-Suomessa

5.2.2 Teemahaastattelu

Fenomenografisessa tutkimuksessa aineistonhankintamenetelmänä käytetään yleensä avointa tai teemahaastattelua (Huusko & Paloniemi 2006, 163). Teemahaastattelussa on ennalta määritetyt teemat, jotka käydään läpi haastattelun aikana. Haastattelussa keskustelu saa soljua vapaana, eikä teemoja tarvitse käydä tietyssä järjestyksessä. Teemahaastattelussa ei ole tarkkoja kysymyksiä, joihin halutaan saada vastaukset, vaan tarkoitus on, että haastateltava saa kertoa teemoista ajatuksiaan vapaasti. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006.) Haastattelija voi muodostaa ennalta tarkkojakin haastattelukysymyksiä avuksi, mutta niitä ei tarvitse käydä läpi haastattelutilanteessa, sillä tärkeintä on jokaisen teeman läpikäynti.

Haastattelurungon tekeminen aloitettiin lukemalla Kettusen (2001) tutkielma sekä myös muita fenomenografisia tutkimuksia (esim. Valkonen 2006, Koski 2014; Paloniemi 2004). Kettusen pro gradussa oli muodostettu sopivia teemoja selvittämään lihavuuteen ja laihuuteen liittyviä käsityksiä, joten siitä saatiin ideaa myös tähän tutkimukseen. Myös tutkimuksen tulososiosta pystyi huomaamaan, että teemat olivat olleet osuvia, koska käsityksiä oli löydetty monipuolisesti. Kettusen gradussa oli aluksi tehty kuvatesti isommalle joukolla, minkä perusteella oli valittu varsinaiseen haastatteluun henkilöt, jotka olivat erottuneet jollain tavalla kuvatestissä. Luin myös muita tutkimuksia, joissa oli käytetty kuvia (esim. Staffieri 1967) sekä ulkonäköön liittyviä blogikirjoituksia ja lehtijuttuja, joissa mm. kuvan perusteella arvioitiin rasvaprosenttia.

Kuvien käyttäminen haastattelun tukena kiinnosti tutkijaa, ja niinpä niin päätettiin tehdä myös tässä tutkimuksessa. Aikakauslehdistä leikattiin eri sukupuolta, ikää, ihonväriä ja muita fyysisiä ominaisuuksia olevien sekä eri lailla pukeutuvien ja eri tyylisten henkilöiden kuvia irti. Kun kuvia oli jo reilusti, ne käytiin läpi huolellisesti ja poimittiin erilleen tyyppiesimerkki tietynlaisesta ihmisestä (esim. keski-ikäinen nainen, ylipainoinen mies, tummaihoisen nainen jne.). Lopulliseen kuvien valintaan vaikutti lopulta tutkijan halu ottaa mukaan sekä eri-ikäisiä, fyysisiltä ominaisuuksiltaan (paino, pituus, ihon- ja hiusten väri) ja tyyliään erilaisia ihmisiä, että myös jollain lailla muista poikkeavan näköisiä (mies balettiosuissa, suomalainen hippivaatteissa, mies erikoisella hiustyyllillä jne.). Kuvajoukkoa tarkasteltiin huolellisesti ja karsittiin muutamia ja lisättiin toisia, jotta joukko olisi mahdollisimman monipuolinen. Haluttiin, että kuvissa näkyisi Suomen katukuvassa näkyvä ihmisten kirjo, joka on erityisesti isoissa kaupungeissa (esim. Helsingissä) normaalia.

Haastattelurungon teemoja lähdettiin muodostamaan listaamalla ylös asioita, joita haluttiin saada selville: mikä toisen ihmisen ulkonäössä tai kehonkuvassa kiinnittää huomiota, mitkä syyt määrittävät ihmisen ulkonäköä, mitkä syyt ovat ulkonäköön liittyvien valintojen taustalla, miten ihmisen ulkonäkö vaikuttaa elämässä, mikä merkitys ulkonäöllä on ylipäätään, miten ulkonäkö vaikuttaa menestymiseen elämässä, millaisia negatiivisia ja positiivisia ominaisuuksia ihmisten kehonkuviin liitetään. Aluksi pohdittiin, että haastateltavat saisivat liittää ominaisuuksia, kuten uskonnollinen, varakas, tavallinen, terveystietoinen, arvoiltaan konservatiivinen, oman tiensä kulkija, rohkea, työtön jne., kuviin, jolloin saataisiin selville, mitä haastateltavat pystyvät näkemään kuvien perusteella ihmisestä. Päädyttiin kuitenkin huolellisen pohdinnan jälkeen käyttämään kuvia ainoastaan erilaisen ja tavallisen ulkonäön määrittelyyn, eli tueksi varsinaiselle haastattelulle. Kuvien jakamisen ja perustelujen kautta saataisiin myös selville, mikä ihmisen ulkonäössä kiinnittää huomiota ja minkä näköisiä ihmisiä vastaajat pitävät erilaisen tai poikkeavan näköisenä. Kuvat pitäisi jakaa nopeasti, jolloin liialliselle pohtimiselle ei jäisi aikaa ja ratkaisut olisivat intuitiivisempia.

Haastattelurunkoni teemoiksi päädyttiin valitsemaan taustatiedot, erilaisuuden tai tavallisuuden ilmeneminen (kuvissa), ulkonäön taustalla olevat syyt, ulkonäön merkitys elämässä, erilaisuuden tasa-arvoisuus, asenteet ja suhtautuminen poikkeavan näköisiä kohtaan, ihanteet ja todellisuus, toisten ulkonäön arvostelu sekä vastaajan oma kehonkuva. Taustatiedot päätettiin ottaa ensimmäiseksi rentouttamaan haastattelutilannetta. Seuraavaksi tapahtuva kuvien jakaminen erilaisiin ja tavallisiin toimisi aiheeseen johdatteluna. On myös hyvä, että ennen kuvien jakamista haastateltavat eivät ole pohtineet tutkimuksen aihetta vielä lainkaan, jolloin heidän ajatuksensa eivät ole saaneet vaikuttumia myöhemmin tulevista teemoista ja pohdinnoista. Seuraavaksi otettaisiin käsittelyyn ulkonäön taustalla olevat syyt, jotka olisivat luonnollinen jatkumo perusteluille, miksi vastaaja laitto tietyin kuvan esimerkiksi erilaisiin. Vastaajat voisivat käyttää kuvia tässä osiossa apuna, tai kertoa muuten ajatuksiaan.

Teemalla ”ulkonäön merkitys elämässä” haluttaisiin saada selville, miten ulkonäkö, ja erityisesti poikkeava ulkonäkö, vaikuttavat ihmisen elämässä, kuten ihmissuhteissa, sosiaalisissa tilanteissa, menestymisessä, virallisissa tilanteissa jne. Erilaisuuden tasa-arvoisuus -teeman keksin Kettusen (2001) tutkielmasta, jossa hän oli kysynyt lihavuuden tasa-arvosta eli katsotaanko kaikkien ylipainoa samalla tavalla. Aluksi pohdittiin, oliko kysymys liian vaikea ymmärtää, ja saisiko sillä hyviä vastauksia, mutta päätettiin kuitenkin ottaa sen mukaan. Ko.

teemaan liittyen päätettiin kysyä, saavatko kaikki olla yhtä lailla erilaisia, vai hyväksytäänkö joidenkin erilaisuus helpommin, kuin toisten. Tutkija koki tämän erittäin mielenkiintoisena kysymyksenä. Asenteet ja suhtautuminen poikkeavan näköistä kohtaan juontui sekä aiempien tutkimusten että tutkijan kiinnostuksen kautta. Koulukiusaaminen, kuten muukin kiusaaminen ja syrjintä, ovat kiinnostaneet tutkijaa aina. Ulkonäkö, erityisesti jollain tavalla erilainen, on yksi kiusaamisen syistä (Kaukiainen & Salmivalli 2009), joten haastateltavilta haluttiin kysyä, miten he itse suhtautuvat erilaisiin ja miten he ajattelevat muiden suhtautuvan. Ihanteet ja todellisuus -teemalla haluttaisiin saada selville, millaista ulkonäköä vastaajat pitävät ihanteellisena. Viimeisiksi teemoiksi valittiin ulkonäön arvostelun ja vastaajan oman kehonkuva. Ulkonäön arvostelu -osiossa haluttiin saada selville, arvostellaanko nykyisin enemmän, kuin ennen ja onko esimerkiksi nykyiset tv-ohjelmat lisänneet arvostelua. Haluttaisiin myös selvittää, millaisia keinoja tulevat opettajat pitäisivät kouluun sopivina arvostelun vähentämiseksi. Vastaajien omaa kehonkuvaa päätettiin kysellä, jotta voitaisiin hyödyntää tietoa haastateltavien kuvailussa, tai mahdollisesti selittämässä haastateltavien käsityksiä.

5.2.3 Aineiston kerääminen

Ennen varsinaisia haastatteluja tehtiin kaksi pilottihaastattelua, jotka antoivat hyvää kokemusta ja tietoa tutkimuksen teosta. Ensimmäisen pilottihaastattelun jälkeen tehtiin suuria muutoksia haastattelurunkoon, jota haluttiin testata toisessa pilottihaastattelussa. Toisessa pilottihaastattelussa haastattelu nauhoitettiin, jotta nähtiin, paljonko haastattelun eri osioihin meni aikaa. Toisen haastattelun jälkeen tehtiin vain pieniä muutoksia haastattelumateriaaliin. Varsinaiset haastattelut tehtiin toukokuun 2017 aikana. Haastateltavat saivat valita, tehdäänkö haastattelut koululla vai heidän valitsemassaan paikassa. Ensimmäinen haastattelu tehtiin haastateltavan kotona, ja muut koululla.

Jokaisen tutkimuksen aluksi tutkija esitteli itsensä ja tutkimusaiheensa. Vastaajia kannustettiin tuomaan aitoja ja rehellisiä ajatuksiaan, koska ne merkitsivät eniten tutkimuksen kannalta. Tutkija painotti vaitiolovelvollisuuttaan ja sitä, että vastaajien henkilöllisyys ei tule näkymään tutkielmassa. Kaikki haastattelut nauhoitettiin, ja ne nauhat luvattiin hävittää tutkimuksen kuluessa. Haastattelutilanteessa panostettiin rentoon, kiireettömään ja avoimeen ilmapiiriin, ja haluttiin osoittaa haastateltaville ymmärrystä ja empatiaa. Haastattelun alussa haastateltava sai

jakaa kuvat erilaisiin ja tavallisiin, mikä rentoutti haastattelutilannetta. Kaikilla haastateltavilla haastattelun alku oli samanlainen: taustatiedot, kuvien jakaminen perusteluineen ja mikä yleisesti kiinnittää huomion ulkonäössä. Tämän jälkeen haastateltavan kerronnalle annettiin tilaa; jos haastateltava lähti viemään kerrontaansa toisen teeman aihepiiriin, poikettiin suunnitellusta järjestyksestä (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006). Kaikki teemat käytiin läpi jokaisen haastateltavan kanssa.

Kuvat olivat tukena haastattelun aikanakin, sillä haastateltava saattoi hakea esimerkkiä ajatuksilleen kuvista tai katsella niitä kertoessaan, mikä saattoi auttaa kertomaan rehellisiä ajatuksiaan. Haastattelun aikana tutkija johdatteli välillä haastateltavaa, jotta hän kertoisi vielä syvempiä ajatuksiaan aiheesta. Haastateltavan kerronnalle saatettiin esittää myös tarkentavia kysymyksiä, jotta saatiin tietää, mitä hän tarkoittaa. Lisäksi tutkija saattoi kysellä lisäkysymyksiä, joita ei ollut ennalta suunniteltu, mutta jotka toivat tarkennusta tai lisätietoa aiheesta. Haastateltavat kokivat osan kysymyksistä vaikeina, sillä he eivät olleet pohtineet asiaa aiemmin. Kysymys ”*Sallitaanko jonkun ryhmän erilaisuus enemmän kuin toisten?*” oli lähes kaikille vastaajille vaikea. Kysymyksen asettelua olisi voinut tarkentaa, sillä vastaajat eivät heti tajunneet, mitä kysymyksellä haettiin. Kun kysymystä selitti tarkemmin, kaikki ymmärsivät, mitä sillä haettiin. Muutama vastaaja myös saattoi aluksi ymmärtää jonkun kysymyksen väärin, jolloin jouduttiin tarkentamaan, mitä haetaan.

Ensimmäinen haastattelu kesti yli tunnin ja se antoi hyvää kokemusta haastattelutilanteesta. Haastattelukysymyksiä oli ennalta mietitty aivan liikaa, joten niitä karsittiin seuraavia haastatteluja varten. Seuraavissa haastatteluissa haluttiin antaa enemmän tilaa haastateltavan ajatuksille ja vapaalle kerronnalle. Joistakin haastatteluista tuli ajallisesti pitkiä haastateltavan puheliaisuuden tai hitaan kerronnan takia. Kolme haastattelua tehtiin peräkkäin, koska haastateltaville sopi sama päivä ja peräkkäiset haastatteluajat. Haastateltavista kahdella oli kiireinen aikataulu, joten heidän kanssaan jouduttiin ajan säästämiseksi karsimaan kysymyksiä. Haastattelut kestivät 46. minuutista 90 minuuttiin, yhteensä noin kuusi tuntia.

Tutkija koki haastattelijan roolin luontevaksi ja oli siinä innostuneena. Kaikki haastateltavat heittäytyivät haastatteluun avoimesti ja rehellisesti, vaikka aihe oli henkilökohtainen ja vaikeahko. Muutama haastateltavista olivat aluksi vähän varovaisia sanomaan ajatuksiaan, mutta kysymysten monipuolisuuden takia, myös he toivat esille ennakkoluulojaan ja muita rehellisiä ajatuksiaan. Kaikissa haastatteluissa oli hyvä ilmapiiri. Haastateltavat olivat itse

vapaaehtoisesti lähteneet haastatteluun mukaan, joten he olivat motivoituneita kertomaan ajatuksiaan ja olemaan kärsivällisesti mukana koko haastattelun ajan. Kukaan haastateltava ei sanonut, että kysymyksiä olisi ollut liikaa, tai, että ei nyt osaa tai halua vastata, vaan kaikki vastasivat kaikkiin kysymyksiin. Haastattelu oli luonteeltaan keskusteleva, niin kuin teemahaastattelun kuuluukin olla (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006). Tutkija käytti eleitä, kuten nyökkäyksiä, hymyä ja sanoja, kuten ”mm”, ”aivan”, ”niimpä” osoittaakseen, että hyväksyy haastateltavan sanomiset ja ollakseen mukana keskustelussa. Tutkija ei tuonut omia mielipiteitään esille, eikä osoittaa millään tavalla haastateltavalle, että väheksyisi tai tuomitsisi hänen ajatuksiaan.

5.3 Tutkimusaineiston analyysi

Aineiston keräämisen jälkeen tulee litterointivaihe, joka on yllättävän hidas ja työläs (Eskola 2001, 133 – 134). Tutkija litteroi kaikki seitsemän haastattelua peräkkäin, koska haastattelujen välissä sitä ei ehtinyt tehdä. Haastattelut kirjoitettiin lähes sanasta sanaan – vain äännähdyksiä, täytesanoja ja muita merkityksettömiä jätettiin pois. Litteroitua aineistoa tuli noin 80 sivua (Times New Roman 12, riviväli 1,5). Aineistomäärät vaihtelivat tapauksittain yhdeksästä sivusta 19. sivuun asti, mikä otetaan huomioon luotettavuuden pohdinnassa. Litteroinnin jälkeen tutkija piti kuukauden kesätauon ennen aineistoon perehtymistä ja analyysivaihetta. Tauon jälkeen tutkija huomasi aineistoa lukiessaan, että seitsemännen haastattelun litteroidun tekstin loppuosaa ei löytynyt mistään, koska ilmeisesti se oli jäänyt tallentamatta. Tutkija päätti jättää seitsemännen haastateltavan pois analyysistä, koska totesi kuuden haastattelun olevan riittävän kattavia.

Fenomenografinen tutkimusanalyysi on aineistolähtöinen, eli empiirinen aineisto on tutkimuksen lähtökohtana (Huusko & Paloniemi 2006, 166), joten aineisto luettiin lukuisia kertoja läpi kokonaisuudessaan ja tapauskohtaisesti eriteltyinä. Eniten haasteita kvalitatiiviselle tutkijalle tuottaa yleensä analyysivaihe, sillä suuresta määrästä aineistoa täytyy saada irti tieteelliseen tutkimukseen sopiva ja selkeä kokonaisuus (Eskola 2001, 133 – 134), joten tutkija käytti paljon aikaa aineistoon perehtymiseen. Tutkija halusi päästä aineistoon sisälle, jotta saisi siitä kokonaiskuvan ja alustavan käsityksen haastateltavien ulkonäön merkitystä koskevista ajatuksista. Aineistoa lukiessa tutkija muotoili tutkimuskysymyksiään uudestaan keskusteltuaan ohjaajansa kanssa, minkä jälkeen tutkija päätti jättää analyysistä pois toisten

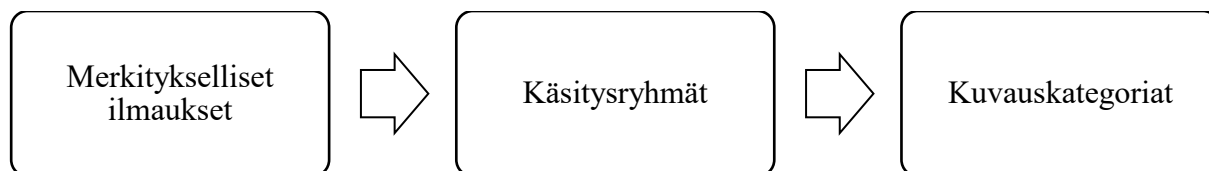
ulkonäön arvostelun sekä vastaajan oman kehonkuvan, koska huomasi, että niistä ei noussut tutkielman kannalta oleellisia asioita esiin. Analyysivaihe olisi myös paisunut turhan suureksi ja työlääksi, mikäli kaikki teemat oli otettu mukaan.

Huolelliseen aineistoon perehtymisen jälkeen aloitettiin varsinainen analyysi. Litteroitua aineistoa alettiin käymään läpi haastattelutilanteessa olevien teemojen, erilaisuuden ilmeneminen, ulkonäön syyt, ulkonäön merkitys elämässä, tasa-arvoinen suhtautuminen toisten ulkonäköön, suhtautuminen poikkeavaa ulkonäköä kohtaan sekä ihanteet ja todellisuus, mukaisesti. Jokaiselle teemalle määritettiin oma väri, minkä jälkeen aineisto käytiin läpi alleviivaten teemaan sopivia lauseita ja sanoja. Merkityksellisten sanojen tai lauseiden etsimistä ei jätetty pelkästään ko. teeman alle, vaan koko aineisto otettiin huomioon (Paloniemi 2004, 52). Käytännössä kuitenkin lähes kaikki yhden teeman merkitykselliset ilmaukset ko. teeman alta. Aineisto käytiin läpi järjestelmällisesti etsien ajatuksellisia kokonaisuuksia. Alleviivattuna saattoi olla yksittäisiä sanoja tai jopa kokonaisia kappaleita. Joistakin alleviivatuista sanoista ja lauseista ei suoraan nähnyt, mitä niillä tarkoitettiin, ennen kuin niiden konteksti otettiin huomioon.

Kun kaikki oleellinen teemojen kannalta oli alleviivattu aineistosta, aineisto jaoteltiin teemoittain paperinippuihin, eli yhdessä nipussa oli yhden teeman kaikki merkitykselliset ilmaukset, joita haastateltavat olivat kertoneet. Tämän jälkeen alettiin perehtyä yhteen teemaan kerrallaan, tarkoituksena analysoida vastaajien käsitykset kuvauskategorioiksi asti. Alleviivatuista ilmauksista karsittiin turhia sanoja ja jopa lauseita, jotta vain oleellinen jäi näkyville. Seuraavaksi alleviivatut kohdat kirjoitettiin erilliselle paperille ja samaa tarkoittavia ilmauksia yhdistettiin merkitysyksiköiksi. Ilmauksia muutettiin myös abstraktimpaan muotoon, jollaista ei välttämättä mainittu suoraan yhdessäkään haastattelussa. Jotkut ilmaukset saattoivat tulla esille lähes kaikkien haastateltavien aineistoista, kun taas jotakin tuli vain yhden haastateltavan aineistossa.

Seuraavaksi alettiin muodostaa käsitysryhmiä (ks. Valkonen 2006, 36) merkitysyksiköistä yhdistelemällä ja erottelemalla niitä. Käsitysryhmien rajoja määritettiin vertailemalla ja yhdistelemällä ilmauksia keskenään. Yhden käsitysryhmän alla ilmauksia yhdisteltiin kokonaisuuksiksi ja poistettiin myös muutamia hyödyttömiä ilmauksia, jonka jälkeen ryhmien nimet tarkennettiin. Seuraavaksi haluttiin vielä selkeyttää ryhmien rajat, joten ne purettiin kirjoittamalla auki ja kuvattiin jokaisen erityispiirteet. Seuraavaksi käsitysryhmille

muodostettiin kuvauskategoriat, jotka kuvasivat abstraktimmin aineistosta löytyneitä käsityksiä (Niikko 2003, 36; Ahonen 1994, 128). Kuviossa 2. näkyy kategorioiden muodostumisprosessi.

KUVIO 2. Kategorioiden muodostaminen (Valkonen 2006, 35 – 37; Paloniemi 2004, 52 – 53; Niikko 2003, 33 – 36, mukaillen)

Fenomenografisessa tutkimuksessa ei automaattisesti oleteta, että joillakin muuttujilla on yhteyksiä, vaan halutaan lähteä ns. puhtaalta pöydältä liikenteeseen. Tutkimuksen lähtökohta ei myöskään ole selittää ennako-oletuksia siitä, että tietynlaisissa ihmisillä olisi tietynlaisia käsityksiä. Tutkimuksen tulkintavaiheessa tutkija voi joskus havaita tiettyjen muuttujien välillä niin selkeitä yhteyksiä, että hän voi kategorisoida käsitykset esimerkiksi sukupuolen tai uskonnon mukaan. (Ahonen 1994, 126.)

Seuraavassa taulukossa (2.) on esimerkki tutkielman analyysistä.

TAULUKKO 2. Näyte aineiston analyysistä

Millaista elämä mielestäsi on erilaisen kehonkuvan omaavalla? (Esimerkki haastateltavan ilmauksesta)	Käsitysryhmät	Kuvauskategoria	Teema
...varsinkin työnhaussa tai jos menee johonki virallisiin tilanteisiin, niin kyllähän se ois suotavaa näyttää siistiltä ja asialliselta. (Kotitalousopettajaopiskelija 1.)	Työnhaku (8)	Ulkonäön merkityksellisyys	Ulkonäön merkitys erilaisissa tilanteissa ja paikoissa
Esim. ylilääkäri, et jos ois sotkuset hiukset, rikkiäiset vaatteet, niin kyl siitä tulis, herää vähä epäily et osaako tuo leikata minut, jos ois vaikea leikkaus. (Luokanopettajaopiskelija 4.)	Tietyt ammatit (5)		
Saattaa tulla semmosta, että ei, niinku vaikka virastossa, että mietitään kieliongelmaa etukäteen, tai voi tulla	Asiointi (3)		

tämmösiä, hankaluuksia. (Kotitalousopettajaopiskelija 2.)	Sosiaaliset tilanteet (4)		
...just vaikka illanistujaisissa joku ihan uus ihminen, niin siitä voi tehdä vähä jotain niitä oletuksia... Ja totta kai vähä miettiä, et minkähanlainen ihminen tuo on. (Kotitalousopettajaopiskelija 1.)			
Pienemmällä paikkakunnilla se voi olla sitä, että ei uskalla välttämättä... Näyttää sitä – erilaisuuttaan, että pelkää enemmän sitä, ku on niin pienet piirit, niin sit pelkää sitä, leimautumista. (Luokanopettajaopiskelija 2.)	Asuminen pienillä paikkakunnilla (4)		
Tietysti vaikuttaa se toisen ulkonäköki aina, et kiinnostuuko toisesta... Ja se pukeutuminenkin... (Luokanopettajaopiskelija 3.)	Ihmissuhteet (17)		
Yleisötilaisuus, jossa puhuu, ku on esillä, miettii, et jos pukeutuu räväkästi tai hippimäisesti verrattuna kauluspaitaan, niin vaikuttaa ihmisillä, miten suhtautuu asiaan. Pitäis olla siististi pukeutunut virallisissa tilanteissa. (Luokanopettajaopiskelija 2.)	Esiintymistilanteet (1)		

Taulukossa 2. on nähtävissä, miten haastateltavien merkitykselliset ilmaukset tutkimusongelman (millaista elämä mielestäsi on erilaisen kehonkuvan omaavalla) kannalta koottiin yhteen ja niistä alettiin muodostaa kategorioita. Taulukossa Käsitelyryhmät – sarakkeessa on nähtävillä ryhmittymät, joihin ilmaukset jaettiin. Ryhmien perässä sulkeissa on luku, joka kertoo, montako ilmausta aineistosta ko. ryhmään löytyi. Kuten on nähtävissä, ilmausten määrät vaihtelivat yhdestä seitsemääntoista. Käsitelyryhmiä muodostettiin yhteensä seitsemän ja niille löytyi yhteinen kuvauskategoria: ulkonäön merkityksellisyys. Tutkimusongelmalle ”Millaista elämä mielestäsi on erilaisen kehonkuvan omaavalla” löydettiin myös toinen kuvauskategoria, ulkonäön merkityksettömyys, jonka oli muodostettu omat kategoriat.

5.4 Tutkijan esioletusten sulkeistaminen

Tutkijan omat tiedot ja odotukset tutkimukselle voivat vaikuttaa tiedostamattaankin tutkimuksen tekoon, joten tutkijalla täytyy ns. sulkeistaa ennakkokäsityksensä ja esitietonsa tuomalla ne esiin (Ahonen 1994, 122). Taustaoletukseni omien käsitysteni näkemäni, kokemani

ja kuulemani perusteella oli, että opettajaopiskelijat haluaisivat olla suvaitsevaisia ja hyväksyä kaikkennäköiset ja -kokoiset ihmiset. Opettajaopiskelijat tietävät, että heillä on opettajana työskennellessä oltava avarakatseisia ja kohdattava avoimin mielin lukuisia erilaisia oppilaita vanhempineen, opettajia ja muita ihmisiä päivittäin. He tietävät ehkä oman kasvatuksensa, yhteiskuntamme kristillisten arvojen ja koulutuksensa myötä, että yhteistyö- ja vuorovaikutustaidot ovat tärkeässä roolissa niin lapsilla, kuin aikuisillakin. Opettajaopiskelijat ovat kuitenkin tavallisia ihmisiä, joilla on omat taustansa ja kokemuksensa (Värri 2000, 150). Opettajatkaan eivät voi pitää kaikista ihmisistä, ja heillä voi olla vahvojakin ennakkoluuloja ja ajatuksia toisista ihmisistä. Käsitykseni mukaan suomalaisilla on herkästi ennakkoluuloja toisia, erityisesti jollain tavalla erilaisia, ihmisiä kohtaan. Suomalaisille on myös tyypillistä viihtyä paljon omissa oloissaan, tuttujen ihmisten kanssa, eikä vieraisiin herkästi oteta kontaktia. Suomalaiset ovat myös hienotunteista kansaa, eikä toista halua herkästi loukata - mieluummin ollaan hiljaa, kuin sanotaan joka asiaan mielipide. Näin myöskään ajatuksia toisia ihmisiä, jopa niitä lähimpiä, kohtaan ei useinkaan sanota ääneen. Suomalaiset saattavat kuitenkin sanoa kärkkäitäkin mielipiteitä ääneen kaverilleen tai anonyymisti keskustelupalstoilla ym. Käsitykseni mukaan suomalaisilla on vahva kansalaisidentiteetti, eikä vieraita helposti hyväksytä. Kuitenkin, jos vieraista maista muuttaneet tekevät töitä sopeutuakseen ja muuttuvat suomalaisen oloiksi, niin heidätkin hyväksytään pikkuhiljaa.

Käsityksieni mukaan ihmisillä on myös yleensä vaikeuksia hyväksyä itseään semmoisena, kuin on. Ihmiset ovat helposti tyytymättömiä ulkonäköönsä ja vartaloonsa, ja tekevätkin erilaisia ratkaisuja parantaakseen ulkonäköään. Tätä ajatusta tuki lukemani tutkimukset, kuten Grayn (2012) tekemä tutkimus, jossa tutkittiin millaisia kehoja naiset ja miehet ihailevat, ja miten he suhtautuvat omiin kehoihin. Tutkimuksessa tuli ilmi, että sekä naiset että miehet ovat tyytymättömiä omiin vartaloihinsa ja ihailevat myös vastakkaisessa sukupuolella parempaa vartaloa, kuin heillä tällä hetkellä on. Myös lukemani ulkonäköön liittyvät artikkelit ja lehtijutut sisälsivät samaa sanomaa: ulkonäköön ei olla oltu, eikä olla edelleenkään tyytyväisiä. Ihmiset eivät hyväksy itseään, eivätkä he siten pysty hyväksymään toisiaankaan.

6 TUTKIMUSTULOKSET

6.1 Yleistä tutkimustuloksista

Aineistosta löytyneet merkitykselliset ilmaukset jaettiin teeman alla kategorioihin, joista muodostettiin kuvauskategorioita. Kuvauskategoriat sisältävät haastatteluissa ilmenneiden kokemusten ja käsitysten ominaispiirteet niin pelkistetyssä muodossa, kuin niitä on vielä mahdollista kuvata. Tutkimuksessa ilmeni monia erilaisia ja jopa vastakkaisia käsityksiä eri teemoista. Käsitykset vaihtelivat yleensä eri vastaajien kesken, mutta muutaman kerran myös yhdellä vastaajalla saattoi olla vaihtelevia käsityksiä samasta teemasta, mikä on normaalia fenomenografisessa tutkimuksessa (Paloniemi 2004, 51). Tutkimuksessa ilmeni myös sekä haastateltavien omia käsityksiä aiheesta sekä oletuksia muiden ihmisten käsityksistä.

Tutkimuksen aluksi käytetyn kuvatestin tulokset ovat liitteessä 3. ja niitä on käsitelty myös luvussa ”poikkeavan näköiseen suhtautuminen”, sillä ne sopivat ko. teemaan. Tulokset tuodaan esille haastatteluteemojen mukaisessa järjestyksessä.

6.2 Ulkonäköön vaikuttavat tekijät

Ulkonäköön vaikuttavia tekijöitä kuvaavia ilmauksia löytyi yhteensä 84. Ne pystyttiin jakamaan 15. alustavaan ryhmään, joista muodostettiin lopulta 10. kategoriaa. Kategorioiden rajojen määrittäminen ei ollut helppoa, koska ilmauksia löytyi niin paljon erilaisia. Huomattiin, että osa kategorioista kuvasi sellaisia tekijöitä, joihin ihminen ei voi itse vaikuttaa, kun taas osa kategorioista kuvasi ihmisen valittavissa olevia tekijöitä. Kuvauskategorioiksi muodostuivat ihmisen päätettävissä olevat ja ei päätettävissä olevat ulkonäköön vaikuttavat tekijät (taulukko 3.)

TAULUKKO 3. Kategoriat ulkonäköön vaikuttavista tekijöistä

Tutkimusongelma	Käsitysryhmät	Kuvauskategoriat
Mitkä tekijät vaikuttavat ulkonäköön?	Asuinpaikka & kulttuuri Media & muoti Harrastuneisuus Arvot Sosioekonominen asema Muiden ihmisten vaikutus Perimä Persoonallisuus Terveys Ikä & sukupuoli	Valittavissa olevat ulkonäköön vaikuttavat tekijät Ei valittavissa olevat ulkonäköön vaikuttavat tekijät

Ulkonäkö on non-verbaalia viestintää, jossa katsoja tekee omia johtopäätöksiä toisista ihmisistä (Kamila 2012, 13). Tämän tutkimuksen opiskelijat kertoivat sekä omia että olettamiaan valtaväestön käsityksiä ulkonäköön vaikuttavista syistä.

Teorian valossa tärkeimmäksi tulokseksi nousivat median vaikutus ulkonäköön ja ulkonäköpaineet sekä persoonallisuuden ilmentäminen ulkonäön kautta. Tämän tutkimuksen käsitysten mukaan media vaikuttaa omien mieltymysten kehittymiseen, eli aletaan pitää hoikkautta, nuoruutta ja hyvännäköisyyttä tavoiteltavana asiana.

Median vaikutusta ulkonäköön on tutkittu paljon ja huomattu, että sillä on suuri vaikutus etenkin nuoriin ja naisiin. (Sarpila 2017, 86; Laiho & Ruoho 2005, 10.) Myös ryhmäpaine vaikuttaa, eli kun muut pukeutuvat tai näyttävät tietynlaisilta, halutaan itsekkin näyttää samalta. Tähän vaikuttaa myös osaltaan median välittämä kauneusihanne, joka kertoo, mikä on hyväksyttävää ja trendikästä (Utrio 2001, 8, 109 – 111.).

6.2.1 Valittavissa olevat ulkonäköön vaikuttavat tekijät

Asuinpaikka ja kulttuuri ajateltiin vaikuttavan ihmisen ulkonäköön jossain määrin. Yksi vastaaja ajatteli, että asuinmaan säädökset ja normit sekä kulttuuri vaikuttavat paljonkin pukeutumiseen. Asuinmaa vaikuttaa myös vaatteiden saatavuuteen. ”Ja tietysti vaikka jossain

Afrikan maissa, et ku on se ihan oma kulttuuri, joka tietysti aina vaikuttaa... Että, tota... Että jossain on... Voi olla pukeutumisen suhteenkin vapaampaa.” (Luokanopettajaopiskelija 1.)
 ”Tulee ainakin mieleen kulttuuri, et esimerkiksi käytetäänkö, vaikka pukeutumisessa paljon värejä ja käytetäänkö... Et minkälaista niinkun... Käyttääkö vaikka paljastavia vaatteita.” (Kotitalousopettajaopiskelija 2.)

Se, että missä... No ehkä se asuinpaikka nyt jonku verran vaikuttaa, ei niinkään siihen, etniseen ulkonäköön, vaan lähinnä... Johonki vaatteitten valintaan, tai... Onhan se nyt vähä erilaista valita vaatteita jossain Italiassa, ku Suomessa. (Luokanopettajaopiskelija 1.)

Pukeutumiseen ja sitä kautta ulkonäköön voi vaikuttaa myös paikkakunta, jossa asuu. Yksi vastaaja korosti erityisesti kaupungin ja maaseudun eroja. ”Se omalaisuus, se korostuu ehkä enemmän kaupungeissa.” (Luokanopettajaopiskelija 2.)

Arvot ja mieltymys näkyvät pukeutumisessa kaikkien vastaajien käsitysten mukaan. Esimerkiksi isänmaallisesti pukeutunut henkilö viestii tiettyjä arvoja. ”Se näkyy selkeesti silleen, että niinkun... Että arvostaa sitä, niinkun... Omaa maata.” (Luokanopettajaopiskelija 1.)
 ”Pystyy näkeen ihmisistä jonkun... Tämmösen isänmaallisuuden, ehkä jo niinku vähä... Ylivietyänkin.” (Luokanopettajaopiskelija 1.) Myös se, onko ihmisen yllä merkki- vai kirpputorilta ostettuja vaatteita kertoo vastaajien mukaan arvoista.

Jos on paljon tämmöstä niinku, merkkivaatetta ja... Tämmöstä, niin kyllä siinä näkee sit niinkun, tavallaan, semmosesta niinku, että... Niinku siitä... Kuluttamisesta sit niinku, et miten suhtautuu vaikka kuluttamiseen just ja... Ehkä myös semmosia, et minkälaisia vaatteita valitsee, et... Minkälaiset vaikka niinkun... Miten näkee luonnon. (Luokanopettajaopiskelija 1.)

Pukeutumisella voi myös ilmaista mieltymyksiään, esimerkiksi vieraita kulttuureja kohtaan. ”Uskon, että myös, myös on semmonen valinta, että ehkä on... Ehkä haluaa ilmasta sillä vaikka jotain omaa mieltymystä.” (Kotitalousopettajaopiskelija 2.) ”Vaatus viestii siitä, et esim vieraat kulttuurit on hänelle tärkeitä.” (Luokanopettajaopiskelija 4.)

Harrastuneisuus näkyy vastaajien mukaan myös ihmisen ulkonäössä. Muutama opiskelija nosti esiin urheilullisuuden, joka näkyy kuulemma erittäin selkeästi ulkomuodosta ja pukeutumisesta. ”Jos näkee tosi urheilullisen, niin okei, et tuo varmasti niinku urheilee.”

(Luokanopettajaopiskelija 1.) Myös selkeästi jotakin tyyliisuuntaa tai musiikkimakua edustavan tunnistaa yleensä helposti katukuvasta.

Ihmisen harrastus vaikuttaa tosi paljo siihen, et miten pukeutuu... Et ku miettii urheilijoita, niin kyl mun mielestä niistä näkee, että hän on urheilija... Ja sit on se laji, et osasta pystyy jopa näkeen, mitä lajia edustaa. (Luokanopettajaopiskelija 4.)

Tää tummissa oleva mies, et voisin kuvitella esimerkiksi et musiikkimaun kautta tulee tämmönen, tämmönen pukeutuminen tummaan, ehkä. (Kotitalousopettajaopiskelija 2.)

Media mainostaa kulloinkin vallalla olevaa *muotia*, mitä ei voi kukaan olla huomaamatta. Media voi vaikuttaa alitajuisestikin mieltymyksiin: ”Media... Kyllä se sitte tietysti tottakai, niinkun, vaikuttaa niihin omiin mieltymyksiin.” (Luokanopettajaopiskelija 1.) Koettiin myös, että muodilla on vaikutusta tiettyyn osaan ihmisistä: ”Kyl mie uskon, et muoti vaikuttaa... Aika paljo, etenki nuoriin... Vanhempiin sitte ehkä, vähä vähemmän, mut sit seki toki on sitte, ihan yksilökohtasta, et kehen se vaikuttaa.” (Luokanopettajaopiskelija 4.) ”Just media, ihan varmasti kaikki, miten julkkiset pukeutuu, nuoret ottaa sieltä mallia, omilta esikuviltaan, tosi vahvasti. (Luokanopettajaopiskelija 4.) ”Hiusten värjääminen, tuollaki näkyy, että on varmaan värjätty vähän punertaviks... Vai tommosta pinkkiä. Et semmonen mikä on, että okei, tollaki on, niin mäkin haluan kokeilla, ja... Varmasti, et mitä enemmän seuraa (mediaa), niin sitte... Sitte ottaa sieltä vaikutteita. (Kotitalousopettajaopiskelija 2.) Medialla on suuri vaikutus erityisesti nuoriin ja naisiin (Sarpila 2017, 86; Laiho & Ruoho 2005, 10).

Toisaalta tässä tutkimuksessa nousi esiin median ja muodin vaikutus pukeutumiseen, eli omalla tyyllillä halutaan erottua. ”Muoti tai omalla tyyllillä voi niinko erottautua ja olla sitte sillä tavalla erilainen tyyli, et kyllä se muoti voi toisaalta vaikuttaa kans.” (Kotitalousopettajaopiskelija 1.) Toisaalta taas tavallinen ihminen ei voi vaikuttaa juuri muotiin ja siihen, mitä vaatekaupoissa myydään, eli nykymuodilla on vaikeaa erottua. ”Millasia vaatteita myydään esim hm:ssä sieltä tosi monet ostaa vaatteita. Media ja vaateollisuus, mainokset... Isoista vaate-ketjuista/valmistajista juontuu se miltä näyttää.” (Luokanopettajaopiskelija 2.)

Tämän tutkimuksen tulosten mukaan media vaikuttaa myös muuhunkin, kuin pukeutumiseen. Yhden vastaajan mielestä televisio-ohjelmat ovat lisänneet innostusta kuntosalilla treenaamiseen ja tarkkoihin ruokavalioihin, mikä on nähtävissä joidenkin vartaloista: ”Fitness-puumi menossa – oisko seki jostai tv-ohjelmista... Eli media vaikuttaa. vaikuttaa et pitäis

laihuttaa ym. Some ja mainokset...” (Luokanopettajaopiskelija 2.) Media tuo ihmisten tietoisuuteen ulkonäköön liittyviä ihanteita, joista välittyy se, mikä on trendikästä ja tavoiteltavaa (Utrio 2001, 8, 109 – 111.).

Myös ryhmäpaine vaikuttaa, eli jos näkee muillakin olevan jotakin trendikästä, voi alkaa haluta sitä myös itselleen. Jotkut, erityisesti nuoret, ihmiset ottavat herkemmin vaikutteita toisista ihmisistä, kuin toiset ja haluavat kulkea massan mukana. Toisaalta jotkut haluavat myös kapinoida joukkopainetta vastaan, mutta se vaatii vahvaa itsetuntoa. ”Varmasti just itsetunto ja sit se, että haluuko mennä sen valtavirran mukana... Jotku tietysti kapinoi sitä vastaan, et ei halua olla samanlainen sitte ku muut.” (Luokanopettajaopiskelija 4.)

Nuoret, ei ne käytä hattua esimerkiks, tosi harva käyttää, ku ei se oo hienoo käyttää hattuu, vaan se on noloo, et siinä ei sit mietitä sitä, et kuinka paljo se lämmittäis esimerkiks.. Et kyl se toisten ihmisten mielipideki voi vaikuttaa tosi paljo siihen, miten pukeutuu. (Luokanopettajaopiskelija 4.)

Sosioekonominen asema vaikuttaa ulkonäköön jonkin verran. Huono-osaisuus ja syrjäytyminen voivat näkyä ulkonäöstä, kuten myös varallisuus ja sitä kautta mahdollisuudet panostaa ulkonäköönsä. Osa vastaajista koki myös, että tietyt ryhmät pukeutuvat yleensä stereotyyppisesti: korkeakoulutetut siististi, äidit rennosti ja taitelijat persoonallisesti. Taulukossa 4. on koottuna tutkittavien ilmauksia sosioekonomisen aseman vaikutuksesta ulkonäköön.

TAULUKKO 4. Haastateltavien ilmaukset sosioekonomisen aseman vaikutuksesta ulkonäköön

Kyllähän sen nyt huomaa, jos jollakin vaikka menee tosi huonosti, niin sit aattelee, et no, onkohan tuo vaikka, niinko tyyliin peruskoulun jälkeen ajautunut, niinko tuohon jamaan. (Kotitalousopettajaopiskelija 1.)
Korkeakoulutetut pukeutuu siististi. (Kotitalousopettajaopiskelija 1.)
Tottakaihan se koulutus, ja sitä kautta se varallisuus vaikuttaa, siihen, et miltä näyttää, että... et mihin on, millaisiin vaatteisiin ja asusteisiin, ja tällasiin on niinku varaa. (Luokanopettajaopiskelija 4.)
Perheenäiti, niin voi olla, että on sitte semmoiset erilaiset vaatteet: vähä rennommat et on mukavampi touhuta lasten kanssa. (Kotitalousopettajaopiskelija 2.)
Sit tietysti muusikot ja taitelijat, nii heissä on kans vielä tää oma, että kyl voi nähä et mikä on ihmiselle tärkeä. (Luokanopettajaopiskelija 4.)

Ulkonäköön vaikuttavista tekijöistä opettajaopiskelijoilta tuli ehdottomasti eniten ilmauksia persoonallisuuteen liittyen. Oma *halu tuoda itseään esille* pukeutumisellaan tai tyyllillään kuuluu valittavissa oleviin ulkonäköön vaikuttaviin tekijöihin. Persoonallisuuttaan ei voi valita, mutta persoonallisuuden esiintuomista tyyllillä ja pukeutumisella voi, ja jotkut haluavat erottua yksilöinä enemmän, kuin toiset. Taulukossa 5. on nähtävillä joitakin haastateltavien ilmauksia oman halun tuoda itseään esille vaikutuksesta ulkonäköön.

TAULUKKO 5. Haastateltavien ilmaukset halusta tuoda esille itseään ulkonäön avulla

Saattaa olla semmonen tapa ilmasta omaa persoonaa. (Opiskelija 4.)
Jos on niinko oma semmonen, niinko tyyliin kuuluu olla erilainen. (Opiskelija 3.)
Haluaa omaa persoonaa tuoda sillä esiin. (Opiskelija 5.)
Hänellä jotenki on semmonen ilonen ilme muutenki, että haluaa viestiä vaikka semmosta positiivisuutta, et on värikkäät vaatteet ja on ilonen ilme ja... Et haluaa ehkä tuoda sitä, semmosta omaa ilosuutta, persoonaa. Ja ehkä jakaa sitä muille. (Opiskelija 5.)
Haluaa olla oma persoonansa, eikä halua olla sitä... Sitä tavallista massaa, vaan haluaa olla yksilö. (Kotitalousopettajaopiskelija 2.)
Jotku haluaa tuoda itseä näkyvämmiin esille, ja jotku ehkä haluaa, et toiset heidät huomaavat. (Luokanopettajaopiskelija 3.)
Monethan haluavat olla erilaisia, just vaikka tyyllillä korostaa, tai ei halua kuulua siihen massaan ja joukkoon. (Kotitalousopettajaopiskelija 1.)
Sit on muutamia, jotka ehkä uskaltaa... Sit vielä enemmän niinkun... Tavallaan semmosia niinkun... Tavallaan siitä massasta poikkeavia. (Luokanopettajaopiskelija 1.)
Aika moni hakee kans ite sitä, et haluu olla erilainen. (Luokanopettajaopiskelija 4.)
Ei halua erottua liikaa muista... Kuitenkaan, ei tosiaan, halua niinkun... Liaks erottua joukosta, että ei halua ehkä semmoseks... Niinku silmätikuks. (Luokanopettajaopiskelija 1.)
Kyl mä uskon, et se on aika monelle, varsinki nuorilla on tärkeää kuulua joukkoon, mut on niitäki jotka haluaa erottua, nousta esille, tuoda persoonallisuutta esille meikeillä, vaatteilla, asusteilla jne. (Luokanopettajaopiskelija 4.)

6.2.2 Ei valittavissa olevat ulkonäköön vaikuttavat tekijät

Ihminen voi vaikuttaa paljonkin *terveyteensä* elintavoillaan, mutta ei aina. Sairaudet ja onnettomuudet voivat muokata ihmisen ulkonäköä, vaikka hän ei sitä haluaisi. Yhden vastaajan mukaan terveydentilasta voi tehdä oletuksia esimerkiksi painon mukaan, mutta ei voi koskaan tietää täysin, mikä on toisen terveydentila. Taulukossa 6. on esillä opettajaopiskelijoiden ilmauksia terveyden vaikutuksesta ulkonäköön.

TAULUKKO 6. Haastateltavien ilmaukset terveyden vaikutuksesta ulkonäköön

Sairaudet, loukkaantumiset vaikuttaa, jos on menettänyt käden tai jalan tai on pyörätuolissa ja jos on syntymämerkki tai synnynnäinen ominaisuus viestii erilaisuudesta... Vaikka ei oo muuta, ja jos ei tunne ihmistä, ku tulee vastaan niin saattaa tulla, et mikähän tuo on jne. (Luokanopettajaopiskelija 4.)
Tää mies, jolla on tää silmälappu, niin se on varmasti semmonen, öö... Että koska hän ei – hän ei voi ehkä itse... Tai hän ehkä peittää sillä jotain. (Kotitalousopettajaopiskelija 2.)
Oletuksia voi tehdä... Terveystilasta... Just se, että niinkun.. Tavallaan niinku sen... niinkun.. no... Painon mukaan. (Luokanopettajaopiskelija 1.)
Kaikilla ei oo mahista näyttää miltä haluaa: ihonväri, varallisuus, sairaudet, vammat. (Luokanopettajaopiskelija 4.)
Silmälappu... Ei välttämättä oo, et sä et välttämättä voi valita. Et toinen vaihtoehto on olla ilman sitä ja sit jos on vaikka vammautunut silmä tai se on ihan vaikka vaan... Sehän voi olla väliaikainen... On ollu vaikka joku – haava siinä ja sit sitä peitetään. (Kotitalousopettajaopiskelija 2.)

Ikä ja sukupuoli ovat luonnollisia tekijöitä, jotka vaikuttavat ulkonäköön. Niihin ihminen ei voi itse vaikuttaa, eikä niitä valita. ”On ihan normaalia et on eri ikäisiä ihmisiä ja eri sukupuolta olevia, et se on niinku niin totuttua erilaisuutta jotenki.” (Kotitalousopettajaopiskelija 2.) ”Se (iäkäs) on vähä niinku kokenut erilaisia asioita, kuin mitä ite on ja mitä monet ihmiset on nykyään kokenu.” (Luokanopettajaopiskelija 1.)

Perimä määrittää ulkonäköön liittyviä fyysisiä ominaisuuksia, kuten ihonväriä, ja tarvetta silmälaseihin. ”Ihonväri, mikä tulee täältä mieleen, koska kuitenkin Suomessakin on tummaihoiset ihmiset ovat vähemmistöä. (Kotitalousopettajaopiskelija 2.) ”Alkuperä vaikuttaa, tai sit jos on jostain eri kulttuurista tai eri maasta.” (Kotitalousopettajaopiskelija 1.)

Silmälasit... Toki sä voit vaikuttaa minkälaiset silmälasit, mutta tämmöset, ehkä mitkä tulee... Kun... Tämmöset fyysiset ominaisuudet, mitkä vaikuttaa sitten... Just niinku et on huono näkö, tarvitsen silmälasit. (Kotitalousopettajaopiskelija 2.)

Syntyperähän ainakin... Ei niinkun yhen maan sisällä pysty, mutta niinkun.. globaalisti... tottakai pystyy... Siottamaan, hmisiä niinku, Aasiaan ja Afrikkaan ja länteen, ja... Näin... Niinku jonneki Amerikkaan, ja... Euroopan alueelle, ja... Ja Euroopankin sisällä etelään ja pohjoseen, että kyllä tämmösiä rajanvetoja pystyy tekemään. (Luokanopettajaopiskelija 1.)

6.3 Ulkonäön merkitys eri tilanteissa ja paikoissa

Ulkonäön merkityksestä eri tilanteissa ja paikoissa löytyi yhteensä 52 ilmausta. Huomattiin, että ilmaukset pystyttiin jakamaan kahteen pääkategoriaan: ulkonäön merkityksellisyys ja ulkonäön merkityksettömyys. Näiden alle muodostui yhdeksän kategoriala (taulukko 7.), joihin haastateltavien ilmaukset pystyttiin jakamaan.

TAULUKKO 7. Kategoriat ulkonäön merkityksestä eri tilanteissa ja paikoissa

Tutkimusongelma	Käsitysryhmät	Kuvauskategoriat
Mikä merkitys ulkonäöllä on arjessa?	Työnhaku Tietyt ammatit Virastoissa ja kauppoissa asiointi Sosiaaliset tilanteet Pienillä paikkakunnilla asuminen Ihmissuhteet Esiintymistilanteet	Ulkonäön merkityksellisyys
	Sosiaaliset tilanteet Ihmissuhteet	Ulkonäön merkityksettömyys

Ulkonäkö koettiin enemmän merkitykselliseksi, kuin merkityksettömäksi. Ulkonäön merkityksellisyys korostuu etenkin työnhaussa, virastoissa asioidessa sekä tietyissä ammattitoimissa. Työnsaanti voi olla hankalaa, jos on liian persoonallisen näköinen tai ulkonäöltään poikkeava. Siisti ja neutraali ulkonäkö tuovat luotettavuutta erityisesti lääkärikunnan edustajilla ja ravintolan työntekijöillä. Pienillä paikkakunnilla toisten ulkonäköön kiinnitetään enemmän huomiota, kuin suurissa kaupungeissa, joissa ihmisten kirjo on laajempi. Ulkonäön merkityksestä ihmissuhteissa nousi erilaisia käsityksiä: Lähes kaikkien vastaajien käsitysten mukaan ulkonäöllä ei ole merkitystä kaverisuhteissa, mutta parisuhteeseen halutaan samantyylinen. Osa koki, että sukulaissuhteissa ulkonäöllä on merkitystä, koska se vaikuttaa ihmisen arvoihin (esim. painon kautta), mutta osa koki, että ulkonäkö ei merkitse mitään. Osa vastaajista koki, että ulkonäöllä ei ole merkitystä liikuntapaikoissa, mutta osa koki, että toisen ulkonäkö kiinnittää huomion ja herättää ajatuksia.

6.3.1 Ulkonäön merkityksellisyys

Tämän tutkimuksen mukaan ulkonäöllä on joissakin tilanteissa suurikin merkitys, mutta toisinaan se on merkityksetön. Ihmissuhteissa ulkonäöllä on merkitystä läheisissä suhteissa, kuten sukulaissuhteissa ja parisuhteessa, sillä ulkonäön koettiin kertovan paljon ihmisen elämäntyylistä. Etenkin parisuhteessa ulkonäöllä on merkitystä, sillä puolisoiksi haetaan yleensä itselle tutunnäköistä (Marcinkowska 2014, 35). Ulkonäkö koettiin eniten merkityksettömäksi ystävyysuhteissa, sillä ystäviksi ja kaveripiiriin hyväksytään tosi erilaisetkin ihmiset. Ystävien kanssa voi olla sen verran, kuin haluaa, joten heidän ei tarvitse olla niin samanlaisia kuin itse on.

Aineistosta löytyi myös muihin ammattiryhmiin liitettyjä oletuksia: lääkärin pitää näyttää neutraalilta ja asialliselta, ei saa olla liian persoonallinen tai epäsiisti, bussikuskien ja ruokailupaikoissa työskentelevien täytyy myös näyttää neutraaleilta ja asiallisilta jne. Jos näin ei käy, vastaajien käsitysten mukaan, herää epäluottamus ja epäily ammattimaisuudesta. Työmaailmassa muutenkin suhtaudutaan säälimättömästi ulkonäköön. Myös aineiston vastaajat nostivat lähes kaikki esille ulkonäön merkityksen työhaussa

Lähes kaikki vastaajat kokivat, että ulkonäöllä on merkitystä työhaussa. Erityisesti poikkeava tai liian persoonallinen ulkonäkö koettiin työhön pääsemismahdollisuuksia heikentävästi. Vastaajat ajattelivat, että työhaussa on tärkeää pukeutua asiallisesti, olla neutraali, mutta erottua jollakin positiivisella tavalla, kuten hymyllä. ”Työhaastattelussa ainaki, pitää olla asiallisesti pukeutunut.” (Luokanopettajaopiskelija 3.) ”Työnhaku on tärkeä ulkoisen olemuksen perusteella.” (Luokanopettajaopiskelija 4.) ”Voi olla haittaksi, jäädä työpaikka saamatta, jos on liian erottuva.” (Luokanopettajaopiskelija 3.)

Uskon myös, että paino vaikuttaa esimerkiksi työhaussa, tai muut tämmöset ulkoset ominaisuudet. mm. Et jos haetaan johonkin tietynlaiseen työhön ja työnantajalla on tietty mielikuva, että minkälainen sen työntekijän pitäisi olla. (Kotitalousopettajaopiskelija 2.)

Yritykset haluavat yleensä töihin mieluusti edustavan näköisiä (Sarpila 2017, 26) ja nuoria (Laiho & Ruoho 2005, 10), joten työhaussa ei niin edustavan näköinen jää yleensä kakkoseksi,

vaikka hänellä olisi yhtä hyvät mahdollisuudet muuten kelvata töihin, kuin toisella hakijalla (Sarpila 2017, 26).

Joissakin ammateissa ulkonäöllä on enemmän merkitystä, kuin toisissa. Yhden opiskelijan mukaan yrityksen kannalta on huono, jos ulkonäkö herättää liikaa huomiota. ”Yritys ei kato hyvällä. sairaalat, kaupat, linja-autokuskit on neutraaleja luotettavia, jos on selkeästi erilainen, herättää ennakkoluuloja.” (Luokanopettajaopiskelija 3.) ”Joissaki ulkonäkö ei saa viedä liikaa huomiota, yritykselle voi olla huono, jos asiakkaan huomio menee ulkonäköön, menee huomio väärin asioihin, pitäis olla neutraali.” (Luokanopettajaopiskelija 3.) Yritysmaailmassa työntekijän ulkonäkö on yrityksen käyntikortti (Kauppinen 2004, 21 – 22), joten sillä on merkitystä. Muutama vastaaja ajatteli, että joissakin ammateissa, kuten lääkärinä tai tarjoilijana, on tärkeää luoda ammattimainen kuva ja näyttää neutraalilta. Epäsiisti tai liian persoonallinen ulkonäkö herättävät epäluottamusta ja ihmetystä.

Vaikka lääkäriillä tai... tarjoilijalla... tai kokilla, niin ne luo semmosen et toi on niinku ammatilainen töissään. Ja sit jos siinä on joku semmonen poikkeama, et jos on hirveästi vaikka jotain lävistyksiä, niin kyllähän se vähä on semmonen, niinku, tulee semmonen niinku, et kuinka hygieenistä tuo on, tai jos kynsilakkaa tai hirveät määrät koruja ja meikkejä tarjoilijalla, niin kyllähän siitä tulee semmonen, et onko tuo sallittua,.. Tai niinku hyväksytyä. (Luokanopettajaopiskelija 1.)

Tietysti vaikuttaa et onko johtaja vai siivoaja, niin kyllä siltä ootetaan erilaista pukeutumista ja habitusta. ja esim. ylilääkäri, et jos ois sotkuset hiukset, rikkinäiset vaatteet, niin kyl siitä tulis, herää vähä epäily et osaako tuo leikata minut, jos ois vaikea leikkaus. (Luokanopettajaopiskelija 4.)

Myös jollain tavalla näkyvässä asemassa olevien ulkonäköä katsotaan. ”Erityisesti korkeissa viroissa olevilla edellytetään hienompaa pukeutumista.” (Luokanopettajaopiskelija 2.) ”Politiikassa ja tavallaan semmosessa näkyvässä asemassa, et kyllähän sitä katotaan.. sitä olemusta. Koska sekin on semmonen, luottamusta ja... Antaa kuvan ammatillisuudesta.” (Luokanopettajaopiskelija 1.)

Tämän tutkielman aineistossa vain yksi opiskelija nosti esiin opettajiin liitettävät ulkonäköoletukset. Opiskelijan käsitysten mukaan opettajien ulkonäköoletuksista poikkeavaa saatetaan kummastella ja jopa opettajuuden pätevyyttä epäillä.

Jos miettii tämmöstä yliopistoakin, että on opettajaopiskelijoita, niin kyllähän täälläki varmasti sieltä sen henkilöt, jotka pukeutuu persoonallisemmin, ei ehkä oo niin, perinteisen opettajan näköisiä.. ja... ja ihan yhtäläillä niinkun.. ihan yhtä lailla he voi olla hyviä opettajia, vaikka ois ehkä semmonen tietty mielikuva opettajasta, et on Marimekkoa ja on siistiä vaatetta, ja jos ei oookkaan, tai on vaikka persoonallisempia värejä ja... on.. on erilaista tyyliä, niin sit saatetaan, niinkun siihen suhtautua kummas-.. kummastellen, että.. että tavallaan rikkoo niitä normeja, mitä on joskus asetettu. Tai mitä saattaa olla omia mielikuvia siitä, että miltä vaikka opettajan pitäis näyttää. (Kotitalousopettajaopiskelija 2.)

Kamilan (2012, 124 – 126) tutkimuksen mukaan näin todella on myös opettajien keskuudessa kouluissa: peruspukeutujista poikkeavat saavat osakseen mm. paheksuntaa, ammattitaidon epäilyjä ja kielteistä huomiota.

Menessään asioimaan pankkeihin ja muihin *virastoihin*, jokainen haluaa, että hänen asiansa tulee hoidetuksi. Opiskelija 1. haluaa laittautua silloin paremmin, koska hän haluaa antaa hyvän kuvan itsestään, ja jotta hänet otettaisiin vakavasti.

Jos vaikka lähen jollekin, niinku.. viralliselle asialle, niin katon, et mitä laittaa päälle, et... Se, että tavallaan... antaa niinku semmosen hyvän kuvan.. ehkä sillä hyvällä kuvalla haetaan just sitä... et sais tavallaan niinku semmosen... et otetaan vakavasti. (Luokanopettajaopiskelija 1.)

Sosiaalisissa tilanteissa ulkonäöllä on merkitystä tutkimuksen aineiston mukaan. Ulkonäön panostamiseen on monia syitä, kuten halu antaa itsestä hyvä kuva toisille, halu näyttää arvostavansa tilannetta ja halu saada ihmiskontakteja. Ensikohtaaminen on muutaman vastaajan mielestä tärkeää, sillä silloin muodostetaan kuva uudesta ihmisestä. Pukeutumista tilaisuuden arvon mukaan pidettiin myös tärkeänä. Tutkittavien ilmauksia ulkonäön merkityksestä sosiaalisissa tilanteissa on nähtävillä taulukossa 8.

TAULUKKO 8. Haastateltavien ilmauksia ulkonäön merkityksestä sosiaalisissa tilanteissa

Illanistujaisissa/töissä haluaa antaa itestä hyvä kuvan, ei huonoissa vaatteissa, laittaa tukan hyvin. (Luokanopettajaopiskelija 3.)
--

Ei lähe ihan niinko jossain vaan likasissa vaatteissa. Et kyllähän seki niinko kertoo vähä siitä ihmisestä, että miten se niinko sitte panostaa siihen, ku se lähtee ihmisten ilmoille, tai muihin. Et miten se, vaikka arvostaa sitä tilannetta. (Kotitalousopettajaopiskelija 1.)

Just vaikka illanistujaisissa joku ihan uus ihminen, niin siitä voi tehdä vähä jotain niitä oletuksia... ja totta kai vähä mieltä, et minkähänlainen ihminen tuo on. (Luokanopettajaopiskelija 1.)
Jos lähtee vaikka ulos käymään baarissa, teatterissa, et luo sen kuvan siitä, tai tekee johtopäätöksiä, et minkälainen persoona tuo vois olla, et kyllä se sillä tavalla luo... On se tärkeää.. et se paikka ja sit et näyttää ihmisille et... Paikka on tärkeää, et jos menee yli- tai alipukeutuneena. et prameileeko tuo nuilla vaatteilla tai eikö tuo välitä. (Luokanopettajaopiskelija 1.)
Miten esimerkiksi helposti lähestyttävän, näköinen olet... et jos hymyilee, niin luultavasti ihmis... Ihmisten on helpompi lähestyä. (Kotitalousopettajaopiskelija 2.)
Jos tapaa näitä ihmisiä ensimmäistä kertaa... silloin vähä niinko kattoo, että miltä näyttää... ja... tai miltä ite näyttää ja miltä muut ihmiset näyttää. (Kotitalousopettajaopiskelija 1.)

Ulkonäkö vaikuttaa vastaajien mukaan erityisesti *pienillä paikkakunnilla asuttaessa*, koska siellä erilaisuuden kirjo on pienempi, kuin suuremmilla paikkakunnilla. Pienillä paikkakunnilla myös helpommin ihmiset tuntevat toisensa ja halutaan ylläpitää yhteisöllisyyttä, jolloin liian erikoisia ei katsota hyvällä. Suuret kaupungit, erityisesti Helsinki, ovat vastaajien mielestä ihanteellisia paikkakuntia persoonallisesti pukeutuville tai muuten erilaisen näköisille. ”Ehkä Hesa tai isot kaupungit, niin siellä hyväksytään, koska se näkyy siellä katukuvassa, mut pienemmissä paikoissa se ei oo arkipäivää, eikä niin hyväksytä.” (Luokanopettajaopiskelija 4.)

”Mitä pienempi paikkakunta sen hankalampaa.” (Luokanopettajaopiskelija 3.)

Pienemmillä paikkakunnilla se voi olla sitä, että ei uskalla välttämättä... näyttää sitä... erilaisuuttaan, että pelkää enemmän sitä, ku on niin pienet piirit, niin sit pelkää sitä, leimautumista. Sit taas kaupungissa voi aatella, että siellä nimenomaan... nimenomaan halutaan erottua sieltä... isosta massasta... et ei joudu vaan sinne, sinne perusmassaan tosiaan. (Luokanopettajaopiskelija 2.)

Mitä pohjoisemmaksi niinku, pienille paikkakunnille mennään, ja ehkä tuonne Itä-Suomen pienille paikkakunnille ja haja-asutukselle ja semmoselle alueelle mennään, niin ehkä siellä enemmän, ku sitte taas lännessä... Missä asutaan tiiviimmin ja on isoja paikkakuntia... Ehkä maahanmuuttajatkin sijoittuu tuonne eteläakselle... suurilta osin... Niin ehkä siellä... ja sielläki on jo ehkä niinku toisen polven maahanmuuttajia... Saattaa tulla semmosta, et toi ei nyt varmaan osaa kunnolla Suomea. (Luokanopettajaopiskelija 1.)

Ihmissuhteissa ulkonäöllä on myös jonkun verran merkitystä. Jos sisarus ottaisi puolisoonsa itsestä tai muusta perheestä selkeästi poikkeavan, voisi suhtautuminen olla hankalaa. Yksi vastaaja koki raskaana sen, että hänen veljensä on niin ulkonäkökeskeinen, kun taas muu perhe ei. Toisen vastaajan mielestä lähipiirin ulkonäkö on tärkeää siksi, että esimerkiksi paino heijastaa elintapoja ja arvoja. ”Mä koen, että mun veli on tosi pinnallinen, ja muu perhe ei

niinkää... ja tota... niin... se kyl ärsyttää ihan suunnattomasti itteäki... aika raskastahan se on välillä.” (Luokanopettajaopiskelija 2.)

Saattasin aatella, et tultasko me toimeen, veljen tyttöystävän kans, jos se ois niin erityylinen... et treenais fitness –tyyppisesti, niin vois tulla, et onko se nyt... onko se nyt, siitä tulee valitettavasti et onko se pinnalle... et jos ite ois... sillä tavalla vaatimaton... et saattais tulla et ku on niin erilaisia. et onko mitään yhteistä. (Luokanopettajaopiskelija 1.)

Lähimmät ihmissuhteet, ulkoinen olemus viestii ihmisen arvoista, lähimmät on usein se, miten vaikuttaa paino ja vaatetus. Itellä, ku urheilee, niin paino on tärkeä, urheilijat on painosta tarkkoja. Ku urheilee, niin sitä arvostaa sitä tiettyä elintapaa, lähipiirissä on saman näköisiä, niin siksi on tärkeää. (Luokanopettajaopiskelija 4.)

Esiintymistilanteissa ulkonäkö merkitsee muita tilaisuuksia enemmän. Erityisesti ison yleisön edessä puhuvan kannattaisi miettiä ulkonäköään, koska sitä katsotaan tarkasti. Vastaajat kokivat, että näkyvässä asemassa olevien pukeutumista ja ulkonäköä seurataan paljon. ”Aina ku on jossain näkyvässä asemassa, mitä näkyvämpi rooli niin enempi katotaa, esim. kansanedustajat.” (Luokanopettajaopiskelija 3.)

Yleisötilaisuus, jossa puhuu, ku on esillä, miettii, et jos pukeutuu räväkästi tai hippimäisesti verrattua kauluspaitaan, vaikuttaa ihmisillä, miten suhtautuu asiaan. Pitäis olla siististi pukeutunut virallisissa tilanteissa. (Luokanopettajaopiskelija 3.)

On mediassa ollut, katottu ministerin minihametta, arvostetussa asemassa olevien naisten pukeutumista katotaan tarkemmin. Mut kyl myös miesten pukeutumista katotaan, valtaapitäviä katotaan. (Luokanopettajaopiskelija 3.)

Vaikka tämmöset julkkikset, mitä tuli mieleen, että heillä taas niinku suodaan se, että näytetään erilaiselta ja kiinnitetään huomio, huomio sillä tavalla, että... että pukeutuu vähä hassusti ja eri tavalla, koska he.. ehkä ajatellaan, että he voi sen tehdä, koska kaikki heidät tuntee ja sit kiinnittää huomiota, sillä tavalla. (Kotitalousopettajaopiskelija 2.)

6.3.2 Ulkonäön merkityksettömyys

Ulkonäkö koettiin merkityksettömäksi joissakin *sosiaalisissa tilanteissa*. Esimerkiksi maahanmuuttajataustaisen näköisiä ei katsota opettajaopiskelijoiden käsitysten mukaan mitenkään erityisesti verrattuna suomalaisen näköisiin. Ylipainoiseen, kuten muihinkin ihmisiin, urheilemassa saatetaan kiinnittää huomiota, mutta sillä ei ole mitään merkitystä. ”Jos maahanmuuttajamies tulee lasten uimarannalle, niin ei siinä mitään, jos tulee lastensa kans, niin on kuka tahansa isä.” (Luokanopettajaopiskelija 1.) ”On hyvä asia, että jokainen liikkuu... ja

uimahallissahan se on varmasti suht turvallista ja on niinku... pystyy tekeen sen oman, oman kehon kanssa, niin se on tosi hyvä, että tulee.” (Kotitalousopettajaopiskelija 2.) ”Jos ylipainokset tulee kuntosalille tms. niin on vaan tosi hyvä juttu.” (Luokanopettajaopiskelija 2.) ”Uimahallissa käy paljon erilaisia ihmisiä, käyn usein, mut saattaa ajatella, et kylläpä on iso, mut hyvä ku on tullu ja ehkä aikoo tehdä jotain asialle.” (Luokanopettajaopiskelija 4.) ”Näin sen kuitenkin ehkä hyvin tavallisena; no aattelen ehkä, et en halua häneen puuttua. (Luokanopettajaopiskelija 3.) ”Luulen, et jos esimerkiksi nähtäis portaisa tai näin, niin aina kun kokisin tarvetta niinkun.. niinku moikata joka kerta, ja vähä niinku osottaa hänelle, että.. että minä hyväksyn sinut.” (Kotitalousopettajaopiskelija 2.)

Edellä tuli jo esille, että ulkonäöllä voi olla merkitystä *ihmissuhteissa*. Enemmän tuli kuitenkin ilmauksia, joissa ulkonäöllä ei ole merkitystä ihmissuhteiden kannalta. Kavereiksi ja ystäviksi hyväksytään kaikkennäköiset, sillä ulkonäöllä niissä suhteissa ei ole merkitystä. Luokanopettajaopiskelija 3. koki, että ulkonäkö määrittelee paljon ihmisten välistä kanssakäymistä, mutta syvemmissä suhteissa sillä ei ole merkitystä. Kotitalousopettajaopiskelija 2. mukaan parisuhdetta ajatellen esimerkiksi pituuserolla ei ole merkitystä, vaan tärkeämpää on kemia. ”Omassa kaveripiirissä hyväksyn ihan kaikenlaiset, mulla ei oo yhtään minkäänlaista väliä.” (Luokanopettajaopiskelija 2.) ”Uus ihminen jos tulis, vois in tutustua.” (Luokanopettajaopiskelija 3.) ”Jos mielenkiintoinen ihminen, aina voi tutustua, voi olla kavereita.” (Luokanopettajaopiskelija 4.) ”Varmaan niinko kattoo, että niinko yleensäkin ku tutustuu ihmisiin, niin sitte niinko vasta myöhemmin tai pitemmän tuttavuuen perusteella niinko alkaa arvioida ihmisiä.” (Kotitalousopettajaopiskelija 1.) ”Jos se olis joku tämmönen, tämmönen vaikka pituusero, niin eipä se nyt haittais.” (Kotitalousopettajaopiskelija 2.) ”Ulkonäkö määrittelee osan kaikesta, ihmisten välisistä kanssakäymisestä, mut ku mennään syvemmin suhteisiin, niin ei määritä.” (Luokanopettajaopiskelija 3.)

6.4 Poikkeavan näköiseen suhtautuminen

Tutkimuksen aluksi haastateltaville näytettiin aikakauslehdistä leikattuja kuvia, joissa esiintyi erilaisia ihmisiä. Tutkittavat saivat jakaa kuvat erilainen ja tavallinen -ryhmiin. Tutkittavien kuvien jaottelu erilainen – ryhmään on nähtävissä liitteessä 3. Jaottelussa on nähtävissä toistoa, eli haastateltavat kokivat samat henkilöt erilaisiksi. Vain yksi haastateltava, luokanopettajaopiskelija 1., piti kaikkia kuvien henkilöitä tavallisina, koska hänen mukaansa

erilaisuus ilmenee lähinnä mielipiteissä ja ajatuksissa. Yleisesti haastateltavat kokivat, että toisen ihmisen ulkonäössä huomion kiinnittää yleisilme, joka poikkeaa jollain tapaa suomalaisesta katukuvasta.

Opettajaopiskelijoiden käsitysten mukaan poikkeavan näköinen on henkilö, joka poikkeaa ihonväritään, vaatteiltaan, asusteiltaan, värivalinnoiltaan, hiustyyliltään tai muuten vain yleisilmeeltään suomalaisesta valtaväestöstä. Aineistosta löytyi yhteensä 59 ilmausta, joissa tuli ilmi käsityksiä poikkeavan näköiseen suhtautumisesta. Haastateltavat kertoivat sekä omia käsityksiään, että oletuksiaan muiden ihmisten käsityksistä. Ilmaukset poikkeavan näköiseen suhtautumisessa pystyttiin jakamaan kahteen kuvauskategoriaan, myönteiseen ja kielteiseen suhtautumiseen. Molempien kuvauskategorioiden alla kategoriat jakautuivat viiteen osioon (ks. taulukko 9.)

TAULUKKO 9. Kategoriat poikkeavan näköiseen suhtautumisesta

Tutkimusongelma	Käsitysryhmät	Kuvauskategoriat
Millaista on poikkeavan näköiseen suhtautuminen?	Neutraali Hyväksyvä Mielenkiinto Kunnioitus Ennakkoluulojen herääminen Arvostelu Ihmetys Vaikeus kohdata Huoli	Myönteinen suhtautuminen poikkeavan näköiseen Kielteinen suhtautuminen poikkeavan näköiseen

Luokanopettajaopiskelija 1. ei kokenut mitään haastattelussa käytettyjen kuvien henkilöistä erilaisena, sillä hänelle erilaisuus näyttäytyy yleensä mielipiteissä ja ajatuksissa, ei ulkonäössä. Pukeutumistyyli voi näyttäytyä toiselle tavallisena, kun taas toiselle hyvinkin erilaisena, riippuen siitä, löytyykö tyylistä katsojalle jotain tuttua tai tavallista (Kamila 2012, 75). Tässä tutkimuksessa nousseiden käsitysten mukaan toisten ihmisten ulkonäössä huomion kiinnittää yleensä yleisilme, eli ulkonäkö kokonaisuutena, mutta myös yksittäinen tekijä, kuten erikoiset asusteet tai hiustyyli. Näin on myös Kamilan (2012, 13 – 14) mukaan. Yleensä ulkonäössä on jotakin, mitä ei näe suomalaisessa katukuvassa tai omassa tuttavapiirissä.

Ikä ja sukupuoli eivät vaikuttaneet erilaisuuden kokemukseen, vaan ainoastaan ihmisen tekemät valinnat. Vastajat eivät luonnollisestikaan olleet yksimielisiä siitä, kuka on erilaisen näköinen. Luokanopettajaopiskelijan 1. mielestä ihmisiä ei voi jakaa ulkonäön perusteella erilaisiin ja tavallisiin, koska ihmiset ovat biologisessa mielessä samanlaisia. Erot tulevat hänen mukaansa muista tekijöistä, kuten mielipiteistä ja elämäntyylistä.

Vaikka poikkeavan näköiseen suhtautumisessa löytyi yhtä monta kategoriata myönteisessä ja kielteisessä suhtautumisessa, löytyi kielteisiä ilmauksia selkeästi enemmän. Opettajaopiskelijoiden käsityksistä isoon rooliin nousi ennakkoluuloinen suhtautuminen ja ihmetys poikkeavan näköistä kohtaan. Ennakkoluulot ovat vahvoja ja ne vaikuttavat ihmiseen suhtautumiseen ja kohteluun. Opettajaopiskelijoiden käsitysten mukaan ulkonäöltään erilaista katsotaan kadulla ja voidaan suhtautua huonommin, kuin ns. tavallisen näköisiin. Poikkeavan tai persoonallisen näköistä saatetaan myös vain kummastella ja ihmetellä itsekseen. Valtaväestöstä poikkeavalla voi olla hankalampaa esim. asioida virastoissa. Ilmeni myös käsityksiä, joiden mukaan ulkonäköön suhtaudutaan myönteisesti, kuten esimerkiksi kunnioituksella vanhempia ihmisiä kohtaan. Maahanmuuttajataustaisen näköisiin suhtaudutaan neutraalisti ja mielenkiinnolla. Ihmiset koetaan samanlaisiksi biologisessa mielessä.

6.4.1 Myönteinen suhtautuminen poikkeavan näköiseen

Aineistosta löytyneet *neutraalit* ilmaukset jaottelin myönteiseen suhtautumiseen, sillä niissä oli myönteinen sävy. Ilmauksista paistoi käsitys, että jokainen saa olla sen näköinen kuin haluaa ja biologisessa mielessä jokainen ihminen on samanlainen: on kaksi korvaa, silmät jne. Maahanmuuttajataustaisen näköisiin ja esimerkiksi uskonnollisiin ryhmittymiin kuuluiin suhtauduttiin luontevasti. Kotitalousopettajaopiskelija 1. koki, että erilaisuus ei aiheuta ennakkoluuloja ja, että hän voisi hyvin mennä kenen tahansa luo juttelemaan. Kotitalousopettajaopiskelija 2. mukaan on helpompi kohdata jokainen ihminen ulkonäköön katsomatta, eikä antaa ennakkopäätöksille valtaa. Taulukossa 10. on koottuna joitakin opettajaopiskelijoiden ilmauksia neutraalista suhtautumisesta.

TAULUKKO 10. Haastateltavien ilmauksia neutraalista suhtautumisesta poikkeavan näköiseen

Muutenhan niinku, kaikkihan on... Sillä tavalla, niinku samanlaisia... Ainaki ulkoisesti. (Luokanopettajaopiskelija 1.)
Loppujen lopuksi ihmiset on samanlaisia, kaikilla on kaks silmää, korvaa ja nenä. (Luokanopettajaopiskelija 1.)
Kaikki olis voinu laittaa tähän... tähän tavalliseen... tai kaikki olis voinu laittaa erilaiseen, koska ne on kaikki... kaikki toisistaan erilaisia. (Kotitalousopettajaopiskelija 2.)
Jos on joku uskonnollinen ryhmä, niin en usko, että se... Vaikuttas mitenkää. (Kotitalousopettajaopiskelija 2.)
(Maahanmuuttaja)lapsesta taas rannalla, niin hyvin semmonen neutraali, iloinen... Asenne. (Kotitalousopettajaopiskelija 2.)
Jos kohtaa sen ihmisen, niin sitten on helpompi lähteä siitä liikkeelle, kuin, että jos antaa ennakoajatusten vaikuttaa, koska ikinä ei voi kuitenkaan tietää, sen ulkosen olemuksen perusteella. (Kotitalousopettajaopiskelija 2.)
En ainakaan ite koe, että erilaisuus aiheuttais niinko ennakkoluuloja sitä kohtaan, että pystyisinkö mennä vaikka, just jossain juhlissa juttelemaan ihmisille. (Kotitalousopettajaopiskelija 1.)

Opiskelija 5. korosti useaan otteeseen, että hän haluaa *hyväksyä* kaikenlaiset ihmiset ja osoittaa sen myös erilaisille ihmisille, sekä haluaa myös näyttää muille ihmisille, että kaikenlaisille ihmisille voi mennä juttelemaan. Opiskelija 4. käsityksen mukaan sosiaalisessa mediassa ulkonäkö on korostuneesti esillä, ja erityisesti nuoret laittavat sinne paljon kuvia itsestään ja kommentoivat toisten kuvia positiivisesti. ”Luulen, et jos esimerkiksi nähtäis portaissa tai näin, niin aina kun kokisin tarvetta niinkun... niinku moikata joka kerta, ja vähä niinku osottaa hänelle, että... että minä hyväksyn sinut.” (Kotitalousopettajaopiskelija 2.) ”Jokaisen ihmisen pitäis saada tuntea olla olonsa hyväksytyksi.” (Kotitalousopettajaopiskelija 2.) ”Laitetaan joku kuva, niin tykätään ja sydämiä ihana kaunis.” (Luokanopettajaopiskelija 3.)

Myönteistä suhtautumista erilaisen näköisiin on myös mielenkiinto. Kotitalousopettajaopiskelija 1. mukaan erilaista ihmistä saatetaan pitää erittäin mielenkiintoisena ja suosittuna. Kotitalousopettajaopiskelija 2. koki, että hänellä nousee mielenkiinto toisen uskontokuntaan kuuluvia kohtaan, etenkin, jos he tulevat suomalaisen seurakunnan järjestämiin tilisuuksiin. Luokanopettajaopiskelija 4. saattaa miettiä, minkälainen erilainen ihminen on, mutta antaisi kaikenlaisille ihmisille mahdollisuuden tutustumiseen. ”Voi olla myös silleen, että se on joku tosi erilainen ihminen, niin sitä sitte pietään tosi mielenkiintoisena ja semmoisena hyvänä tyyppinä... tavallaan se saa suosiota sen takia.” (Kotitalousopettajaopiskelija 1.) ”Ainaki siitä hunnutetusta naisesta tulis semmonen niinkun... Mielenkiinto.” (Kotitalousopettajaopiskelija 2.)

Sit myös mielenkiinto... On mun mielestä on mielenkiintoisia erilaiset kulttuurit, et mistä, ylipäättään tilanne, elämän tarinat, mistä taustoista he tulee, vaikka maahanmuuttajista, että minkälaisia kokemuksia heillä on ollu. (Kotitalousopettajaopiskelija 2.)

”Jos kaveri esittelis jonku erilaisen, niin tulis et kukas hän on, mut antas mahiksen. (Luokanopettajaopiskelija 4.)

Muutama vastaaja koki, että esimerkiksi lottapukuun pukeutunut vanhempi nainen saisi osakseen *kunnioitusta*. ”Ku on näitä rintamerkkejä, nää on tämmösiä arvo... Tämmösiä, niinkun arvomerkkejä, niin uskon, että sitten herättää niinkun kunnioitusta.” (Kotitalousopettajaopiskelija 2.) ”Täällä esimerkiksi kunnioitusta: vanha ihminen, arvomerkkejä, niin varmasti päästetään edelle.” (Kotitalousopettajaopiskelija 2.)

6.4.2 Kielteinen suhtautuminen poikkeavan näköiseen

Huomion kiinnittämisen poikkeavan näköiseen jaettiin kielteiseen suhtautumiseen, koska löytyneet ilmaukset olivat enemmän kielteisiä, kuin myönteisiä. Opettajaopiskelijoiden käsitysten mukaan erilaisen näköiset ihmiset saavat osakseen negatiivista huomiota liikkueissa ihmisten keskuudessa. Luokanopettajaopiskelija 3. käsitti, että kaikki kääntyvät katsomaan poikkeavan näköistä ja ”katsovat kieroon” eli karsastavat tai vieroksuvat (Sanakirja.org). Muiden ilmausten mukaan jollain tavalla erilaiseen tai valtaväestöstä poikkeavan näköiseen kiinnitetään huomiota, eikä se ole yleensä kovin positiivista. ”Kaikki kääntyy kattomaan ja kattoo kieroon...” (Luokanopettajaopiskelija 3.) ”Tukkaki, jos on erikoisesti laitettu, kääntää katset.” (Luokanopettajaopiskelija 3.) ”Saattaa olla niinko, jos on vaikka jotain eri sukupuolivähemmistöihin kuuluvia, niin kyllähän niistä saattaa kattoo, että ei oo ihan samanlainen, kuin muut, ku on sitä edustavat.” (Kotitalousopettajaopiskelija 1.) ”Jos on tosi lyhyt tai hirveen pitkä, niin se ehkä vähä kiinnittää huomiota.” (Kotitalousopettajaopiskelija 1.)

Hunnutettu kirkossa... No kyl se herättää huomioo.. Kyl mä uskon sen. Et tota... Jos joku, just hunnutettu nainen tulee johonki, ev lut kirkkoon, sinne, niin kyl mä uskon, että aika moni siellä on, että hetkinen. (Luokanopettajaopiskelija 2.)

Ennakkoluuloja nousee vastaajien mielestä runsaasti ihmisryhmien, joihin liitetään negatiivisia ominaisuuksia, edustajia kohtaan.

Joku tämmönen, mikä herättää mussa pelkoa, niinku vaikka joku skini tai tämmönen... Mut sit, sit mä luulen, että... Niin mä luulen, että se aiheuttais pelkoo.. kyllä. Et pyrkisin suhtautumaan tietysti neutraalisti ja niinku ihmisiä katotaan silmiin ja moikataan ja näin, mutta... En usko, että alkaisin jutteleen, säästä tai mistään tämmösestä, että... Ehkä koen, että en haluais, niinku olla henkilökohtaisesti tekemisissä. (Kotitalousopettajaopiskelija 2.)

Ennakkoluuloja nousi myös Suomessa eläviä marginaaliryhmiin kuuluvia kohtaan. Yhteisöistä tai ryhmittymistä tiedetään paljon, mutta niihin ei välttämättä ole henkilökohtaista kontaktia, joten suhtautuminen on ennakkoluuloista. Kohtaamista maahanmuuttajan tai vieraskielisen nimen omaavan henkilön kanssa saatetaan etukäteen jännittää tai kokea jopa pelkoa, kun ei tiedä, onko esimerkiksi yhteistä kieltä. ”Pakko myöntää, on tosi paljo ennakkoluuloja, ainaki romaaneita kohtaan. se on tosi valitettavaa myöntää.” (Luokanopettajaopiskelija 2.)

Meillä on ollu naapurina Jehovan todistajia. Et kyl mä muistan, et ne oli lapsena, semmosia muukalaisia, kummajaisia, et ei tiennyt, et miten niihin pitää suhtautua, ja silleen. Ja ku nekää ei ottanut mitään kontaktia. (Luokanopettajaopiskelija 2.)

”On tiettyjä ryhmiä kohtaan ennakkoluuloja.” (Luokanopettajaopiskelija 4.) ”Saattaa tulla semmosta, että ei, niinku vaikka virastossa, että mietitään kieliongelmaa etukäteen, tai voi tulla tämmösiä, hankaluuksia.” (Kotitalousopettajaopiskelija 2.)

Suomalaisen näköinen, mutta tyyliltään poikkeavan ja persoonallisen näköinen, voi herättää ennakkoluuloja ja jopa vastareaktion ja sitä kautta vaikeutta suhtautua normaalisti. Tällaisia saattavat olla täysin mustiin pukeutunut, paljon lävistyksiä tai tatuointeja omaava ihminen. ”Voi ajatella vaikka, että tuo tuommonen lävistetty ja tatuoitu kaveri, ja joku, elämäkoululainen.” (Luokanopettajaopiskelija 3.)

Ihminen, joka on pukeutunut mustiin, ja joka herättää huomiota kampauksella, niin saattaa sitten herättää jossain ihmisessä... semmosen vastareaktion, että... että, että... että ei niinku osaa suhtautua ehkä siihen. (Kotitalousopettajaopiskelija 2.)

Haastattelemani opettajaopiskelijat suhtautuivat maahanmuuttajiin myönteisesti tai neutraalisti, mutta he ajattelivat muilla ihmisillä nousevan ennakkoluuloja esimerkiksi ihonvärin perusteella. ”Siihen (tummaan ihonväriin) ei välttämättä suhtauduta positiivisesti.”

(Kotitalousopettajaopiskelija 2.) ”Esimerkiksi ihonväri vaikuttaa. Saattaa toisissa ihmisissä -- aiheuttaa pelkoa, ennakkoluuloja.” (Kotitalousopettajaopiskelija 2.)

Ihmiselle on luontaista arvioida toisia ihmisiä ja jakaa heitä lokeroihin ja ryhmiin mm. ulkoisen olemuksen perusteella. Jos joku poikkeaa joukosta, on se heti jotenkin väärää ja paheksuttavaa. (Goffman 1963, 2). Ennakkoluuloja aiheuttavat yleensä toisen ihmisen kansalaisuus, etnisyys, kulttuuri, uskonto tai seksuaalinen suuntautuneisuus (Helkama ym. 2015, 14. luku). Stigmatointia, eli huomion kiinnittämistä valtaväestöstä poikkeavaan (Kauppinen 2004, 27), tapahtuu erityisesti tummaihoisia kohtaan.

Poikkeavaa ulkonäköä kohtaan suhtautuminen on joiltakin osin *arvostelevaa*. Erityisesti yhdellä vastaajalla oli arvostelevia ajatuksia suomalaista, mutta poikkeavalla tavalla pukeutunutta tai tyylistä, kohtaan. ”Tatuointi on monen haave, en ite arvosta, laskee ihmisen arvo, jos niitä on.” (Luokanopettajaopiskelija 4.) ”Hevarit ei tajua kuinka tyhmille näyttää.” (Luokanopettajaopiskelija 4.) ”Jotku ei vaan tajua et vaatteet ei sovi yhteen, tai hiustyyli tms. tai esim. lapset ei tajua.” (Luokanopettajaopiskelija 4.)

Monet vastaajat tunsivat *ihmetystä* ja ristiriitaisia tunteita erilaisen näköistä ihmistä kohtaan. Epäsopiva pukeutuminen, ulkoisesti rooliinsa sopimaton henkilö tai henkilö, joka on ns. väärässä paikassa herättivät ihmetystä ja kummastelua. ”Epäasiallisesti pukeutunut tai näin, niin kyllähän sitä heti vähä saattaa miettiä, että millainenhan ihminen tuo on.” (Kotitalousopettajaopiskelija 1.) ”Ylipainonen kuntosalin omistaja, niin tulee ristiritä, et miksi on, en haluais oikeesti tuomita, mut mietityttäis, mut siihenki on syy, et aina ei oo oma valinta se paino.” (Luokanopettajaopiskelija 4.)

Kuntosalin, tämmönen omistaja, joka on tosi ylipainonen, niin tulee semmonen ristiriitanen mielikuva... Ja ehkä myös miettii sitä, että miten se vaikuttaa yleisesti hänen vaikka bisnekseen, että... koska ihmisethän haluaa ostaa mielikuvan, menen salille ja minusta tulee tietynlainen ja... saa sitä terveyttä. (Kotitalousopettajaopiskelija 2.)

”Hunnutettu nainen, niin ois vähä jännä.” (Kotitalousopettajaopiskelija 2.) Toisen ulkoista olemusta saatetaankin vain ihmetellä ja kummastella (Kamila 2012, 14).

Yhdellä vastaajalla oli käsitys, ulkomaalaistaustaisen näköistä voi olla joillakin suomalaisilla joskus erittäin *vaikea kohdata*, vaikka tämä olisi pukeutunut suomalaisittain.

Jos on vaikka tummaihoisen ja joku ei sitä hyväksy. Niin vaikka olisit millä tavalla pukeutunut, niin se saattaa jollekkin olla... kynnyksikysymys sitten, että ei...ei vaan niinku pysty kohtaamaan häntä... samalla tavalla, kuin ihan vastaavassa virassa olevaa, joka on vaikka sitte valkoihoisen. vaikka olis kaks ihan samalla tavalla pukeutunutta. (Kotitalousopettajaopiskelija 2.)

Poikkeava ulkonäkö voi vaikuttaa myös kohteluun (Sarpilan 2017, 3), yleensä negatiivisesti.

Muutama vastaaja käsitti, että erittäin laiha ja urheilu eivät sovi yhteen, ja se voi herättää *huolta*. ”Jos on tosi laiha nainen, vetää just jotain hikitreeniä, niin aina sitä aattelee, et onko kaikki hyvin.” (Luokanopettajaopiskelija 2.) ”Jos laiha vetää hikitreeniä.. mut jos..kyl kestävyystreenaajat on langanlaihoja, mut jos ois tämmönen anorektikko, niin tulis et ei noin sais tehdä.” (Luokanopettajaopiskelija 4.) ”Siitä sairaalloisen laihasta tulis tosi kova huoli.” (Kotitalousopettajaopiskelija 2.)

6.5 Tasa-arvoinen suhtautuminen ihmisten ulkonäköön

Joidenkin ihmisten ulkonäköä tarkkaillaan enemmän, kuin toisten. Aineistosta löytyi ilmauksia yhteensä 20, jotka jakautuivat kolmeen kuvauskategoriaan (taulukko 11.).

TAULUKKO 11. Kategoriat tasa-arvoisesta suhtautumisesta ihmisten ulkonäköön

Tutkimusongelma	Kuvauskategoriat
Kenen tai keiden ulkonäköä katsotaan tarkemmin, kuin toisten?	Naiset Sinkut Hoikat

Lähes kaikki vastaajat kokivat, että naisten ulkonäköä katsotaan tarkemmin, sillä mm. sosiaalinen media ja mainonta keskittyvät enemmän naisiin, kuin miehiin.

Kyllä naisia katotaan enemmän, esim. some keskittyy naisiin, enemmän on vaatemainoksia naisille ja enemmän on vaateliikkeitä ku naisille, vaateosastot kaupoissa on isommat naisille. Et kyllähän naiset on tarkkailun kohteena enemmän. (Luokanopettajaopiskelija 1.)

Mut ehkä ne naiset... Varmaan just median kautta tulee enemmän... Semmoinen naisten, et pitäisi... Asetetaan tiettyjä normeja... naisten ulkonäölle ja naisten pukeutumiselle ja... Ja kyllähän se vaikka jossain, linnanjuhlissakin, et siellä arvostellaan mekkoja. (Kotitalousopettajaopiskelija 2.)

Molemmilla sukupuolilla on ulkonäköpaineita (ks. esim. Staffieri 1967; Gray 2012), mutta naiset kantavat enemmän huolta ja panostavat ulkonäköönsä enemmän, kuin miehet (Sarpila 2017, 16 – 17; Tiihonen 2004). Tytöt alkavat myös varhaisemmin kantaa huolta ulkonäöstään ja kokea paineita näyttää hyvältä, kuin pojat (Kauppinen 2004, 23 – 24). Media suuntaa myös mainontaansa enemmän naisille, koska ajatellaan, että naisten pitää olla tarkempia ulkonäöstään (Laiho & Ruoho 2005, 10).

Tässä tutkimuksessa koettiin myös, että naisten ulkonäköä arvostellaan enemmän, kuin miesten, koska naisten pukeutuminen on vaihtelevampaa ja erilaista, kuin miesten. ”Kyllä mä uskon, että naisia kohtaan ollaan, ollaan kriittisempiä pukeutumisen suhteen.” (Kotitalousopettajaopiskelija 2.)

Musta tuntuu, että naisen ulkonäköä kritisoidaan muutenki, enemmän... Niinku yleisesti... Et se on niinkun... Se on ehkä moninaisempaa kuin miehillä, koska naisilla esimerkiksi – naiset voi käyttää peittäviä vaatteita, paljastavia vaatteita – miehet harvemmin ehkä käyttää, vaikka paljastavia vaatteita... (Kotitalousopettajaopiskelija 2.)

Tutkimuksessa koettiin myös, että naiset tarkkailevat toistensa pukeutumista enemmän, kuin miesten, tai kuin miehet tarkkailevat naisten. ”Ja kyllä niinku, naiset toisistaanki kattoo tarkkaan... Tai musta ainaki tuntuu, et katotaan mitä muilla on päällä ja tehdään vertailua.” (Luokanopettajaopiskelija 1.) ”Niin, en tiiä, et arvosteleeke naiset keskenään toisia enempi, ku miehet.” (Luokanopettajaopiskelija 2.) Myös Kamilan (2012, 335) tutkimuksen mukaan naiset tarkkailevat toisten naisten ulkonäköä enemmän, kuin miesten. Naiset myös kokevat enemmän ulkonäköpaineita ja ovat tyytymättömämpiä kehoihinsa, kuin miehet (Clay, Vignoles & Dittmar 2005, 451; ks. myös Yle 2009; Yle 2017; MTV3 2015).

Yhden vastaajan mielestä äitien ulkonäölle asetetaan enemmän rajoitteita, kuin sinkkujen. Voi tulla ajatus huonosta äidistä, jos äiti on viimeisen päälle laitettu.

Sinkkunaiset saa tuoda itseä enemmän esille ku perheenäiti, kritisoidaan äitejä enemmän: voiko olla hyvä äiti, ku on keskittynyt itseen. (Luokanopettajaopiskelija 1.)

Ja kyllä itsellekkin tulee, tottakai pitää olla huoliteltu, mut jos on äiti, joka on korkkareissa ja kynnet on kaikki laitettu ja tulee, et onko se valinnut sen aamun niitä vaatteita tosi kauan... sit saattaa pukea niitä lapsiaki. Et eikö lapset saa olla lapsia. et hyvä, et niilläki oo muotiluomukset päällä. (Luokanopettajaopiskelija 1.)

Toisten ihmisten ulkonäön perusteella tehdäänkin helposti johtopäätöksiä, minkälainen ihminen on kyseessä (Sarpila 2017, 86; Kamila 2012, 14).

Osa vastaajista koki, että hoikilla on lupa tuoda itseään enemmän esille, kuin muilla. ”Hoikkien ulkonäköä katsotaan enemmän, kuin isompikokoisten, tässä yhteiskunnassa hoikille annetaan lupa tuoda itseään esille.” (Luokanopettajaopiskelija 1.) Median välittämässä mainoksissa nähtävät mallit ovat yleensä nuoria, hoikkia ja kauniita (Sarpila 2010, 8), mikä voi vaikuttaa hoikkuuden ihannointiin.

6.6 Ihanteellinen ulkonäkö

Aineistosta löytyi yhteensä 14 ihanteelliseen ulkonäköön liittyvää ilmausta. Ne pystyttiin jakamaan kahteen kuvauskategoriaan (taulukko 12.).

TAULUKKO 12. Kategoriat ihanteellisesta ulkonäöstä

Tutkimusongelma	Kuvauskategoriat
Millainen on ihanteellinen ulkonäkö?	Hyvinvoivan näköinen Hoikka ja urheilullinen

Yhden vastaajan mukaan ihanteellisen näköisen ihmisen ei tarvitse olla urheilullinen tai timmi, vaan riittää, että on terveen näköinen. ”Normaali... Silleen, ei tarvi olla mikään urheilullinen tai timmi tai mitään, tämmöinen. Et se ei välttämättä oo se ihanteellinen vartalo... Vaan semmonen niinko, normaali.” (Kotitalousopettajaopiskelija 1.) Neljä vastaajaa koki, että riittää, että ihanteellisen näköinen ihminen on jaksavan ja hyvinvointisen näköinen. ”Hyvävointisen näkönen.” (Luokanopettajaopiskelija 3.) ”Virkeen näkönen” (Luokanopettajaopiskelija 3.) ”Semmonen terveen näköinen.” (Kotitalousopettajaopiskelija 1.)

”Ihanteesta en osaa nyt sanoa, vaikkapa mistään pituudesta tai... Tai vastaavasta... Mut ehkä mulle niinku ihanteesta tulee, jos nyt vielä sanon, niin just tällöinen, että hymyilee.” (Kotitalousopettajaopiskelija 2.)

Ihanteellinen on semmoinen ihminen, joka näyttää siltä, että hän voi hyvin... et on, on sillä tavalla aktiivinen, että jaksaa... jaksaa kävellä kauppaan ja jaksaa kävellä kaupasta kotiin, jaksaa kantaa kauppakassit – ihan semmosia perusarkisia juttuja. (Kotitalousopettajaopiskelija 2.)

Opettajaopiskelijoiden käsitysten mukaan liikunnallisuus on ihailtava ominaisuus ulkonäössä sopivassa määrin. ”Sporttisuus on tärkeä arvo, yleisesti liikunta ym. tuo hyvää oloa. liiallisuusiin vietyä kääntyy itteensä vastaan, fitnesshömpötys ym.” (Luokanopettajaopiskelija mies T) ”Kenenkään ei tarvi olla pienen rasvaprocentin ihminen, mut pitää olla toimintakykyinen, et pystyy tekeen asioita: urheileen ym.” (Luokanopettajaopiskelija 2.)

Muutama vastaaja nosti esiin hoikkuuden ja urheilullisen vartalon ihannoinnin. ”Laihuutta ja urheilullisuutta ja tällöistä niinko ehkä ihannoidaan ja pidetään silleen suotavana.” (Kotitalousopettajaopiskelija 1.) ”Itekkä urheilee niin urheilullinen vartalo ja urheilullinen habitus on mulla ihanne.” (Luokanopettajaopiskelija 4.) Hoikkuutta tavoittelevat ensisijaisesti tytöt (Kauppinen 2004, 23 – 24; Lähde 2009, 40) ja naiset, mutta myös miehet. Naiset toivovat miesten olevan myös lihaksikkaita, eli näyttävän urheilullisilta. (Gray 2012, 631, 635, 638 – 644.) Työelämässä hoikkuutta ja miellyttävää ulkonäköä pidetään arvossa, ja se voi vaikuttaa jopa työnhaussa (Sarpila 2017, 26). Hoikkuus kertoo myös monelle ihmiselle hyvästä elämänhallinnasta ja itsekurista (Nyman 2010). Uutisoinnin mukaan hoikat saattavat jopa saada enemmän palkkaa, kuin ylipainoiset (ks. esim. Laari 2013; Masalin 2011).

6.7 Yhteenveto

Opettajaopiskelijoiden käsitykset ulkonäöstä pystyttiin jakamaan kuuden otsikon alle: ulkonäössä huomion kiinnittävät tekijät, ulkonäköön vaikuttavat syyt, ulkonäön merkitys eri tilanteissa ja paikoissa, poikkeavaan ulkonäköön suhtautuminen, ryhmät, joiden ulkonäköä katsotaan enemmän, kuin muiden ja ihanteellinen ulkonäkö. Otsikoiden alle muodostuivat kuvauskategoriat, jotka kuvaavat opettajaopiskelijoiden käsityksiä ulkonäöstä.

Kuvauskategoriat pitävät sisällään käsitysryhmät, joihin aineistosta löydetyt ilmaukset pystyttiin jakamaan. Kuvauskategorioista voidaan muodostaa lopuksi kuvauskategoriajärjestelmä, joita on kolmenlaisia, horisontaalisia, vertikaalisia ja hierarkkisia (Huusko & Paloniemi 2006, 169). Tämän tutkimuksen kuvauskategorioista voidaan muodostaa horisontaalinen kuvauskategoriajärjestelmä, jossa kategoriat ovat keskenään samanarvoisia ja tasavertaisia. Taulukossa 13. kuvauskategoriat ja niiden alla olevat käsitysryhmät ovat järjestettynä niin, että tärkeimmät ovat ensimmäisinä.

TAULUKKO 13. Ulkonäkökäsitysten kategoriajärjestelmä

ULKONÄKÖÖN VAIKUTTAVAT SYYT:	ULKONÄÖN MERKITYS ERI TILANTEISSA JA PAIKOISSA:	POIKKEA-VAAN ULKONÄKÖÖN SUHTAUTUMINEN:	RYHMÄT, JOIDEN ULKONÄKÖÄ KATSOTAAN ENEMMÄN, KUIN MUIDEN:	IHANTEELLINEN ULKONÄKÖ:
<p>Valittavissa olevat Asuinpaikka & kulttuuri Media & muoti Harrastuneisuus Arvot Sosioekonominen asema Muiden ihmisten vaikutus</p> <p>Ei valittavissa olevat Perimä Persoonallisuus Ikä & sukupuoli Terveys</p>	<p>Ulkonäön merkityksellisyys Työnhaku Tietyt ammatit Sosiaaliset tilanteet Ihmissuhteet Virastoissa ja kaupoissa asiointi Pienillä paikkakunnilla asuminen Esiintymistilanteet</p> <p>Ulkonäön merkityksettömyys Sosiaaliset tilanteet Ihmissuhteet</p>	<p>Kielteinen suhtautuminen Ennakkoluulojen herääminen Ihmetys Vaikeus kohdata Arvostelu Huoli</p> <p>Myönteinen suhtautuminen Neutraali Hyväksyvä Mielenkiinto Kunnioitus</p>	<p>Naiset</p> <p>Hoikat</p> <p>Sinkut</p>	<p>Hyvinvoivan näköinen</p> <p>Hoikka ja urheilullinen</p>

7 POHDINTA

Tässä tutkielmassa lähdettiin hakemaan vastausta kysymykseen ”Millaisia käsityksiä opettajaopiskelijoilla on ulkonäöstä?”. Päättökäsitteitä tarkennettiin alaongelmilla, joissa haluttiin selvittää käsityksiä ulkonäössä huomion kiinnittävästä tekijöistä, ulkonäköön vaikuttavista tekijöistä, ulkonäön merkityksestä ihmisen elämässä, poikkeavaan ulkonäköön suhtautumisesta, tasa-arvoisesta suhtautumisesta ulkonäköön liittyen sekä ihanteellisesta ulkonäöstä. Kuuden opettajaksi opiskelevan haastattelujen ja aineiston analyysin jälkeen pystyttiin muodostaa kuvauskategoriat, jotka antoivat vastauksia tutkimusongelmiin (ks. yhteenveto s. 70 - 71).

Tämän tutkielman aineisto osoitti, että ulkonäöllä tärkeä merkitys ihmisen elämässä. Aineistosta nousseiden käsitysten mukaan ulkonäkö vaikuttaa mm. ihmissuhteissa, työnhaussa, ammateissa työskennellessä, esiintymistilanteissa, kadulla kohtaamisessa jne. Ulkonäön tärkeydestä johtuen jollain tavalla ulkonäöltään erilaisilla on hankalampaa elämää yhteiskunnassamme, kuin valtaväestöön kuuluvilla. Tämä on todella surullista, sillä ulkonäkönsä ei kukaan voi vaikuttaa kovin paljoa. Jokainen voi päättää oman tyyliensä ja tapansa tuoda itseä esille, mutta ei fyysisiä ominaisuuksiaan, kuten ihonväriä, kasvojen mallia, pituutta tai esimerkiksi sairauksia, jotka vaikuttavat ulkonäköön.

Tutkimuksen johdannossa pohdittiin, onko media ja erityisesti sosiaalinen media lisännyt ulkonäkökeskeisyyden lisääntymistä. Tämä tutkimus osoitti, että medialla on suuri vaikutus ulkonäköön ja ulkonäköpaineisiin. Media näyttää miltä meidän pitäisi näyttää: hoikilta, urheilullista, lihaksikkailta, kauniilta, laitetuilta eli täydellisiltä. Monet ihmiset haluaisivat, että mainoksissa olisivat tavalliset ihmiset malleina. Tätäkin on kokeiltu, mutta tarkkojen mallivalintojen, huolellisen meikkaamisen ja asujen sekä kuvanmuokkauksen jälkeen myös he näyttävät toiselta, miltä tavalliset Matti ja Maija näyttävät arkielämässään. Toisaalta tämä tutkimus osoitti myös, että muodin avulla voi korostaa persoonallisuuttaan ja tuoda erilaisuuttaan esille. Tämän tutkimuksen mukaan erityisesti naisten ulkonäköön kohdistuu kohtuuttoman paljon huomiota ja odotuksia, mikä pitäisi jo 2010 -luvun

hyvinvointiyhteiskunnassa olla jo mennyttä. Naisten pitäisi saada näyttää juuri siltä, kuin he itse haluavat, eikä joidenkin historiasta kumpuavien kauneusihanteiden mukaiselta.

Tutkimuksen alussa pohdittiin myös, millainen on riittävä ulkonäkö, jolla pärjää elämässään ja onko oikein, että tietynlaisella ulkonäöllä saa helpommin työpaikan ja jopa parempaa palkkaa. Pohdittiin myös, mistä vanhemmat ja persoonallisen näköiset ihmiset saavat töitä, jos työpaikoille halutaan vain nuoria ja hyvännäköisiä. Tämä tutkimuksen käsitysten mukaan työmarkkinoilla vaikuttaa ulkonäkö ja edustavamman näköinen saa helpommin työpaikan. Tutkimuksessa nousi kuitenkin esille myös iloisuuden ja hymyn sekä siistin pukeutumisen merkitys; näihin pystyy kuka tahansa työnhakija. Teoreettisen viitekehyksen perusteella parhaiten toimii työpaikka, jossa on eri-ikäisiä ja erilaista taustoista olevia ihmisiä (Kauppinen 2004, 26). Tässä tutkimuksessa myös ihanteellisena ulkonäkönä pidettiin ensisijaisesti hyvinvoivan, virkeän ja jaksavan näköistä, eikä suinkaan kaunista ja hoikka, kuten teoreettinen viitekehys osoitti. Tämä kertoo sen, että opettajaopiskelijat ovat keskimääräistä vähemmän kiinnostuneita ulkonäöstä ja enemmän kiinnostuneita hyvinvoinnista, kuin valtaväestö.

Tämän tutkimuksen opettajaopiskelijat olivat suvaitsevaisia ja heiltä löytyi armollisuutta muita ihmisiä kohtaan. He myös toivat esille ulkonäön merkityksettömyyttä, vaikka teoreettisen viitekehyksen pohjalta katsottuna yhteiskunta on armoton ja jokaisen on keksittävä keinot pärjätä. Jokaiselta haastatellulta opettajaopiskelijalta löytyi toivoa antavia ajatuksia ulkonäkökeskeiselle yhteiskunnallemme. Yksi vastaaja sanoi haluavansa osoittaa julkisesti hyväksyntää niille kaikista erilaisemmillekin ihmisille, jotta muutkin ymmärtäisivät tehdä niin. Toinen vastaaja taas sanoi haluavansa enemmän väriä suomalaiseen yhteiskuntaan, vaikka suurin osa suomalaisista ei sitä katso hyvällä. Kolmas taas sanoi, että ihmisen ulkonäkö ei vaikuta siihen, etteikö voisi mennä juttelemaan esimerkiksi juhlissa. Neljäs vastaaja ei erotellut ulkonäön perusteella lainkaan ihmisiä erilaisiin ja tavallisiin, sillä hänen mielestään erot tulevat lähinnä mielipiteissä ja arvoissa. Viides vastaaja oli ystäväystynyt lähiaikoina täysin erilaisesta uskonnollisesta yhteisöstä olevan henkilön kanssa. Kuudes haluaa tutustua aina uuteen ihmiseen, vaikka ensimmäisenä mieltisikin, minkälainen henkilö on kyseessä. Nämä mm. osoittavat sen, että vain ihmiset voivat tehdä tästä yhteiskunnasta ja maailmasta paremman paikan omilla asenteillaan ja arvoillaan, sekä niistä kumpuavilla teoillaan. Hyväksynnän osoittaminen toisille, suhtautuminen normaalisti jokaiseen ihmiseen ulkonäköön katsomatta, kohtaamalla ihmisen ennakko-oletuksista vapaana sekä menemällä juttelemaan niille, joita

muut eivät hyväksy, ovat esimerkiksi tekoja, jotka vievät arvoiltaan kovenevaa yhteiskuntaamme parempaan suuntaan.

Tämän tutkimuksen opettajaopiskelijat korostivat ihmisen ulkonäössä positiivisuuden ja siisteyden merkitystä, pitivät ihanteellisena ulkonäkönä ensisijaisesti hyvinvoivaa ulkonäköä sekä toivat esille ulkonäön merkityksettömyyttä eri tilanteissa. Jokaiselta haastateltavalta löytyi myös armollisia ja toivoa antavia ajatuksia ulkonäköön liittyen. Opettajaopiskelijat olivat suvaitsevaisia toisia ihmisiä kohtaan, vaikka heiltäkin löytyi ennakkoluuloja ja negatiivisia ajatuksia joitakin ihmisryhmiä kohtaan. Pääasiassa he kuitenkin hyväksyivät toiset ihmiset ja halusivat olla näyttämässä hyväksyntää myös muille. Näiden perusteella voidaan todeta, että opettajaopiskelijoilla olivat arvot kohdillaan ja he ovat näin ollen hyviä arvokasvattajia. Tämä tutkimus herätteli haastattelussa olleet opettajaopiskelijat pohtimaan omia arvojaan ja asenteitaan. Kaikkien opettajaksi opiskelevien, kuten muidenkin ihmisten, olisi hyvä pohtia joskus omia arvojaan ja suhtautumistaan toisiin ihmisiin. Pohtimalla millaisia ennakkoluuloja ja asenteita itsestä löytyykään ja miksi, niistä voi päästä myös eroon tai ainakin ne tiedostaisi ja näin voisi muuttaa toimintaansa.

Tästä tutkimuksesta voisi ammentaa myös opettajankoulutukseen, jolloin tulevaisuuden opettajat tiedostaisivat enemmän toimintaansa ja vastuutaan myös arvokasvattajina. Näin ollen voitaisiin pikkuhiljaa muokata yhteiskuntamme ajattelua ja keskittyä ulkonäön sijaan ihmisten luonteisiin ja toimintaan. Tutkimuksessa nousi esiin käsitys, että ihmiset ovat biologisessa mielessä samanlaisia korvineen ja nenineen, jolloin kaikki ihmiset, sukupuoleen, ikään, ihonväriin, kokoon, kasvojen malliin, hiuksiin tai pukeutumiseen, katsomatta ovat loppujen lopuksi yhtä suurta perhettä. Jos kaikki ihmiset ajattelisivat näin, vähenisivät ulkonäköpaineet. Itsensä ja toisen hyväksyminen ulkonäköön katsomatta lisäisi myös tulevaisuuden työmaailmassa yhteistyö- ja vuorovaikutustaitoja ja tekisi tästä maailmasta vähän paremman ja armollisemman paikan elää.

Tutkimuksen luotettavuuden pohdintaa

Tutkimuksen luotettavuutta lisäsi ensisijaisesti tutkijan huolellinen paneutuminen tutkimuksen tekoon sekä riittävän pitkä aika tutkimuksen teolle. Koko tutkimuksen ajan tutkija teki myös yhteistyötä varsinaisen ohjaajansa Anna-Liisa Elorinteen, sekä apulaisohjaajan Marika Pesosen

kanssa. Kaikissa vaiheissa käytettiin apuna ohjaajien tukea, mikä lisäsi tutkimuksen luotettavuutta.

Tämän tutkimuksen arvioinnissa käytetään Eskolan & Suorannan (2008) määrittelemiä kriteerejä tutkimuksen luotettavuudelle. *Uskottavuus* on ensimmäinen kriteeri, jonka mukaan arvioidaan, vastaako aineiston tulkinta haastateltavien käsityksiä tutkittavasta aiheesta ja onko tutkimukseen osallistuneita kuvattu riittävästi sekä aineistoa arvioitu totuudenmukaisesti. Tämä varmistettiin huolellisella litteroinnilla, mistä kertoo sivumäärältään runsas aineisto. Aineistoa luettiin myös lukuisia kertoja, jotta pienet vivahde-erotkin haastateltavien sanomisissa tulivat esille. Erityisesti fenomenografisessa tutkimuksessa on tärkeää varata runsaasti aikaa aineistoon perehtymiseen, jotta hän pystyisi löytämään ilmaisujen takana olevat ajatukset. Kategorioiden muodostaminen vaatii tutkijalta teoreettista ajattelua, sillä lopullisten kategorioiden on tuotava esille laadullista merkitystä. (Ahonen 1994, 127.) Fenomenografisessa tutkimuksessa ilmausten määrällä ei ole merkitystä, kun taas laadulla on. Ilmausten määrällä ei ole merkitystä lopullisten kategorioiden kanssa, sillä jopa yhdestä merkityksellisestä ilmauksesta voidaan muodostaa oma kategoriansa, kun taas johonkin kategoriaan kätkeytyy lukuisia ilmauksia. (Paloniemi 2004, 53; Ahonen 1994, 127.) Dialogia on myös tärkeää käydä aineistonsa kanssa koko tutkimuksen ajan, jotta pystyisi muodostamaan teorian aineiston tulkinnan lopuksi. (Ahonen 1994, 124 – 126.) Haastateltavia pyrittiin kuvaamaan myös tarkasti ja tuomaan esille jokaisen yksittäisiä käsityksiä.

Siirrettävyyttä arvioidessa taas pohditaan, voidaanko olettaa, että kaikki opettajaopiskelijat vastaisivat näin, niin kuin tässä tutkimuksessa vastattiin. Tähän tutkimukseen valittiin tarkoituksella sekä luokan- että kotitalousopettajia molemmista sukupuolista, jotta variaatiota tulisi mahdollisimman paljon. Tutkimusjoukkoon oli valikoitunut eri-ikäisiä ja eri puolilta Suomea olevia vastaajia, mikä lisäsi myös vaihtelevuutta. Nämä antavat olettaa, että myös satunnaisesti valitut muut opettajaopiskelijat olisivat vastanneet suunnilleen näin, niin kuin tämän tutkimuksen haastateltavat vastasivat. Opettajiksi valikoituu myös tietynlaisia ja -tyyppisiä ihmisiä, joten voidaan olettaa, että siirrettävyys toteutuu tässä tutkimuksessa. Tutkimustuloksia ei voida kuitenkaan yleistää, sillä kyseessä oli pienelle joukolle yhden kerran tehty haastattelu, johon vaikuttivat tietynlaiset olosuhteet. (Eskola & Suoranta 2008.)

Varmuudella tarkoitetaan tutkimuksen arviointia siitä näkökulmasta, onko tieteellisen tutkimuksen periaatteita noudatettu. Fenomenografisessa tutkimuksessa tutkimuksen

luotettavuutta lisää tutkijan esikäsitysten sulkeistamista eli esiintuontia (ks. kappale 5.4), joka tehtiin ennen tutkimuksen tekoa. Tutkimuksen teon eri vaiheissa käytettiin myös tieteellisiä lähteitä, jotta fenomenografinen tutkimus osattiin toteuttaa oikein. Tutkimuksen teon eri vaiheet kirjoitettiin lukijan nähtäväksi, mikä lisää myös luotettavuutta.

Vahvistettavuus on Eskolan & Suorannan luotettavuuden kriteereistä neljäs eli viimeinen, ja siinä arvioidaan tutkimusaiheen ulkoistamista, eli vastasiko tutkimuksessa tehdyt tulkinnat aiempiin tutkimuksiin ja teoreettiseen viitekehykseen, neutraalia suhtautumista tutkimusaiheeseen, tutkittaviin ja analyysiin sekä johtopäätösten perustelua. Tämän tutkimuksen tulokset ja tulkinta olivat samassa linjassa aiempien tulosten ja teoreettisen viitekehyksen kanssa. Tuloksista löytyi yhteneväisyyksiä sekä kotimaisten että kansainvälisten tutkimustulosten kanssa. Tutkimuksessa säilyi neutraali asenne koko tutkimuksen ajan, mikä lisäsi luotettavuutta. Johtopäätöksiä perusteltiin tutkimustuloksissa aineistolla ja teoreettisella viitekehyksellä.

Tämän tutkimuksen luotettavuutta lisäsi tutkittavien sitoutuminen tutkimukseen. Haastattelutilanne oli myös kaikissa haastatteluissa rauhallinen ja seesteinen; ylimääräiset äänet ja muut häiriötekijät eivät häirinneet haastatteluja, mikä lisäsi tutkimuksen luotettavuutta. Haastattelutilanne kahden kesken tutkijan kanssa oli intiimi, mikä lisäsi todennäköisesti uskallusta tuoda rehellisiä ajatuksia esiin. Intiimi haastattelutilanne ehkä myös vähensi halua huijata ajatuksiaan. Tutkija tunsu muutaman haastateltavan, mikä lisäsi mahdollisesti avoimuutta ja rehellisyyttä. Tutkija painotti tutkimuksen alussa anonymiteetin säilymistä, mikä ehkä lisäsi osaltaan haastateltavien avoimuutta. Haastateltavat olivat tulleet vapaaehtoisesti haastatteluun ja tiesivät etukäteen, mikä haastattelu koskee, joten he tiesivät haastatteluun tullessaan, että heiltä oletetaan avoimuutta ja rehellisyyttä. Ihmisellä on taipumus tuoda esille ihanteellisempia ajatuksia, kuin ne todellisuudessa ovat. Haastatteluaineistossa olleet esimerkkitalanteet, joihin haastateltavia pyydettiin kertomaan rehellisiä ajatuksiaan, toivat todennäköisesti esiin aitoja ja rehellisiä ajatuksia.

Aineistoon vaikutti se, että haastateltavien ajatukset eivät olleet koko haastattelun ajan samoja, vaan ne saattoivat vaihdella teeman mukaan. Haastateltava saattoi olla aluksi jotakin mieltä, mutta myöhemmin toista mieltä. Haastateltava saattoi myös olla aluksi ehdottoman varmasti tiettyä mieltä, mutta haastattelun edetessä tuli esiin myös alkuperäisestä mielipiteestä eriäviä ajatuksia. Jotkut haastateltavat huomasivat tämän itsekkin. Fenomenografisessa tutkimuksessa

tämä on tyypillistä (Paloniemi 2004, 51), eikä se vähennä luotettavuutta. Fenomenografisessa analyysissä otetaan huomioon haastateltavan keskenään erilaisetkin ajatukset. Syynä yhden haastateltavan keskenään ristiriitaisiin käsityksiin voi olla se, että haastateltava ei ole pohtinut aihetta juuri aiemmin ja vastasi käsityksillä, jotka ensimmäisenä tulivat mieleen, ja vasta myöhemmin heräsi pohtimaan asiaa tarkemmin. Syynä voi myös olla se, että ihmisellä ei ole tarkkaa mielipidettä asiasta, vaan hän vaihtelee ajatuksiaan aiheesta.

Haastatteluissa tutkija koki välillä ajatustensa karkaavan haastateltavan kerronnasta kelloon ajan tarkistamiseksi, mikä saattoi välittyä haastateltavalle välinpitämättömyytenä ja haluna olla kertomatta enempää. Myös kolme haastattelua, jotka tehtiin peräkkäin, olivat haastavia ja uuvuttavia tutkijan kannalta, jolloin haastateltavalle saattoi tulla ajatus, että tutkija haluaa kiirehtiä tai ei ole niin kiinnostunut kuuntelemaan pitkää kerrontaa. Tämä saattoi vaikuttaa haastateltavien kertomisiin.

Aihe koettiin haastavaksi, mutta mielenkiintoiseksi. Tutkija jäi pohtimaan, ehtikö haastateltava pohtia tarpeeksi aihetta, jotta hän olisi pystynyt kertomaan aitoja ajatuksiaan. Toisaalta ihmiseltä voi tulla intuitiivisia ajatuksia, jos hän kertoo ensimmäisenä mieleen tulevan ajatuksensa. Tässä tutkielmassa haettiin käsityksiä, ei mielipiteitä, joten ratkaisevaa ei ole se, ehtiikö aihetta tarpeeksi pohtia. Opettajaopiskelijat kokivat aiheen mielenkiintoisena ja erilaisena. Opettajaopiskelijat kokivat, että he eivät olleet aiemmin juuri miettineet haastattelussa esille tulleita asioita, mutta saivat nyt ajattelemisen aihetta. He kokivat aiheen erittäin tärkeäksi opettajuuden kannalta. Osa sanoi jäävänsä pohtimaan aihetta myöhemminkin, koska tulevana opettajana on hyvä tiedostaa omat arvonsa ja asenteensa.

Jatkotutkimusaiheita

Ulkonäköön liittyvää tutkimusta pitäisi tehdä enemmänkin. Kaikki haastatteleman opettajaopiskelijat, sekä muut ihmiset, jotka ovat kuulleet tutkimuksestani tai lukeneet sitä, ovat todenneet tutkimusaiheen olevan erittäin tärkeä ja ajankohtainen. Erityisesti erilaisuuteen, poikkeavaan ulkonäköön ja ulkonäköpaineisiin olisi tärkeää saada lisää tutkimusta. Olisi mielenkiintoista jatkaa tutkimusaihetta vertailemalla, poikkeavatko luokanopettajien ja kotitalousopettajien käsitykset toisistaan. Kotitaloustieteeseen tutkimuksia voisi tehdä tutkimalla ulkonäön merkityksestä kotitalousopetuksessa, kotitalousopettajien stereotyyppioita ja

niiden vaikutusta oppilaisiin suhtautumisessa. Voisi tutkia myös, miten valtaväestöstä poikkeavat eroavat ns. valtaväestöstä kotitalousopetuksessa.

LÄHTEET

- Aaltola J. & Valli R. (toim.) 2001. Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Jyväskylä; PS-kustannus.
- Ahlman E. 1967. Arvojen ja välineiden maailma. Porvoo: Werner Söderström Osakeyhtiö.
- Ahonen S. 1994. Fenomenografinen tutkimus. Teoksessa L. Syrjälä, E. Syrjäläinen, S. Ahonen & S. Saari. Laadullisen tutkimuksen työtapoja. Helsinki: Kirjayhtymä.
- Atjonen P. 2011. Arviointi kasvatuksessa. Teoksessa T. Jantunen & E. Ojanen (toim.) Arvot kasvatuksessa. Latvia: Tammi.
- Clay D., Vignoles V. L. & Dittmir H. 2005. Body Image and Self-Esteem Among Adolescent Girls: Testing the Influence of Sociocultural Factors. *Journal of research on adolescence*, 15 (4), 451–477.
http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1532-7795.2005.00107.x/epdf?r3_referer=wol&tracking_action=preview_click&show_checkout=1&purchase_referrer=www.google.com&purchase_site_license=LICENSE_DENIED_NO_CUSTOMER [Luettu 20.1.2018]
- Eskola J. 2001. Laadullisen tutkimuksen juhannustaiat. Laadullisen aineiston analyysi vaihe vaiheelta. Teoksessa J. Aaltola & R. Valli (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin II. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. Jyväskylä: PS -kustannus.
- Eskola, J. & Suoranta, J. 2008. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino.
- Finto – suomalainen asiasanasto- ja ontologiapalvelu. 2017. Media. YSA – yleinen suomalainen asiasanasto. <http://finto.fi/ysa/fi/page/Y137905> [Luettu 14.12.2017]
- Finto – suomalainen asiasanasto- ja ontologiapalvelu. 2017. Sosiaalinen media. YSO – yleinen suomalainen ontologia. <http://finto.fi/yso/fi/page/p20774> [Luettu 14.12.2017]
- Goffman E. 1986. Stigma. Notes on the management of spoiled identity. New York: Simon & Schuster.
- Gray B. P. 2012. Body Image and Body Type Preferences in St. Kitts, Caribbean: A Cross Cultural Comparison with U.S. Samples Regarding Attitudes Towards Muscularity, Body Fat, and Breast Size. *Evolutionary Psychology* 10 (3), 631-655.
- Halonen I. 2005. Uhkaava ikä ja naistenlehden kurittava katse. Teoksessa M. Laiho & I. Ruoho (toim.) Median merkitsemät. Keuruu: PS-kustannus.

- Helkama K., Myllyniemi R., Liebkind K., Ruusuvaasi J., Lönnqvist J-E., Hankonen N., Mähönen T. A., Jasinskaja-Lahti I. & Lipponen J. 2016. Johdatus sosiaalipsykologiaan. Helsinki: Edita Publishing Oy.
- Helsingin ja Uudenmaan sairaanhoitopiiri. 2017. Stigma eli häpeäleima. Mielenterveystalo.fi julkaisuja. Tietoa psykoosista, omahoito ja oppaat. <https://www.mielenterveystalo.fi/aikuiset/itsehoito-ja-oppaat/oppaat/psykoosi/Pages/Stigma.aspx> [Luettu 10.12.2017]
- Helsingin sanomat. 2017. Sanakirja.org. Katsoa kieroon. <http://www.sanakirja.org/search.php?id=203553&l2=3> [Luettu 14.12.2017]
- Huusko M. & Paloniemi S. 2006. Fenomenografia laadullisena tutkimussuuntauksena kasvatustieteissä. *Kasvatus* 2006 (2), 162 - 173.
- Hytönen J. 2011. Arvot opettajaksi opiskelevan kasvun lähtökohtana. Teoksessa T. Jantunen & E. Ojanen (toim.) Arvot kasvatuksessa. Latvia: Tammi.
- Hämäläinen J. 2011. Kotikasvatuksen arvot lapsen henkisenä pääomana. Teoksessa T. Jantunen & E. Ojanen (toim.) Arvot kasvatuksessa. Latvia: Tammi.
- Julkunen M-L. (toim.) 1998. Opetus, oppiminen, vuorovaikutus. Juva: WSOY.
- Julkunen R. 2003. Kuusikymmentä ja työssä. Jyväskylä: Kopijyvä Kustannus Oy.
- Jyväskylän ammattikorkeakoulu. 2017. Oppimiskäsitykset. Konstruktivismi ja oppiminen. Jyväskylän ammattikorkeakoulun oppimateriaalit. <http://oppimateriaalit.jamk.fi/oppimiskäsitykset/oppimiskäsitykset/konstruktivistinen-oppiminen/> [Luettu 3.11.2017]
- Jyväskylän yliopisto. 2017. Ulkonäkö vaihtelee. Oppimateriaali 5 – 6. luokille. https://peda.net/ohjeet/oppimateriaalit/e-oppi/Biologia_maantieto_5_6/ihminen/iho_ja_ulkonako [Luettu 24.10.2017]
- Kamila M. 2012. Katsojana ja katsottuna. Opettajan kontrolloitu ulkoasu. Jyväskylän yliopisto. Nykykulttuurin tutkimuskeskuksen julkaisuja 110.
- Kaukiainen, A., & Salmivalli, C. 2009. KiVa Koulu: Vanhempien opas. Turun yliopisto. Psykologian laitoksen tutkimuksesta käytäntöön -julkaisusarja 5. <http://www.kivakoulu.fi/tekijat> [Luettu 10.12.2017]
- Kauppinen K. 2004. Eri-ikäiset ja erinäköiset rikkautena työpaikalla. Raportissa H. Toiviainen, T. Väänänen & E. Hemminki (toim.) Ulkonäkö, työelämä, terveys. Helsinki: Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus Stakesin aiheita 20, 13-15. <http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/77043/Aiheita20-2004.pdf?sequence=1> [Luettu 8.12. 2017]
- Kettunen L. 2001. Yhdeksäsluokkalaisten käsityksiä lihavuudesta ja laihuudesta. Itä-Suomen yliopisto. Filosofinen tiedekunta. Kotitaloustieteen pro gradu -tutkielma.

- Koski J. 2014. Myyntityö ammattina. Fenomenografinen tutkimus tradenomiopiskelijoiden käsityksistä. Tampereen yliopisto. Kasvatustieteiden yksikkö. Akateeminen väitöskirja.
- Kulmala I. 2004. Kauneus ja kirurgin veitsi – Ulkonäkökäyttämisen uudet haasteet ja mahdollisuudet. Raportissa H. Toiviainen, T. Väänänen & E. Hemminki (toim.) Ulkonäkö, työelämä, terveys. Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus Stakesin aiheita 20, 13-15. <http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/77043/Aiheita20-2004.pdf?sequence=1> [Luettu 16.10.2017]
- Kröger T. 2017. 25-vuotias nainen kertoo, miten ulkonäköpaineet somessa saivat menemään kauneusleikkaukseen: "Itsetuntoni oli rapistunut". Yle.fi. <https://yle.fi/uutiset/3-9569126> [Luettu 14.12.2017]
- Kärkkäinen U., Mustelin L., Raevuori A., Kaprio J. & Keski-Rahkonen A. 2016. Ideals versus reality: Are weight ideals associated with weight change in the population? *Obesity* 24 (4), 759 – 977. <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1002/oby.21417/full> [Luettu 20.1.2018]
- Laari S. 2013. Onko viehättävä ulkonäkö paras keino menestyä työelämässä? *Me Naiset* 2017 (maaliskuu). https://www.menaiset.fi/artikkeli/ajankohtaista/onko_viehattava_ulkonako_paras_keino_menestya_tyoelamassa [Luettu 8.11.2017]
- Laiho M. & Ruoho I. 2005. Lihaan kirjoitettu. Teoksessa M. Laiho & I. Ruoho (toim.) Median merkitsemät. Ruumis ja sukupuoli kuvassa. Keuruu: PS-kustannus.
- Len-Ríos M. & Burgoyne S. 2012. For Young Adults, Appearance Matters More than Health. MU Research Suggests. Research inspires interactive theater, opens dialogue. <http://munews.missouri.edu/news-releases/2012/0813-for-young-adults-appearance-matters-more-than-health-mu-research-suggests/> [Luettu 18.10.2017]
- Lähde M. 2009. Lasten itseymmärrys kulutuskulttuurissa: ulkonäkösuhteen muotoutuminen alakoululaisten kirjoituksissa. *Nuorisotutkimus* 27 (4), 36 – 52.
- Masalin S. 2011. Läski ja lyhyt saavat huonompaa palkkaa. *Taloussanomien* 2011 (5).
- Marcinkowska U. M. 2014. Evolution and sources of individual variation in mate preferences in humans. University of Turku. Faculty of Mathematics and Natural Sciences, Department of Biology Section of Ecology. *Annales Universitatis Turkuensis ser. tom. 290*.
- Metsämuuronen J. (toim.) 2006. Laadullisen tutkimuksen käsikirja. Helsinki: International Methelp Oy.
- Mustajoki P. 2017. Painoindeksi (BMI). Lääkirikirja Duodecim. https://www.terveyskirjasto.fi/terveyskirjasto/tk.koti?p_artikkeli=dlk01001 [Luettu 2.10.2017]
- MTV3. 2015. Suomalaistytöillä suuret ulkonäköpaineet – selfieyllitys syyppää? TSN -gallup. <https://www.mtv.fi/lifestyle/hyvinvointi/artikkeli/suomalaistyoilla-suuret-ulkonakopaineet-selfieyllitys-syypaa/4788008#gs.95Fq32Y> [Luettu 25.10.2017]

- MTV3. 2015. Sosiaalinen media koettelee tyttöjen itsetuntoa. Katsomo. <https://www.katsomo.fi/#!/jakso/444737> [Luettu 14.12.2017]
- Niikko A. 2003. Fenomenografia kasvatustieteellisessä tutkimuksessa. Joensuun yliopisto. Kasvatustieteiden tiedekunnan tutkimuksia 85.
- Nyman M. 2010. Tutkija: ulkonäkö vaikuttaa menestykseen. Studio 55. <https://www.studio55.fi/hyvinvointi/article/tutkija-ulkonako-vaikuttaa-menestykseen/132574> [Luettu 8.11.2017]
- Ojanen E. 2011. Arvot, tosiasiat ja sivistys. Teoksessa T. Jantunen & E. Ojanen (toim.) Arvot kasvatuksessa. Latvia: Tammi.
- Opetushallitus. 2014. Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014. Määräykset ja ohjeet 2014: 96. Helsinki: Opetushallitus.
- Paloniemi S. 2004. Ikä, kokemus ja osaaminen työelämässä. Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä studies in education psychology and social research 253.
- Pohjanheimo E. 2005. Pysyvää ja eriytyvää: arvomuutoksia Suomessa 1970 – luvulta nykypäivään. Teoksessa A. – M. Pirttilä-Backman, M. Ahokas, L. Myyry & S. Lähteenoja (toim.) Arvot, moraalit ja yhteiskunta. Sosiaalipsykologisia näkökulmia yhteiskunnan muutokseen. Helsinki: Gaudeamus Kirja.
- Puolimatka T. 2011. Aikamme kasvat- ja sivistysajattelun trendit. Teoksessa T. Jantunen & E. Ojanen (toim.) Arvot kasvatuksessa. Latvia: Tammi.
- Pölkki M. & Vähäsarja I. 2013. Sosiaalinen media voi vahvistaa nuorten minäkuvaa. Helsingin Sanomat 2013 (21.9.). <https://www.hs.fi/kotimaa/art-2000002675741.html> [Luettu 14.12.2017]
- Rauma, A-L. 2003. Kotitaloustiede on nuori ihmistiede. Teoksessa J. Enkenberg, E. Savolainen & P. Väisänen (toim.) Tutkiva opettajankoulutus – taitava opettaja. Joensuu: Joensuun yliopisto ja Savonlinnan opettajankoulutuslaitos.
- Saaranen-Kauppinen A. & Puusniekka A. 2006. KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. <http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/> [Luettu 10.10.2017]
- Saari S. 1995: Laadullisen tutkimuksen työtapoja. Rauma: Kirjapaino West Point Oy.
- Santaharju T. 2015. Suomalaiset ovat sitkeästi ylipainoinen kansa. THL. <https://yle.fi/uutiset/3-7985256> [Luettu 5.12.2017]
- Sarlio- Lähteenkorva S. 2004. Lihavat naiset työelämässä. Raportissa H. Toiviainen, T. Väänänen & E. Hemminki (toim.) Ulkonäkö, työelämä, terveys. Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimus- ja kehittämiskeskus Stakesin aiheita 20, 13-15.
- Sarpila O. 2010. Kauniina kaiken ikää – hyvä ulkonäkö suomalaisten korkeakouluopiskelijoiden elämäntavoitteena. Futura 10 (3), 7 – 18.

- Sarpila O., Pajunen T., Kekäläinen S. & Åberg E. 2017. Onko ulkonäön arvostus nousussa Suomessa? *Yhteiskuntapolitiikka* 82 (1), 86 – 93.
- Schwartz S. H. 2005. Universalismiarvot ja moraalisen universumimme laajuus. Teoksessa A. – M. Pirttilä-Backman, M. Ahokas, L. Myyry & S. Lähteenoja (toim.) *Arvot, moraalit ja yhteiskunta. Sosiaalipsykologisia näkökulmia yhteiskunnan muutokseen*. Helsinki: Gaudeamus Kirja.
- Skinnari S. 2011. Kasvu ja kasvatus ihmisyyteen. Teoksessa T. Jantunen & E. Ojanen (toim.) *Arvot kasvatuksessa*. Latvia: Tammi.
- Solasaari U. 2011. Arvot, rakkaus ja rajat. Teoksessa T. Jantunen & E. Ojanen (toim.) *Arvot kasvatuksessa*. Latvia: Tammi.
- Suomen virallinen tilasto. 2016. Yhteisöpalvelujen käyttö 2016, %-osuus väestöstä. Väestön tietojen ja viestintätekniikan käyttö. Liitetaulukko 25. Helsinki: Tilastokeskus. http://www.stat.fi/til/sutivi/2016/sutivi_2016_2016-12-09_tau_025_fi.html [Luettu: 14.12.2017].
- Suomisanakirja. 2017. Stigma. <https://www.suomisanakirja.fi/stigma> [Luettu 10.12.2017]
- Syrjälä L., Syrjäläinen E., Ahonen S. & Saari S. 1994. *Laadullisen tutkimuksen työtapoja*. Helsinki: Kirjayhtymä.
- Staffieri R. 1967. A study of social stereotype of body image in children. In leaf *Journal of Personality and Social Psychology* Vol. 7 (1), 101-104.
- Tieteen termipankki. 2017. Stigmasointi, stigmasoituminen. <http://www.tieteentermipankki.fi/wiki/Kielitiede:stigmasointi> [viitattu 10.12.2017]
- Turunen K. 1992. *Arvojen todellisuus. Johdatus arvokasvatukseen*. Jyväskylä: Gummerrus Oy.
- Uljens M. 1989. *Fenomenografi – forskning om uppfattningar*. Lund: Studentlitteratur.
- Utrio K. 2001. *Bella Donna – kaunis nainen kautta aikojen*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Valkonen L. 2006. Millainen on hyvä äiti tai isä? Viides- ja kuudesluokkalaisten vanhemmuuskäsitykset. Jyväskylän yliopisto. *Jyväskylä studies in education, psychology, and social research* 286.
- Vanas A. 2014. Totuus, kauneus ja oikeudenmukaisuus. *Opettaja –lehti* 2014 (24). <http://www.opettaja.fi/cs/Satellite?c=Page&pagename=OpettajaLehti%2FPage%2Fjuttusivu&cid=1351276519632&juttuID=1398855620336> [Luettu 22.11.2017]
- Vuorikoski M., Törmä S. & Viskari S. 2003. *Opettajan vaiettu valta*. Tampere: Osuuskunta Vastapaino.

- Värri V-M. 2000. Hyvä kasvatusta – kasvatusta hyvään. Tampereen yliopisto. Matemaattisten tieteiden väitöskirja.
- Väyrynen K. 2015. Elämiskauppa, luonto ja sivistys. Academia.fi. <http://www.academia.edu/download/7080797/Elamys.doc> [Luettu 20.1.2018]
- Yle. 2009. Noin kolmannes suomalaisista ei koe lainkaan ulkonäköpaineita, mutta entäs ne muut? Taloustutkimus Oy. <https://yle.fi/aihe/artikkeli/2009/01/08/tutkittua-ulkonakopaineet> [Luettu 25.10.2017]
- Yle. 2017. Laihuuden ihannoinnin järkyttävä tulos: 84 prosenttia naisista tyytymättömiä painoonsa. Taloustutkimus Oy. <https://yle.fi/uutiset/3-9385699> [Luettu 25.10.2017]
- Tilastokeskus 2008. Kotitalouksien kulutus 2001–2006. Helsinki: Tilastokeskus. https://www.tilastokeskus.fi/til/ktutk/2006/ktutk_2006_2007-12-19_kat_002.html [Luettu 18.10.2017]

KUVIEN (ks. liite 4.) LÄHTEET

1. Widell K. 2013. Kotiliesi 25.
2. Alanen M. 2016. Meidän perhe kesäkuu.
3. Huovinen A. 2016. Kodin Kuvalehti 12.
4. Oja L. 2016. Pirkka marraskuu.
5. Yhteishyvä 2017/1.
6. Harala J. 2016. Kotivinkki 8.
7. Kemppainen S. 2016. Kodin Kuvalehti 20.
8. Istockphoto 2017. Taloustaito 8.
9. Hannula M. 2016. Kodin Kuvalehti 12.
10. Kodin Kuvalehti 2016
11. Hannula M. Kodin Kuvalehti 14.
12. Levomäki J. 2016. Kodin Kuvalehti 14.
13. Harju J. 2016. Kotiliesi 13.
14. Karlsson N. 2016. Demi joulukuu.
15. Estrop 2016. Demi syyskuu.
16. Ristell P. A. 2015. Kodin Kuvalehti 13.
17. K-ruoka 2017/2.
18. Reenpää A. 2016. Kotiliesi 1.
19. Marstio J. 2016. Kotiliesi 27.
20. Repo S. 2015. Kodin Kuvalehti 13.
21. Tuura K. Kotivinkki.
22. K -ruoka 2016/3.
23. Seger R. 2016. Kodin Kuvalehti 17.
24. Liimatainen S. 2016. Kodin Kuvalehti 16.

LIITTEET (4)

Liite 1. Haastattelupyynnöt.

Tervehdys arvon opettajaopiskelijakollega!

Teen gradua aiheesta **opettajaopiskelijoiden käsitykset kehonkuvien erilaisuudesta.**

Kyseessä on yksilöhaastattelu ja se kestää noin 30 - 40 min. Teen haastattelut ajalla 8.5. - 22.5. Toivon tutkimukseeni miehiä ja naisia; taustoiltaan, lähtökohdiltaan ja katsomuksiltaan erilaisia.

Olisin erittäin iloinen, jos tulisit mukaan mielenkiintoiseen tutkimukseen!

Vastaathan minulle tähän viestiin, niin voimme sopia Sinulle sopivan ajan ja paikan haastattelua varten.

Tutkimukseen osallistuneiden kesken arvotaan S - ryhmän 50 €:n lahjakortti.

Ystävällisin terveisin,

Marja Kajava

Hei te opettajaopiskelijamiehet!

Tarvitsisin vielä miesnäkökulmaa tutkimukseeni! Naisia olen saanut jo hyvin mukaan.

Tulkaa rohkeasti mukaan!!

Aikaa tarvitsee kokonaisuudessaan varata max. 1 h.

Tutkin siis opettajaopiskelijoiden käsityksiä muiden kehonkuvista.

Arvon tutkimukseen osallistujien kesken S- ryhmän lahjakortin.

Ystävällisin terveisin,

Marja Kajava

Liite 2. Tutkijan teemahaastattelussa käytämä pohja

Haastattelu:

Opettajaopiskelijoiden käsityksiä kehonkuvien erilaisuudesta

- Tavoitteena:
  - Saada esiin **erilaisia** käsityksiä erilaisuudesta!
  - ***Yksilöllinen maailmankuva, todellisuus, henkilökohtainen kokemusmaailma!***

- Ohjeita haastateltavalle:
  - Toivon avoimuutta ja rohkeutta vastata rehellisesti. Tarkoitukseni on tutkia sinun aitoja käsityksiäsi, en ihannekäsityksiäsi. Tässä tutkimuksessa saa tulla esille radikaaleimmatkin käsityksesi asioista. Kaikki sanomasi jää vain minun tietooni ja aineistoa käsitellään anonymisti. Litteroinnin jälkeen tuhoan nauhat.
  - Voit antaa oman nimen tai nimimerkin, muutan nimet kuitenkin lopulliseen tutkimukseen.
  - Onko kysyttävää tässä vaiheessa?

1. TAUSTATIEDOT:

- a. Nimi/nimimerkki, ikä
- b. Pääaine ja vuosikurssi
- c. Äidin ja isän koulutus
- d. Miltä paikkakunnalta olet lähtöisin?
- e. Minkä kokoisessa peruskoulussa kävit?

2. ERILAISUUDEN/TAVALLISUUDEN ILMENEMINEN (NÄKYMINEN KEHONKUVASSA)

- a. Nyt näet ihmisten kuvia, jotka on otettu aikakauslehdistä. Kaikki henkilöt asuvat Suomessa. Jaottele kuvat seuraaviin ryhmiin: erilainen/tavallinen. Tee jaottelu nopeaa, luot ensivaikutelmaan. Tähän saa kulua vain vähän aikaa.
- b. Perustele lyhyesti, miksi jaoit kuvat näin.
- c. Miten erilaisuus/tavallisuus näkyy kehonkuvissa?
- d. Millainen ihminen herättää huomiosi erilaisuudellaan/tavallisuudellaan?
- e. Eläydy kuvan henkilöiden asemaan. Miten hyvin luulet heidän tiedostavan erilaisuutensa verrattuna tavallisten ryhmään?

3. ULKONÄÖN TAUSTALLA OLEVAT SYYT

- a. Miksi joku näyttää erilaiselta? Miksi joku näyttää tavalliselta?
- b. Miten suuri vaikutus erilaisilla tekijöillä on ihmisen kehonkuvan erilaisuuteen/tavallisuuteen:
  - i. koulutus/sosioekonominen asema/ammatti
  - ii. itsetunto/itsensä arvostaminen/tyytyväisyys elämään/persoonallisuus
  - iii. syntyperä/uskonto/asuinpaikka
  - iv. terveysongelmat
  - v. media/muoti ja trendit
  - vi. arvot
  - vii. tarve kuulua joukkoon
  - viii. sukupuoli/ikä

4. ULKONÄÖN MERKITYS ELÄMÄSSÄ

- a. Millaista elämä mielestäsi on erilaisen kehonkuvan omaavalla?
- ➔ Esim. erilaisissa tilanteissa:
- i. asiointi:
    1. kaupassa tai virastoissa asioidessa/työ- tai opiskelupaikan haussa/kuntokeskuksissa tai muissa harrastuspaikoissa

- ii. sosiaalisissa tilanteissa:
  - 1. opiskelupiireissä/illanistujaisissa tai juhlissa/kadulla
- iii. suhteet:
  - 1. ystävyysuhteiden solmiminen/puolison etsiminen/naapurisuhteet, tuttavat, työkaverit
- iv. muiden ihmisten suhtautuminen:
  - 1. arvostus/luotettavuus/uskottavuus/tykätty tai pidetty ihminen

5. ERILAISUUDEN TASA-ARVOISUUS

- a. Erilaisten ryhmässä on ihmisiä eri sukupuolista, ikäryhmistä, ammateista. Saavatko kaikki ihmisten näyttää siltä mitä he ovat? (Pitääkö jonkun ihmisryhmän yrittää ponnistella päästääkseen yleiseen ihanteeseen?)
- b. Hyväksytäänkö poikkeamat normaaliudesta samalla tavoin vai ihmetelläänkö jonkun ryhmän ihmisen poikkeavaa ulkonäköä enemmän:
  - i. eri sukupuolilla/eri ikäisillä -> syynätäänkö naisia enemmän?
  - ii. eri ammattien edustajilla, yhteiskunnallinen asema, johtajuus/alamainen... -> katsotaanko johtajien ulkonäköä enemmän?
  - iii. eri varakkuustason mukaan: köyhät/varakkaat
  - iv. eri rotuisilla ihmisillä (maahanmuuttajat, romaanit, uskonnon edustajat...) -> ovatko tummaihoiset suurennuslasin alla?
  - v. eri kehonpainon omaavilla (lihava/normaali/laiha) -> saavatko erittäin laihat tai lihavat osakseen katseita?
  - vi. eri siviilisäädyn omavilla (perheellinen/lapseton pariskunta/sinkku/homopari) -> katsotaanko sinkkujen ulkonäköä enemmän kuin perheellisten?
  - vii. erilaisesti laittautuneilla (meikattu/laitettu vs. meikkaamaton/huolimaton ulkonäkö) -> onko laittautunut enemmän syynissä?
  - viii. eri luonteisilla (sosiaaliset, sulkeutuneet...) -> ovatko ulospäin suuntautuneet/suosittu enemmän syynissä?

6. ASENTEET/SUHTAUTUMINEN POIKKEAVAN NÄKÖISIÄ KOHTAAN

- a. Heittäydy mielikuvitusleikkiin ja kerro, mitä ajattelisit seuraavissa tilanteissa:
- i. Selkeästi valtaväestöstä poikkeava tulee valtaväestön joukkoon:
hunnutettu nainen tulee kirkkoon, nuori maahanmuuttajapoika lasten uimarannalle, romaani kauppaan jne.
  - ii. Ystäväporukkaasi pyrkii täysin erilainen ihminen (esim. olette urheilullisia ja siihen pyrkii huolimattoman näköinen, ei -urheileva). Uimahalliin tulee vahvasti ylipainoinen. Sairaalloisen laiha vetää pitkää hikitreeniä kuntosalilla. Kuntosalin omistaja on vahvasti ylipainoinen jne.
  - iii. Veljesi on kiinnostunut työstä, joka treenaa Fitness -tyyppisesti ja on hyvin tarkka ulkonäöstään, kun taas perheenne on vaatimaton, eikä niin kiinnostunut ulkonäöstä. Ennen hillityn näköinen ystäväsi muuttaa hius- ja pukeutumistyyliään radikaalisti, hankkii tatuointeja tms.
  - iv. Työkaverinasi on kalliilla vaatteilla ja elämäntyyllillä pröystäilevä.
  - v. Tutustut verkon tai tuttavien kautta mielenkiintoiseen naiseen/mieheen, mutta tavatessanne huomaat, että teillä onkin normaalista poikkeava pituusero (nainen on miestä reilusti pidempi) /henkilöllä on sinulle vieras, persoonallinen pukeutumistyyli /henkilö puhuu hassusti tms.
  - vi. Naapurisi on vahvasti erilaisen katsomuksen edustaja (esim. joku uskonto)
- b. Mitä tunteita erilaisuus herättää sinussa (ihailua, ärtymystä, vihaa, myötätuntoa, kateutta, myötä häpeää, ihmetystä, sääliä, ihastelua...)? Onko erilaisuus rohkeaa, häpeällistä, noloa, hienoa, rikkautta...?
- c. Mitä ajatuksia herää, kun katsot tavallisten ryhmää? Onko tavallisuus merkki joukkoon kuulumisesta, normaalia, trendikästä, suotavaa, tylsää, mielikuvituksetonta vai rohkeuden puutetta?

- d. Mitä luulet, millaista on muiden suhtautuminen erilaisiin/tavallisiin (ihailu, ärsyynnys, kateus, vähättely, sääli, välttely, huolehtiminen ja neuvojen jakaminen, ennakkoluulot, syrjintä, kiusaaminen, neuvottomuus, sanattomuus, tarve selitellä sanomisiaan...)?
- e. Hyväksytäänkö Suomessa erilaisuus?

7. IHANTEET JA TODELLISUUS

- a. Millainen on mielestäsi tyypillinen kehonkuva? Millainen on mielestäsi ihanteellinen kehonkuva?
- b. Mitä luulet, millainen on valtaväestön mielestä ihanteellinen kehonkuva?
- c. Missä tilanteissa sinä pidät tärkeänä ihmisen ulkoista olemusta? Missä tilanteissa on merkitystä sillä, miltä näyttää? (kotona, harrastuksissa, baarissa, työpaikalla, opiskelupaikassa, työpaikkahaastattelussa, illanistujaisissa, keikoilla...)
- d. Missä kohtaat (kuulet/luet/aistit/huomaat) tyyppiesimerkin tavallisesta/valtaväestöön kuuluvasta? Entä erilaisesta/valtaväestöstä poikkeavasta? (opiskelupaikassa, kotona, kaveripiirissä, lehdissä, elokuvissa, sosiaalisessa mediassa, ihmisjoukossa...)
- e. Mikä/kuka määrittelevät millainen on erilainen tai tavallinen?

8. TOISTEN ULKONÄÖN ARVOSTELU

- a. Mitä ajattelet kehonkuvien arvostelusta?
  - i. Onko arvostelun kulttuuri lisääntynyt (vrt. tv –ohjelmat)?
  - ii. Näkyykö koulussa/opiskelupaikoilla/työpaikoilla?
  - iii. Arvostelun ja kiusaamisen yhteys?

- iv. Miten arvostelun kulttuuria voisi vähentää? Media? Koulu? Kotikasvatus? Vanhemmat? Yleinen ilmapiiri?
- v. Mikä on arvostelun vastakohta? Miten sitä voisi lisätä/vahvistaa?

9. VASTAAJAN OMA KEHONKUVA

- a. Uskallatko olla sellainen kuin olet?
- b. Vaikuttaako perheesi/taustasi edelleen vahvasti siihen, miltä näytät?
- c. Oletko muuttanut kehonkuvaasi tietoisesti haluamaasi suuntaan?
- d. Onko sinulle tärkeää, mitä muut sinusta ajattelevat?
- e. Tunnetko tarvetta kuulua joukkoon? Haluatko joskus miellyttää muita ulkonäölläsi?
- f. Laittaudutko tai oletko laittautumatta eri tavalla eri tilanteissa (esim. kotona, opiskelupaikassa, kavereiden kanssa ollessa, mummon luona käydessä...)? Vaihteleeeko paljon?
- g. Mitä tunnet, jos olet pukeutunut väärin muihin nähden (laittanut, kun muut ovat rennoissa vaatteissa tai arkisesti pukeutunut, kun muut ovat laittautuneet)?
- h. Tiedostatko, mitä asioita välität kehonkuvallasi (arvot, ekologisuus, elintavat, varakkuus jne.)?
- i. Oletko kokenut kiusaamista ulkomuotoosi liittyen tai muutenkaan?

10. VASTAAJAN AJATUKSET

- a. Mitä ajatuksia tutkimus herätti?
- b. Oliko vaikea vastata?
- c. Mitä fiiliksiä jäi?
- d. Muut ajatukset, kommentit, terveiset.

Liite 3. Kuvien jakautuminen erilainen -ryhmään.

Haastateltavat saivat jakaa haastattelun aluksi 24 ihmisen kuvaa erilaisten ja tavallisten ryhmiin. Tämän jälkeen he perustelivat valintansa. Aineistosta löytyi yhteensä 41 ilmausta, jossa perusteltiin, miksi joku kuvan henkilö näyttää erilaiselta. Haastateltavakohtaiset jaotellut erilainen -ryhmään näkyvät taulukossa 4.

TAULUKKO 14. Haastateltavien jakamat kuvat erilainen -ryhmään

HAASTATELTAVA	ERILAISET -RYHMÄÄN JAOTELLUT KUVAT
Luokanopettaja-opiskelija 1. (1. vsk.)	-
Luokanopettaja-opiskelija 2. (2. vsk.)	3., 10., 14., 16., 23.
Kotitalousopettajaopiskelija 1. (3. vsk.)	3., 10., 13., 14., 16., 23.
Luokanopettajaopiskelija 3. (2. vsk.)	3., 10., 23.
Kotitalousopettajaopiskelija 2. (4. vsk)	3., 10., 13.
Luokanopettajaopiskelija 4. (2. vsk.)	3., 10., 14., 16.

Kuvien jakamista perusteltiin vierauden tunteella, eli erilaisena pidettiin henkilöä, johon ei törmää kovin usein ja jonka näköisiä ei ole lähipiirissä. Perusteluna käytettiin myös erilaista yleisilmettä tai jotakin poikkeavaa, joka huomattiin ulkonäössä. ”Ehkä semmonen, semmonen herättää huomiota, mikä poikkeaa siitä semmosesta, valtaväestön pukeutumisesta.” (Kotitalousopettajaopiskelija 2.) ”Erilaisissa se, et kehen ei ehkä niin törmää... Jos törmäis, niin vois eka olla vähä sillai niinku... Ei vieroksuu, mut vähä sillai varovasti suhtautua, et kukas hän nyt on.” (Luokanopettajaopiskelija 4.) ”Näillä oli joku räiskyvä tuossa pukeutumisessa, tai sillä lailla, jotaki, joka kiinnitti huomion. ehkä pukeutumiseen tai tukkaan, kiinnitin huomiota.” (Luokanopettajaopiskelija 3.) ”Onko se niinku sellaisia, mitä tulee normaalisti vastaan, vaikka tuolla kadulla, tai mitä vaikka on nuissa piireissä on tai kavereita tai muuta.” (Kotitalousopettajaopiskelija 1.)

Vastaajat kertoivat, että yleisesti toisen ulkonäössä kiinnittää huomion yleisilme. ”Pukeutuminen, hiustyyli, se kokonaisuus, se koko ulosanti.” (Luokanopettajaopiskelija 3.) ”Se... Habitus.” (Luokanopettajaopiskelija 4.) ”Yleisilme.” (Kotitalousopettajaopiskelija 2.)

Taulukosta 4. pystyy näkemään, että viisi kuudesta vastaajasta jakoi kuvan 3. ja 10. (ks. s. 47) erilaisiin. 3. kuvan pariskuntaa pidettiin erilaisena, koska heillä oli normaalista poikkeavat väriyhdistelmät vaatteissa ja miehellä lisäksi silmälappu. ”Tommoset hippimäiset vaatteet, tai emmä tiiä, miten niitä vois määritellä.” (Luokanopettajaopiskelija 2.)

Pukeutuminen, onko voimakkaita värejä tai... Tietynlaisia väriyhdistelmiä, niinku tässä, kolmosessa oli... Et jos on vaikka... Punasta ja vihreätä ja keltasta, niin sit se on niinku, kyl se niinku, erilainen väriyhdistelmä... (Luokanopettajaopiskelija 2.)

”Silmälappuasiasia, että siinä mielessä erilainen, ku en oo ikinä, tai ei yleensä nää ihmisillä silmälappuja.” (Kotitalousopettajaopiskelija 1.) Tästä voidaan huomata, että silmälappu herätti kokemuksen erilaisuudesta, sillä niitä näkee todella harvoin kenenkään yllä. Myös suomalaisille poikkeavat, hippimäiset, vaatteet ja väriyhdistelmät nostivat ajatuksen erilaisuudesta. Kuvassa 10. (ks. s. 47) näkyvä mies koettiin taas erilaiseksi hiustyylin takia. ”Tosi räväkkä tommonen... Öö, hiustyyli.” (Luokanopettajaopiskelija 2.) Huomiota herätti myös se, että kyseessä oli mies, jolla oli vielä pikkutakki päällä. Tämä koettiin erikoiseksi yhdistelmäksi. ”On niin persoonallinen, niinku kampaus ja sitten siihen yhdistettynä... Öö tämmöinen, tavallaan puvuntakki, et oli semmonen kontrasti siinä.” (Kotitalousopettajaopiskelija 2.) ”Sitte tässä, nii hiukset... Et aika... Pöyheet hiukset, ja on mies, et on oikeesti tolleen pöyhistyetty.” (Luokanopettajaopiskelija 4.)

Opiskelijat 2., 3. ja 6. jakoivat kuvat 14. ja 16. (ks. s. 47) erilaisiin, koska niissä oli jotakin suomalaisista poikkeavaa ja vierasta, millaista ei näe yleensä suomalaisessa katukuvassa. ”Tässä tekee... Ehkä toi hiukset, ku on peitetty ja sit tuo tyylikin on tolleen vähä eksoottisempi, ku mitä, vaikka monesti näkkee tuolla katukuvassa.” (Kotitalousopettajaopiskelija 2.) ”Tää oli ehkä se, että... Tää ei näytä välttämättä suomalaiselta.” (Luokanopettajaopiskelija 2.) ”Lähipiirissä ei oo oikeastaan tummaihoisia, niin sen takia jaottelin nää.” (Luokanopettajaopiskelija 4.)

Päädyin laittamaan erilaiseks just tän turbaanin ja sit näitten isojen korujen takia, et ei kuulu... Suomalaises kulttuuris ei käytetä niinku esim. vyötäröl tollasta isoo koruu, tai sitte päässä... Turbaania. (Opiskelija 6.)

Kuva 13. (ks. s. 47) jaoteltiin erilaisiin lottapuvun takia, sillä sellaisia ei näe kovin usein. ”Tämmöinen rinta-, rintamerkkiä, niin aattelee, että ei oo semmonen niinku mikä katukuvassa näkyis.” (Kotitalousopettajaopiskelija 2.) ”Tää siinä mielessä erilainen tää 13. että sillä on noi kunniamerkit tuossa, niin, et se on vähä niinku kokenut erilaisia asioita, kuin mitä ite on ja mitä monet ihmiset on nykyään kokenu.” (Kotitalousopettajaopiskelija 2.)

Kuvan 23. (ks. s. 47) naista pidettiin räväkkänä ja persoonallisena, eli suomalaisista poikkeavana, ja siksi erilaisena. Kuvan nainen poikkesi myös muista kuvista, jolloin se jaoteltiin helpommin erilaisiin. ”Tää on siinä mielessä erilainen, ku se on tosi tommonen tosi pirteä ja iloisen oloinen tai silleen, ei oo niin hillitty.” (Kotitalousopettajaopiskelija 2.) ”Aika tommonen, persoonallinen... Kyllä punanen on yleensä semmonen... Massasta erottuva... Niinku, väri.” (Luokanopettajaopiskelija 2.) ”Joku räiskyvä tuossa pukeutumisessa, tai sillä lailla, jotaki, joka kiinnitti huomion. Ehkä pukeutumiseen tai tukkaan, kiinnitin huomiota.” (Luokanopettajaopiskelija 3.) ”Tosi voimakas persoona, niin se erottuu massasta, tosi helposti.” (Luokanopettajaopiskelija 2.)

Opiskelija 5. jakoi kaikki kuvat tavallisiin, koska hänen mielestään kaikki ovat ulkoisesti tavallisia. Hänen mukaansa ihmisten eroavaisuudet tulevat mielipiteistä ja arvoista, eivät ulkonäköön liittyvistä seikoista. Hän kuitenkin sanoi, että yleisesti hän saattaa kiinnittää huomiota todella persoonalliseen ihmiseen, koska ulkonäkö kertoo kantajansa elämäntyylisiä. ”Kaikkihan on niinku... Tavallisia, koska eihän kukaan... Niinku oo poikkeava, millään tapaa ja... Niinku, että ku ei sitä voi määrittää. Emmä nähny ketään millään tapaa erilaisena.” (Luokanopettajaopiskelija 1.)

Kuvissa, tuntuu et se on, niinkun helpompaa kattoa, et kaikki on niinkun, sillä tavalla, niinkun... Semmosta kuitenkin yhteneväistä. Sit se on ehkä se, että kun tapaa ihmisen... Henkilön, niin se erilaisuus tulee ehkä niistä luonteenpiirteistä ja siitä olemuksesta, ja siitä käytöksestä. (Luokanopettajaopiskelija 1.)

Liite 4. Haastattelussa käytetyt kuvat

